

Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi

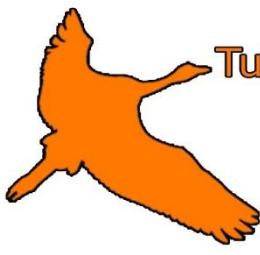
T U R N A D

Journal of Qualitative Tourist Guiding Research

ISSN 2757-6302

2023- Cilt (Volume) : 4 Sayı (Issue): 1

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Dergi Kurulları / Editorial Boards	II	
Sunuş / Introduction	V	
Dergi Hakkında / About the Journal	VII	
Makale Adı / Article Name	Yazar / Author	
<i>Derleme Makale/ Review Article</i> İlk Kadın Havari Aya Tekla: Kültü ve Yolculukları/ The First Female D disciple St. Thecla: Her Cult and Journeys	Özlem GÜZEL Buse BÖLÜKBAŞ Mehmet Berkay TIRAŞ	1-13
<i>Araştırma Makalesi/ Research Article</i> Turist Rehberlerinin Bakış Açışından Akıllı Turizm Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Çanakkale Rehberler Odası Örneği/ Evaluation of Smart Tourism Applications from the Perspective of Tourist Guides: The Sample of Canakkale Tourist Guides Chamber	Ayşegül BAŞAR Hacı Mehmet YILDIRIM	14-35
<i>Araştırma Makalesi/ Research Article</i> Topkapı Sarayı'nda Aşırı Turizm Olgusunun Doğal Gözlem Tekniği ile İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma/ A Research on Examining the Phenomenon of Overtourism in Topkapı Palace with Natural Observation Technique	Şeyma ÖZKAN Tolga Fahri ÇAKMAK	36-57
<i>Araştırma Makalesi/ Research Article</i> Rehber Anlatımında Anadolu'daki Aziz ve Azizeler/ Saints in Anatolia in the Expression of Tourist Guides	Gizem ERÇOLAK Canan TANRISEVER YİĞİT	58-76

DERGİ KURULLARI/ EDITORIAL BOARDS

BAŞ EDİTÖRLER / EDITORS IN CHIEF

Vedat ACAR (Assoc. Prof)
Aydın Adnan Menderes University, Turkey

Tolga Fahri ÇAKMAK (Assoc. Prof.)
Zonguldak Bulent Ecevit University, Turkey

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Abdullah TANRISEVDİ (Prof. Dr.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey

Atilla AKBABA (Prof. Dr.), İzmir Kâtip Celebi University, Turkey

Füsun İSTANBULLU DİNÇER (Prof. Dr.), Istanbul University, Turkey

İsmail GEZGİN (Prof. Dr.), Ege University, Turkey

Muharrem TUNA (Prof. Dr.) Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Necmi UYANIK (Prof. Dr.), Selcuk University, Turkey

Osman Eralp ÇOLAKOĞLU (Prof. Dr.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey

Osman Nuri ÖZDOĞAN (Prof. Dr.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey

Özdal DEĞİRMENCİOĞLU (Asst. Prof.), Beykent University, Turkey

HAKEM KURULU / EDITORIAL REVIEW BOARD

Ahu YAZICI AYYILDIZ (Assoc. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey

Alaattin BAŞODA (Asst. Prof.), Aksaray University, Turkey

Ali AVAN (Assoc. Prof.), Afyon Kocatepe University, Turkey

Ali TÜRKER (Assoc. Prof.), Mugla Sitki Kocman University, Turkey

Ante MANDIĆ (Asst. Prof.), University of Split, Croatia

Anukrati SHARMA (Assoc. Prof.), University of Kota, India

Aydın ERÖN (Assoc. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey

Ayşe KURTLU (Assoc. Prof.), Karabuk University, Turkey

Aytuğ ARSLAN (Assoc. Prof.), İzmir Kâtip Celebi University, Turkey

Başak Burcu EKE (Prof. Dr.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey

Birsen ERAT (Asst. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey

Burçin KIRLAR CAN (Assoc. Prof.), Pamukkale University, Turkey

Canan TANRISEVER (Assoc. Prof.), Kastamonu University, Turkey

Cansu SOLMAZ (Asst. Prof.), Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey

Cemal ARTUN (Asst. Prof.), Mugla Sıtkı Kocman University, Turkey

Cemil BEZMEN (PhD), Turkey

Danut UNGUREANU (PhD), Romanian Academy, Romania
Duygu YETGİN AKGÜN (Assoc. Prof.), Eskisehir Anadolu University, Turkey
Elbeyi PELİT (Prof. Dr.), Afyon Kocatepe University, Turkey
Elçin DOĞAN GÜRBÜZER (Assoc. Prof.), Ege University, Turkey
Emre ERDAN (Assoc. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Erdoğan EKİZ (Prof. Dr.), TEAM University, Uzbekistan
Erhan COŞKUN (Asst. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Ezgi KIRICI TEKELİ (Asst. Prof.) Karamanoglu Mehmetbey University, Turkey
Fatma Özlem GÜZEL (Assoc. Prof.), Akdeniz University, Turkey
Gamze ÖZOĞUL (Lecturer Dr.), Dokuz Eylul University, Turkey
Georgia-Daniela TACU (Researcher), Romanian Academy, Romania
Gül ERBAY ASLITÜRK (Prof. Dr.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Güliden ÖZKALALI EKMEN (Assoc. Prof.), Zonguldak Bulent Ecevit University, Turkey
Gülnur KARAKAŞ TANDOĞAN (Assoc. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Günseli GÜÇLÜTÜRK BARAN (Assoc. Prof.), Isparta University of Applied Sciences, Turkey
Güntekin ŞİMŞEK (Assoc. Prof.), Kirgizistan-Türkiye Manas University, Kyrgyzstan
Hakan ATAY (Assoc. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Hamza EKMEN (Asst. Prof.), Zonguldak Bulent Ecevit University, Turkey
Hande AKYURT KURNAZ (Assoc. Prof.), Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey
Istvan EGRESI (Asst. Prof.), Babeş-Bolyai University, Romania
Lavanchawee SUJARITTANONTA (Assoc. Prof.), Silpakorn University International College (SUIC), Thailand
Melek Ece ÖNCÜER (Asst. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Meltem ALTINAY ÖZDEMİR (Asst. Prof.), Muğla Sıtkı Kocman University, Turkey
Monica Maria COROS (Assoc. Prof.), Babeş-Bolyai University, Romania
Murat ÇEKİLMEZ (Prof. Dr.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Muzaffer UYSAL (Prof. Dr.), University of Massachusetts Amherst, USA
Nalan ALBUZ (Assoc. Prof.), Zonguldak Bulent Ecevit University, Turkey
Nilgün DEMİREL İLİ (Asst. Prof.), Iğdir University, Turkey
Nilgün GÜNEŞ (PhD.), Turkey

Nuray TETİK DİNÇ (Assoc. Prof.), Balıkesir University, Turkey
Orhan YABANCI (PhD.), Eskisehir Osmangazi University, Turkey
Özcan ZORLU (Assoc. Prof.), Afyon Kocatepe University, Turkey
Özlem KÖROĞLU (Prof. Dr.), Balıkesir University, Turkey
Özlem TEKİN ÖZBEK (Asst. Prof.), Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey
Özlem TÜTÜNCÜLER BİRCAN (Assoc. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Öznur BOZKURT (Prof. Dr.), Duzce University, Turkey
Remziye EKİCİ ÇİLKİN (Asst. Prof.), Isparta University of Applied Sciences, Turkey
Seçkin ESER (Assoc. Prof.), Kırklareli University, Turkey
Seda ŞAHİN (Assoc. Prof.), Balıkesir University, Turkey
Sedat AKKURNAZ (Assoc. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Serap ÖZDÖL (Assoc. Prof.), Ege University, Turkey
Sevgül ÇİLİNGİR (Assoc. Prof.), Ege University, Turkey
Sibel KAÇAR (PhD.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Sinan MİMAROĞLU (Assoc. Prof.), Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
Sonay KAYGALAK ÇELEBİ (Asst. Prof.), Batman University, Turkey
Tuğrul AYYILDIZ (Assoc. Prof.), Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Turan OKUL (PhD.) Aydın Adnan Menderes University, Turkey
Uğur AKDU (Assoc. Prof.), Gumushane University, Turkey
Uysal YENİPİNAR (Assoc. Prof.), Mersin University, Turkey
Yalçın ARSLANTÜRK (Assoc. Prof.), Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey
Yurdanur YUMUK (Assoc. Prof.), Karabuk University, Turkey
Zafer ÖTER (Prof. Dr.), İzmir Kâtip Celebi University, Turkey

**KİTAP TANITIM BÖLÜMÜ SORUMLUSU / BOOK REVIEW DEPARTMENT
RESPONSIBLE**

Hande AKYURT KURNAZ (Assoc. Prof.), Bolu Abant İzzet Baysal University,
Turkey

MİZANPAJ/ LAYOUT

Nuray YILDIZ

WEB MASTER

Yiğit Can ŞENBAHAR

SUNUŞ

Uluslararası hakemli dergimiz, Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi'nin dördüncü cilt birinci sayısını siz değerli okuyucularımıza sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Bu sayımız, 3 araştırma ve 1 derleme makaleden oluşmaktadır. Bu sayımızdaki çalışmaları, büyük bir zevkle okuyacağınızı ümit ediyoruz.

Ö. Güzel, B. Bölükbaş ve M.B. Tıraş tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ilk kadın havari olduğu öne sürülen Aya Tekla'nın kimliği, Pavlus ile olan bağlantısı ve Anadolu'da yaptığı yolculuklar incelenmiştir. Ayrıca alışma kapsamında Aya Tekla'nın Anadolu'da gerçekleştirdiği yolculuklar göz önünde bulundurularak bir kültür rotası oluşturulmaya çalışılmıştır. Söz konusu tur güzergahı, dini gruplara uygulanabilecek alternatif bir rota olması bakımından önem arz etmektedir.

A. Başar ve H.M. Yıldırım tarafından gerçekleştirilen çalışmada akıllı turizm uygulamaları, Çanakale Rehberler Odası'na bağlı turist rehberleri perspektifinden incelenmiştir. 11 turist rehberi ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde akıllı turizm uygulamalarının İstanbul ve Antalya destinasyonlarının ön plana çıktığı ve ağırlıklı olarak müze, otel ve havalimanlarında bu uygulamalardan yararlanıldığı vurgulanmıştır. Diğer yandan söz konusu uygulamaların rehberlik mesleğinin etkinliğini hem olumlu hem de olumsuz yönden etkileyebileceği turist rehberleri tarafından öne sürülmüştür.

ř. Özkan ve T.F. akmak, Topkapı Sarayı'nda ziyaretçi yoğunluğunun meydana getirebileceği olası sorunları doğal gözlem yöntemi ile ortaya koymaya çalışmıştır. Gerçekleştirilen alışma neticesinde Topkapı Sarayı'nda yaşanan ziyaretçi yoğunluğunun hem turist rehberlerini hem de görevli çalışanları olumsuz yönde etkilediği, kalabalık nedeniyle müze girişinde tur gruplarının birbirine karıştığı, kaçak girişlerin meydana geldiği ve müze içerisinde sergilenen eserlerin ziyaretçiler tarafından detaylı biçimde incelenemediği ve rehberlerin anlatımlarını yarıda kestiği veya kısa tuttukları, yerli ziyaretçilerin, yabancı ziyaretçilere kıyasla kalabalıktan daha fazla şikayet etme eğiliminde olduğu öne çıkan bulgular arasında yer almıştır.

G. Erçolak ve C. Tanrısever Yiğit tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 28 turist rehberinin gözünden Anadolu'daki Aziz ve Azizeler incelenmiştir. Görüşme ve açık uçlu soru formu yoluyla elde edilen bulgular doğrultusunda rehber anlatımlarında en fazla bahsi geçen Anadolu'daki yaşamış azizlerin İsa Peygamber, Vaftizci Yahya, Paul, George, John, Nikolaos, Konstantin, Sergios ve Bachos, Kapadokyalı Babalar, 4 Evangelist, Polikarpos, Gregorios, Simeon, Lazarus, Panteleimon, Mamas, Barnabas, Onouphrios, Stilit Simeon, Amasyalı George, Mor Efremler, Gregor Lusavoriç, Papias, Yedi Uyurlar, Sivaslı Kırk Martyr, Ignatios ve Theodor; azizelerin ise Meryem, Tekla, Katherina, Barbara, Euphemia, Mecdelli Meryem, Helena, Theodore, Elizabeth ve Anna olduğu ortaya koyulmuştur.

Bu sayımıza katkı sağlayan yazarlarımıza ve çalışmaları büyük bir titizlikle değerlendiren saygıdeğer hakemlerimize teşekkürü bir borç biliriz. Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi'nin uluslararası alanda hak ettiği yere gelebilmesi için editör kurulu olarak elimizden geleni yaptığımızı bilmenizi isteriz. Aralık 2023 sayımızda, birbirinden değerli çalışmaları sizlerle buluşturmayı temenni eder, hepinize saygı ve sevgimizi sunarız.

Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi

Editör

INTRODUCTION

It is a great pleasure for us to present the first issue of the fourth volume of our international peer-reviewed journal, *Journal of Qualitative Tourist Guiding Research*. This issue comprises of three research articles and one review article. We hope that you will enjoy reading all the studies in this issue.

In the study carried out by Ö. Güzel, B. Bölükbaşı and M.B. Tıraş, the identity of Aya Tekla claimed to be the first female apostle, her association with Paul and her travels in Anatolia has been investigated. Within the scope of the study, a cultural route was created by taking the journeys of Aya Tekla in Anatolia as well. It is important to note that it is an alternative route that can be applied to religious groups.

In the study carried out by A. Başar and H.M. Yıldırım, smart tourism applications were examined from the perspectives of the tourist guides affiliated to the Çanakkale Regional Chamber of Tourist Guides. As a result of the interviews with 11 tourist guides, it was highlighted that smart tourism applications came to the forefront in İstanbul and Antalya destinations, and that those applications were mostly used in museums, hotels and airports. On the other hand, tourist guides suggested that those applications had a positive and negative impact on the effectiveness of the guiding profession.

Ş. Özkan and T.F. Çakmak investigated the possible problems that may be caused by the density of visitors in Topkapı Palace by using natural observation method. As a result of the research, it was revealed that the visitor density in Topkapı Palace affected both tourist guides and the staff negatively, and that tour groups mixed together at the entrance of the museum because of the crowd. It was also highlighted that there were illegal entries, that the exhibits could not be examined in detail, that the guides' lectures were interrupted or kept short, and that domestic visitors inclined to complain more about the crowd as compared to foreign visitors.

In the study carried out by G. Erçolak and C. Tanrısever Yiğit, Saints in Anatolia were examined through the interviews with 28 tourist guides. As a result of the research, it was revealed that Jesus Christ, John the Baptist, Apostles, Paul, George, John, Nicholas, Constantine, Sergios and Bachos, Cappadocian Fathers, 4 Evangelists, Polycarpus, Gregorios, Simeon, Lazarus, Panteleimon, Mamas, Barnabas, Onouphrios, Stilit Simeon, George of Amasya, While Mor Efreem, Gregor the Illuminator, Papias, Seven Sleepers, Forty Martyrs from Sivas, Ignatios and Theodor, Mary, Thecla, Katherina, Barbara, Euphemia, Mary Magdalene, Helena, Theodore, Elizabeth and Anna were the saints in Anatolia who took part in the guide narratives mostly.

We would like to thank all the authors having contributed to this issue and our esteemed reviewers who reviewed the papers meticulously. We would like you to know that we, as the editorial board, do our best to bring the *Journal of Qualitative Tourist Guiding Research* to the place it deserves in the international arena. In our December 2023 issue, we hope to bring you valuable studies, With kindest regards,

Journal of Qualitative Tourist Guiding Research

Editor

DERGİ HAKKINDA

Turist Rehberliği mesleği, Türk turizminin önemli yapı taşlarından biridir. Türkiye’de bu iş kolu, özellikle 19. Yüzyıl Osmanlı’sında önemli hale gelmiş, 20.Yüzyılın başlarında cereyan eden savaşlar esnasında ise meslek kısmen de olsa başıboş bırakılmıştır. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte yeniden ivme kazanan turist rehberliği, ilk tercüman rehber kurslarıyla birlikte artık profesyonelleşme yolunda ilerlemeye başlamış, ilk yönetmeliğine ise 1971 yılında kavuşmuştur. 1971 yılından 2012 yılına kadar geçen 41 yıllık süre içerisinde meslek, yönetmeliklere bağlı bir iş kolu olarak devam etmiştir. 7 Haziran 2012 tarihinde yayınlanan “Turist Rehberliği Meslek Kanunu” ile birlikte artık turist rehberliği, tam anlamıyla sınırlarının kanunla çizildiği bir meslek halini almıştır. Turist rehberliği mesleği açısından 2012 yılını bir “milat” olarak kabul etmek mümkündür. Turist Rehberliği Meslek Kanunu sonrasında bu mesleğe yönelik gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların sayısından da ciddi bir artışın meydana geldiği görülmektedir. Ancak birçok disiplinde olduğu gibi turist rehberliği alanında günümüze kadar gerçekleştirilen akademik çalışmalarda da pozitivism, hâkim paradigma olmuştur.

Öznesi insan olan turist rehberliğinde, pozitivist yaklaşımla birçok sorunun nedenlerini irdelemenin ne kadar mümkün olduğu önemli bir tartışma konusudur. Zira bugün turist rehberliği alanında ulusal bazda yapılan pek çok yayında da turist rehberliği mesleğinin icra edilmesinden yasal düzenlemelerin sorunlu yanlarına, yasa dışı rehberlik faaliyetlerinden turist rehberliği eğitim kademelerine kadar pek çok problem ortaya atılmıştır ve tüm bu sorunlar çözüm beklemektedir. Dolayısıyla turist rehberliği alanında, verilerinin görüşme, odak grup, katılımlı gözlem gibi farklı yöntem ve tekniklere odaklanan nitel araştırmalara daha fazla ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Diğer bir deyişle; doğrudan sorunun kaynağına inip, derinlemesine bilgi elde etme odaklı ve tümevarım merkezli araştırmaların anket tekniği ile elde edilen bilgilerden daha gerçekçi olacağı görüşü ortaya çıkmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda kurulan Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi (TURNAD), turist rehberliği ile arkeoloji ve sanat tarihi gibi farklı disiplinlerle ilişkili keşifsel çalışmaları yayınlamayı hedeflemektedir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergiye makale gönderecek olan yazar(lar), dergi yazım kurallarında belirtilen şablona uygun olarak makalelerini göndermeleri gerekmektedir. Yayın hayatını elektronik ortamda sürdüren Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi’nde, Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı yayınlanmaktadır. Yayın sürecinin hiçbir aşamasında yazar(lar)dan herhangi bir **ücret talep edilmez.**

ABOUT THE JOURNAL

Tourist Guiding profession is one of the most important building blocks in Turkish tourism. In the 19th century, in the late period of the Ottoman Empire, this profession especially became important. However, during the wars taking place at the beginning of 20th century, the profession left unattended, albeit partially. With the Republican Period, the profession, gaining momentum and started to progress towards professionalization with the first interpreter guide course and got its first regulation in 1971. In the 41-year period from 1971 to 2012, the profession continued as an occupation in accordance with the regulations. With the “Tourist Guiding Profession Law” enacted on 7th of June 2012, tourist guiding became a profession whose boundaries were drawn by law. It is possible to consider 2012 as a “milestone” in terms of tourist guiding profession. Since 2012, there has been an enormous increase in the number of scientific research associated with the profession. However, as in many disciplines, positivism has been the dominant paradigm in the field of tourist guiding.

It is an important discussion topic to what extent it is possible to explain the causes of many problems with positivist paradigm in tourist guiding whose subject is human being. In the field of tourist guiding on the national basis today, many publications have revealed many problems associated with the legal regulations and illegal tourist guiding to tourist guiding education, but all these problems await solutions. Hence, it is a fact that more qualitative research is needed in the field of tourist guiding, concentrating on such methods and techniques as interviews, focus groups, and participatory observation. In other words, inductive research focused on obtaining in-depth information by going directly to the source of the problem will be more realistic than the information obtained by the survey technique.

Established for this purpose, Journal of Qualitative Tourist Guiding Research (JTGR) aims to publish exploratory studies in such disciplines as archaeology, art history and mythology associated with tourist guiding. The publication language of the journal is Turkish and English. The authors who want to submit their papers to the journal must follow the template specified in the journal writing rules. Journal of Qualitative Tourist Guiding Research (JTGR) is published online biannually, in June and December. **No fee is charged** to the authors at any stage of the publication process.

İlk Kadın Havari Aya Tekla: Kültü ve Yolculukları

Derleme Makalesi/ Review Article

Özlem GÜZEL

Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi/ Assoc. Prof. Dr., Akdeniz University, Faculty of Tourism
e-mail: ozlemguzel@akdeniz.edu.tr

Buse BÖLÜKBAŞ

Yüksek lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Graduate Student, Akdeniz University, Institute of Social Sciences
e-mail: busebolukbas17@gmail.com

Mehmet Berkay TIRAŞ

Yüksek lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Graduate Student, Akdeniz University, Institute of Social Sciences
e-mail: berkaytrs07@hotmail.com

Özet

Tarih boyunca toplumlar içinde kutsallıklarıyla öne çıkan ve dinleri şekillendiren önemli isimler ortaya çıkmıştır. Gösterdikleri mucizeler ile olağanüstü bir konum atfedilen bu kutsal kişiler, Hıristiyanlık tarihi boyunca aziz ve azize olarak kabul edilmiştir. Anadolu'da öne çıkan azizelerden birisi de Pavlus ile karşılaşması sonrasında İsa'ya inanan ve Pavlus'u öğrencisi olarak takip eden Aya Tekla'dır. Hıristiyanlıktaki ilk kadın şehit olarak da anılan Aya Tekla'nın Anadolu'da yaptığı yolculuklar ve Pavlus'un verdiği yetkiyle yaşadığı yerlerde Hz. İsa'nın dinini yayması, Tekla'nın detaylı bir şekilde irdelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada Aya Tekla'nın kimliği, Pavlus ile olan bağlantısı ve Anadolu'da yaptığı yolculuklar irdelenmiştir. Yapılan kavramsal inceleme sonucunda Aya Tekla ile ilgili kaynakların literatürde oldukça sınırlı olduğu keşfedilmiştir. Tekla'nın Anadolu'da yaptığı yolculuklar ve gösterdiği mucizeler göz önüne alınarak, yolculuklarıyla ilişkilendirilen yerlerin bir kültür rotasına dönüştürülmesi gerekliliğini sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, İnanç Turizmi, Aya Tekla, Aya Tekla'nın Yolculukları.

The First Female Disciple St. Thecla: Her Cult And Journeys

Abstract

Throughout history, there have been important figures who have stood out with their sanctity and shaped religions. These holy people, who were attributed with extraordinary status due to their miraculous deeds, have been accepted as saints in Christian history. One of the prominent female saints in Anatolia is St. Thecla, who believed in Jesus after meeting with Paul and followed him. St. Thecla, who is also known as the first female martyr in Christianity, needs to be examined in detail as she traveled in Anatolia and spread the religion of Jesus with the authority given by Paul. In this context, this study examines St. Thecla's identity, her journey of faith in Jesus, her connection with Paul, and her travels in Anatolia. The conceptual analysis conducted revealed that there are limited sources about St. Thecla in the literature. Considering the journeys and miracles performed by St. Thecla in Anatolia, it has become necessary to turn the places associated with her travels into a cultural route.

Keywords: Christianity, Religious Tourism, St. Thecla, St. Thecla's Journeys.

Makalenin Künyesi/ Article Information: Güzel, Ö., Bölükbaş, B. & Tıraş, M. B. (2023). İlk Kadın Havari Aya Tekla: Kültü ve Yolculukları. *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 1-13.

Giriş

Geçmişten günümüze neredeyse tüm toplumlarda Tanrı ile insanlar arasında sıkı bağı olan bazen de tanrıyla insanlar arasında aracı ilan edilen kişilikleri görmek mümkündür. Bu bağlamda Hıristiyanlık çerçevesinden bakıldığında olağan üstü olaylar ile özdeşleştirilen bazı kişiler, aziz ve azizeler olarak gösterilmektedir. Canevello (2004), bu kişilerin hastalıkları iyileştirici, doğru yolu gösterici, kötülüklerden koruyucu özelliklerinin varlığına işaret etmektedir. Hıristiyanlıkta önemli konuma sahip olan aziz ve azizeler için her yıl ölüm yıldönümü gibi önemli günlerde, onlarla ilişkilendirilen ve kutsal sayılan mekanlara gidilerek dini törenler düzenlenmektedir (Öztürk, 2012). Bu bağlamda destinasyonlar içerisinde yer alan aziz ve azizelerle ilişkilendirilen mekanlar, turist çeken destinasyon çekiciliklerine dönüşmektedir. Kilikya (Cilicia)¹ ve Isauria² bölgelerinde erken Hıristiyanlık döneminde rol oynayan Aziz Pavlus³, yine onun izinden giden ve Hıristiyanlara yönelik baskılardan kaçarak doğal bir mağarada kaybolduğuna inanılan Aya Tekla bu çekiciliklere örnek verilebilir (Canevello, 2004; <https://isparta.ktb.gov.tr>, 05.12.2022). İki bin yıllık Hıristiyanlık tarihinde kutsal kabul edilen binlerce aziz ve azize bulunurken, bazılarının isimleri unutulmuştur. Fakat, Aya Tekla 1. yüzyıldan beri önemini ve etkisini sürdüren bir azize olmuştur (Öztürk, 2012).

Konya (Iconium) şehrinde yaşamış olan ve Hıristiyanlığın ilk yıllarında Pavlus'un öğretilerini benimseyen Aya Tekla, birçok Hıristiyanlık efsanesinde önemli bir rol oynamaktadır. Pavlus'un öğretilerini kabul etmesiyle birlikte Tekla, Hıristiyan topluluğunun önemli bir üyesi haline gelmiş ve adı günümüze kadar gelmiştir (Levent & Uçar, 2018).

Hayat yolculuğu doğduğu Konya'da başlarken, yolculuğu Silifke'de son bulmuştur. Konya'da Aziz Pavlus kilisesinin duvarında ikonası bulunan Tekla'nın kaybolduğu mağaranın bulunduğu Silifke ise hac merkezi haline gelmiştir (Öztürk, 2012). Konya, Hıristiyanlık misyonerlerinin ilk yıllarında sıkça ziyaret ettiği yerlerden birisidir ve İncil'de "**Iconium**" olarak adlandırılır. Bu şehir, önemli azizlerden biri kabul edilen Aya Tekla'nın (St. Thecla) şehri" olarak anılmaktadır (Berk, 2014: 180-182). 90 yaşında öldüğü düşünülen Aya Tekla'nın yortusu kilise tarafından 24 Eylül'de anılmaktadır (www.ortodokslartoplulugu.org, 04.04.2023; Nilgün, 2022⁴).

Bu kavramsal çalışmanın temel amacı Aya Tekla'nın erken Hıristiyanlık açısından önemini değerlendirmektir. Bu temel amaç bağlamında çalışmanın alt amaçları ise Aya Tekla'nın Aziz Pavlus ile misyonerlik gezilerini ele almak; Aya Tekla'nın mucizelerini derlemek ve Aya Tekla ile ilişkilendirilen destinasyonları irdelemektir. Bu bağlamda bu makalede bu üç örüntü kavramsal olarak irdelenmiştir.

¹ Alanya ile İskenderun Körfezi arasında kalan bölge eski çağlardaki ismiyle Kilikya Bölgesi olarak bilinmektedir (Kaya & Yetiş, 2020).

² Antik dönemde Isauria bölgesi olarak anılan yer, bugünkü Konya vilayetinin güneyinde yer alan Bozkır, Hadim, Seydişehir, Taşkent ilçelerinin kapladığı alan ve bu Bozkır'da bulunan Isauria Nova yani Zengibar Kalesi'dir (Bahar, 1994-1995).

³ Hıristiyanlığın ilk yüzyılında en önemli isimlerden biri olan Pavlus'un hayatı, mektupları ve özellikle Elçilerin İşleri'nde anlatılmaktadır. Saulos (Saul) ve Paulos (Paul) olmak üzere farklı isimleri olan Pavlus, Hıristiyan olmadan önce Saul ismiyle biliniyordu. M.S. 1-10 yılları arasında Roma vatandaşı bir Yahudi olarak pagan inançlarının hâkim olduğu Tarsus'ta doğduğu düşünülmektedir. Pavlus, Şam'a yaptığı bir yolculuk sırasında İsa'yı vizyon halinde görmüş ve onunla bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmenin ardından Pavlus, İsa'nın bir elçisi olarak kendisini kabul etmiş ve İsa taraftarlarının safında yer almıştır (Kahraman, 2009; Aydın, 2006; Turan, 2006; Sarıkçıoğlu, 2004). Bu makalede Yeni Ahitte Pavlus adı kullanıldığı için, Pavlus adı tercih edilmiştir.

⁴ Kaynak kişi olarak inanç turu *Uzman Rehberi* olan *Atilla Şükrü Nilgün* ile 05.12.2022 tarihinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

Aya Tekla Hakkında Genel Bilgiler

Aya Tekla hakkındaki bilgiler, kilise tarafından apokrif olarak kabul edilen “*Pavlus ve Tekla'nın İşleri*” isimli eserde yer almaktadır. Konya'nın yerlisi olan Aya Tekla, İç Anadolu ve Kapadokya Bölgesi'nde çok saygın bir azize olarak kabul edilmektedir. Bazı kaynaklara göre M.S.1. yüzyılda, bazı kaynaklara göre ise M.S.2. yüzyılda yaşamıştır ve tarihi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır (Canevello, 2015; Öztürk, 2012). Ancak her iki görüşte de Aya Tekla'nın Hıristiyanlığın erken dönemlerinde önemli bir figür olduğu kabul edilmektedir. Adına, erken dönem yazmalarında 2. yüzyılda rastlanmaktadır. 3. ve 4. yüzyılda ise Tekla'nın ünü, Akdeniz kıyı ülkelerine yayılmıştır. Bakireliği ve şehitliği ile ünlenen Tekla, ikon olarak sanat eserleri ve dini yapılara ilham olmuştur. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre Aya Tekla, Aziz Pavlus gibi saygın bir ailede doğmuş ve zengin bir soydan gelmektedir (Canevello, 2015; Ramsay, 1997'den akt. Öztürk, 2012; Davis, 2008).

Martyri⁵ kelimesi ile anılan Aya Tekla mucizeleri ile bilinmektedir (Canavello, 2015: 186; Sangermanensis, 1852'den akt. Canevello, 2004: 261). Bu özelliği dolayısıyla Hıristiyanlık tarihinde şehit olarak nitelendirilen Aya Tekla, havariler kadar önem görmüştür (Öztürk, 2012). Bu bağlamda “Doğu Ortodoks Kiliselerinde 24 Eylül, Katolik Kiliselerinde ise 23 Eylül günü” “*Tekla Bayramı*” olarak kutlanmaktadır (www.samandagortodoks.com, 05.12.2022; Budak, 2012; Kirsch, 1912).

Aya Tekla'nın yaşam öyküsünde farklı inançlardaki olaylarla benzerlik gösteren olağanüstü motifler yer almaktadır. Bu motifler şu şekilde sıralanabilir (Öztürk, 2012):

- Ateşe atılıp yanmayışı (İbrahim ile Nemrut'un hikâyesi),
- Aslanlarla dost oluşunu (Ana Tanrıça Kibele'nin aslanlar ile betimlenmesi),
- Hastaları iyileştirmesi (Artemis'in masumiyeti ve Meryem Ana'yla özdeşleştirilmesi),
- Kendini Tanrıya ve İsa'nın yoluna adanması (Meryem'in kendisini mabede adanması),
- Aya Tekla'nın gençliği ve masumiyeti, insanlığa hizmet etmesi ve iftiraya uğraması (Hz. Meryem ile özdeşleştirilmesi),
- Hayvanlar arasına atıldığında çıplaklığının bir bulut tarafından gizlenmesi (Tanrının Mısır'dan çıkışta İsrailoğullarına bir bulutla yaptığı ilahi müdahale).

Literatürde Aya Tekla için kullanılan çeşitli dini sıfatlar da bulunmaktadır. Bunlar da şu şekilde sıralanabilir (Canevello, 2015; Berk, 2014; Öztürk, 2012; Budak, 2012):

- İlk kadın martıyr,
- İlk rahibe,
- İlk kadın havari,
- İlk rahibe okulunun kurucusu,
- Şehit azize,

⁵ Grekçe Martus kelimesinden türeyen ve gerçeğe tanıklık etmek anlamına gelen *Martyr*, Hıristiyan literatüründe İsa Mesih'in yaşamına şahit olan Havariler için kullanılmıştır. Havarilerin dışında bu kelime geç dönemlerde inançları uğruna acı çeken, işkenceye maruz kalan ve öldürülen kişiler için de kullanılmıştır (Gündüz, 1998; www.newadvent.org, 13.12.2022).

- Şifacı,
- Rabbin hadimesi,
- Aziz Pavlus'un öğrencisi,
- Aziz Pavlus'u izleyen bakire.

Aya Tekla ile ilgili en erken tarihlenen ve kim tarafından yazıldığı bilinmeyen kaynak *Acta Pauli et Theclae*'dir. Bu kaynak Süryanice, Ermenice ve Slavca gibi farklı dillerde yazılmıştır (Lipsius & Bonnet, 1891'den akt. Canevello, 2004: 260). *Acta Pauli et Theclae*, zamanla Aya Tekla'nın mağarasını ziyaret edenler arasında okunan bir dua kitabı olmuştur ve 4. yüzyılda gelen gezgin Egeria'nın bu kitabı Tekla'nın mezarı kabul edilen mağarada baştan sona okuduğu aktarılmaktadır (Wilkinson, 1999'dan akt. Canevello, 2004). Günlük olarak nitelendirilen bu kitapta Anadolu ile ilgili bölümler de İstanbul, Antakya, Şanlıurfa, Harran ve Silifke'de Azize Tekla'nın Martyriumu'ndan bahsedildiği aktarılmaktadır (Şengül, 2022).

Ailesinin Konyalı olduğu bilinen Aya Tekla'nın (Davis, 2008), hayatına giriş öncesinde M.S. 1.yy'dan bahsedilmesi gerekmektedir. Tekla'nın Aziz Pavlus ve Barnabas ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Pavlus, İsa'ya inandıktan sonra Anadolu'da misyonerlik gezilerini yaparken, çeşitli yerlere uğrayarak Hıristiyan cemaatleri kurmayı amaçlamıştır (Nilgün, 2022). Coğrafi konumundan dolayı Hıristiyanlık tarihinde öneme sahip olan Konya, Aziz Pavlus'un misyonerlik yolculuğunda uğradığı bir nokta olmuştur (Küçük, 2008). Pavlus ve Tekla'nın İşleri isimli esere göre Tekla, Pavlus ile ilk kez Konya'da karşılaşmıştır (Öztürk, 2012). Retorik eğitimi almış olan Pavlus ve ona eşlik eden Barnabas, Konya'ya geldiklerinde ev toplantıları yaparak taraftar toplamışlardır. Tekla'nın ailesinin ekonomik durumları iyi olduğu bilinmektedir. Evlerinin o döneme göre büyük ve zenginlerin yaşadığı bir ev olduğu rivayet edilmektedir (Nilgün, 2022). Aya Tekla bu dönemde nişanlıdır ve nişanlısının adı kaynaklarda Thamyris (Tamiris) olarak geçmektedir (Karaman, 2021; Canevello, 2004). Annesinin adı da kaynaklarda Teoklia olarak geçmektedir. Aya Tekla'nın ailesinin pagan inancına sahip olduğu bilinmektedir (www.ortodokslartoplulugu.org, 05.12.2022).

Nişanlı olduğu dönemde Aziz Pavlus ile Konya'da karşılaşan Aya Tekla, Pavlus'un Onesiphorus'un evinde verdiği vaazı duyarak, Pavlus'un vaazından çok etkilendiği rivayet edilmektedir (Öztürk, 2012; Canevello, 2004). Aya Tekla'nın bu olay esnasında 18 yaşında olduğu varsayılmaktadır (www.ortodokslartoplulugu.org, 05/12/2022). Aziz Pavlus'un kadın taraftarları çoğalınca, Pavlus bazıları tarafından kadınları kocalarından uzaklaştırdığı için suçlanmıştır (www.ortodokslartoplulugu.org, 05.12.2022; Henriques, 2018).

Vaazlardan etkilenerek evlenmekten vazgeçen, kendini Pavlus'un yoluna adayın ve öğrencisi olmak isteyen Tekla'nın durumunu gören annesi dönemin önemli ailelerinden olan Tekla'nın nişanlısı Thamyris'den yardım istemiştir. Ancak annesi ve nişanlısının faaliyetleri boşa çıkınca, nişanlısı Thamyris, Pavlus'u ve Barnabas'ı kentin valisine şikâyet etmiştir (Canevello, 2004). Kaynak kişi bilgisine göre, Tekla'nın nişanlısı "*bu iki şarlattan benim nişanlımın aklını çeldiler. Bunların cezalandırılmasını istiyorum*" diyerek dönemin valisine şikâyet etmiştir (Nilgün, 2022). Bu şikâyet sonrası Öztürk'e (2012) göre Pavlus, zindana atılmış ve Tekla gardiyanlara değerli eşyalarını vererek Pavlus'un öğretilerini dinlemek için Pavlus'u ara ara zindanda ziyaret etmiştir.

Görsel 1. Tekla'nın Ateşe Atılma Sahnesi ile Gösterilmesi (Burgos Katedrali/İspanya)

Kaynak: www.christianiconography.info, 14.12.2022.

Annesi ve nişanlısı, bu durumu öğrendikten sonra ahlaksızlıkla suçlanan Tekla'nın ceza alması için uğraşmıştır. Rivayete göre, Tekla'nın annesi kızının Pavlus ile buluştuğunu görünce nefret içinde şu sözleri söylemiştir: **“Tekla'nın etrafındaki bütün kadınlar örnek alsınlar ve kocalarını terk etmemeyi öğrensinler.”** Aldıkları ceza ile Pavlus dövülürken, Tekla ise sirkte ortasında ateşe atılma cezası almıştır. Kentin gençleri tarafından toplanan odunların üzerinde Tekla ateşe verildiği anda bir mucize gerçekleşmiştir. Gök gürültüsüyle başlayan yağmur, ateşi söndürmüştür. Olayın sonrasında Pavlus, Tekla'yı yanına alarak Yalvaç'a (Pisidia Antiochia) yolculuk yapmıştır (www.ortodokslartoplulugu.org, 05.12.2022; Budak, 2012; Öztürk, 2012). Tekla'nın ateşe atılma sahnesi Burgos Katedrali'nde işlenmiştir ve Görsel 1'de yer almaktadır.

Aziz Pavlus ve Aya Tekla'nın Yolculukları

Tekla ve Pavlus'un cezalarından kurtulması sonrasında Pavlus, Tekla'yı yanına alarak Yalvaç'a (Pisidia Antiochia) doğru yolculuk yapmıştır. Kente geldiklerinde kentin ileri gelen zenginlerinden Alexandros (Aleksandre) ile karşılaşmışlardır. Rivayete göre Alexandros, Tekla'yı çok beğenmiştir. Fakat Tekla, kendisini Hıristiyanlığa adanmış olduğunu belirterek, Alexandros'un teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine gururu zedelenen Alexandros, Tekla'nın hayvanlara atılma cezası alması için uğraş vermiştir. Kentin kadınları, Aya Tekla'nın aldığı bu ağır cezayı protesto etmek için kentin yöneticisinin evinin önünde toplansalar da bu cezaya engel olamamışlardır. Cezası gerçekleşene kadar Tekla kentin önde gelen Romalı soylusu olan Tryphaina'ya emanet edilmiştir. Kızını yenice kaybetmiş olan ve Tekla'yı kızının yerine koyan Tryphania, Tekla'nın cezasının affi için uğraşsa da başarılı olamamıştır. Ceza yerine götürülen Tekla, vahşi hayvanların arasına bırakılmıştır ve Tekla'yı burada diğer hayvanlardan mucizevi bir şekilde bir aslan kurtarmıştır. Tekla'nın hayatta kalmasına öfkelenen Alexandros, bu kez Tekla'nın iki boğa arasında ipe bağlanarak öldürülmesini istemiştir. Ancak yine mucizevi bir şekilde boğaların çektiği halatlar kopmuştur. Son olarak Tekla'nın insan eti yiyen balıklarla dolu bir göle atıldığı anlatılmaktadır. Ancak, şaşırtıcı bir şekilde, göletteki balıklar Tekla'ya zarar vermemiştir. Sezar'ın soyundan geldiği düşünülen Tryphania, bu işkencelere dayanamayıp, baygınlık geçirmiştir. Bunun üzerine kadının öldüğünü düşünen Alexandros, valiye gidip Tekla'nın affi için ricada bulunmuştur. Tekla, serbest bırakıldıktan sonra kısa bir

süre Tryphaena'nın yanında kalmıştır. Pavlus'un Demre'de (Myra)⁶ olduğunu öğrendikten sonra erkek kılığına girerek onu aramak için Demre'ye gitmiştir. Pavlus'u bulan Tekla, Pavlus'a başından geçenleri anlatmıştır. Pavlus da Tekla'ya Hıristiyanlığı yayma görev ve yetkisini vermiştir. Pavlus'tan aldığı yetki ile Tekla, Konya'ya dönmüştür ve burada bir müddet yaşamıştır. Bu esnada annesini de İsa'nın yoluna davet eden Tekla, buradan mezarının bulunduğu düşünülen Hıristiyanların uğrak yeri olan Silifke'ye (Seleuica) gitmiştir (www.oodegr.com, 14.12.2022; www.ortodokslartoplulugu.org, 05.12.2022; www.christianiconography.info, 05.12.2022; Karaman, 2021; Connor, 2011'den akt. Keskin, 2018; Negiz, 2017; Küçük, 2017; Budak, 2012; Öztürk, 2012; Wake, 2008). Tekla'nın yolculukları Hıristiyanlık tarihi açısından önemlidir. Çünkü Tekla yolculuk yaptığı yerlerde din yapısını etkilemiştir (Canevello, 2004).

Görsel 2. Tekla'nın Aslana Atılma Sahnesi ile Gösterilmesi

Kaynak: www.the-american-catholic.com, 14.12.2022.

Görsel 2'de görüldüğü üzere Aya Tekla yaşadığı mucizelerle alakalı olarak bazen ateş ve odunların üstünde bazen de boğalar ve aslanlar ile betimlenmektedir (www.christianiconography.info, 05.12.2022).

Bir Hac Merkezi: Aya Tekla (Meryemlik) Mağarası

Büyük İskender'in komutanlarından Birinci Seleukos Nikator tarafından kurulan Silifke, Hıristiyanlık tarihi için önemli bir yer olurken, 359 yılında Ariusçulukla⁷ ilgili bir sinoda⁸ ev sahipliği yapmıştır. Kentin Hıristiyanlık tarihi açısından önemli hale gelmesinin nedenlerinden birisi de Aya Tekla olmuştur (Öztürk, 2012; Özyıldırım, 2006). Konya ve Yalvaç'ta Hıristiyanlığı yaymak için çalışırken paganların zulmüne maruz kalan ve öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Tekla'nın, Silifke'ye gelmesi ve burada faaliyet göstermesi, onun en önemli azizlerden biri olarak kabul edilmesinde büyük rol oynamıştır. Pavlus tarafından verilen dini

⁶ Aziz Nikolas'ında doğduğu yer olan Demre, Aziz Pavlus'un Anadolu'ya yaptığı yolculukları sırasında uğradığı kentlerden birisi olmuştur. Pavlus'un bu kente gelmesi, kentin 1. yüzyıldan itibaren Hıristiyanlık için önemli bir merkez olduğunu göstermektedir (Keskin, 2018).

⁷Ariusçuluk, dönemin piskoposu Arius'un düşüncelerini takip edenler anlamına gelirken Arius'un İsa'nın ölümünden sonrasında baba ile aynı özden olmadığı düşüncesini savunduğu aktarılmaktadır. Hıristiyan konsillerinde sıklıkla sözü geçen Ariusçuluk düşüncesi tek bir özü olduğunu kabul etmektedir. Ölümünden sonrasında bile fikirlerinin devam ettirildiği aktarılmaktadır. Hıristiyan dünyasında ortaya atılan teslis inancına dair düşüncelerin izleri halen görülebilmektedir (İnce, 2019).

⁸Hıristiyanlığın ilk evrelerinden beri kullanılmakta olan sinod, belirli bir bölge de bulunan kiliselerin kendi problemlerini tartışma yoluyla çözmek için bölgenin piskoposlarının bulunduğu toplantılardır (Madrigal, 2015).

yayma görevini Silifke'de yerine getiren Tekla, burada bir mağarada yaşamaya başlamıştır. Bu nedenle, Tekla'nın Silifke'deki faaliyetleri ve fedakarlıkları onun Hıristiyan dünyasında büyük bir saygınlığa sahip olmasını sağlamıştır (Levent & Uçar, 2018; Can, 2017; Ulutürk, 2012; Budak, 2012). Aya Tekla kültürüne ait olan ve bölgedeki Meryemlik olarak da bilinen bu mağara (Görsel 3), Mersin'in Silifke-Taşucu yolundaki tepelerden birinde yükselmektedir (Keskin, 2018; Küçük, 2017).

Son yıllarını mağarada dua ederek ve oruç tutarak inziva içinde geçiren Aya Tekla uzun yıllar yöre insanlarına şifa dağıtarak, hastaları iyileştirmiştir. Yöre halkına Hıristiyanlığı yayarken, mucizeler de göstermiştir. Vaazları ve mucizeleri halkın dikkatini çeken Tekla, Silifke'de taraftarlar toplamaya başlamıştır. Ancak halkın ileri gelenleri bu durumdan rahatsız olmuştur. Rivayete göre Tekla, dönemin hekimleri tarafından mucizeleri sebebiyle yok edilmek istenmiştir. Öldürülmesi için Tekla'ya bir kompo⁹ düzenlenmiştir. Kendisini öldürmek için gönderilen adamlara "Tanrı huzurunda olduğu" söyleyen Tekla'nın oturduğu kaya çökerken, Tekla birdenbire kaybolmuştur. Yine rivayete göre Tekla'nın bulunduğu mağaradan Silifke Kalesi'ne giden bir tünel olduğu ve Tekla'nın bu tüneli kullanarak kaçıp gizlendiği düşünülmektedir. Kendisi mağarada kaybolduktan sonra elbisesinden bir parça burada bulunmuştur. Kimisine göre bu parça beyaz bir şaldır (Erçolak & Tanrısever, 2020; Can, 2017; Küçük, 2017; Budak, 2012). Bu rivayet gereği Tekla'nın burada öldüğü varsayılırken, mezarının da burada olduğuna inanılmaktadır. Hıristiyanlığın serbest olması ile 4. yüzyılda, mağaranın duvarları mermerler ile kaplanmıştır. Mağaranın bazı bölümleri fresklerle bezenerek üzerine bir kilise inşa edilmiştir. 5. yüzyılda Aya Tekla kültürünün merkezi haline gelen Kilise ve çevresi, Bizans döneminde dini bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Aya Tekla'nın ölümünden sonra kilise, Hıristiyanlar arasında önemli bir 'şehitlik' ve 'hac merkezi' olarak kabul edilmiştir (Erçolak & Tanrısever, 2020; Levent & Uçar, 2018; Keskin, 2018; Küçük, 2017; Güzel, 2012; Budak, 2012).

Görsel 3. Aya Tekla (Meryemlik) Mağarası

Kaynak: Fotoğraflar Turist Rehberi Atilla Şükrü Nilgün'den alınmıştır.

⁹ Tekla'nın mağarada kaybolmasıyla ilişkili olarak anlatılan bir diğer hikâye şöyle anlatılır: "Putperestler, Tekla'yı Tanrıça Artemis'in elçisi olarak gördükleri için, mucizelerin tanrıçadan geldiğini iddia etmeye başladılar. Ayrıca Tekla'nın mucizelerine kıskançlık duyan bir grup, gençlere para ödeyerek azizenin saf ruhunu bozmaya çalışır. Azize, gençleri gördüğü anda niyetlerini anlar ve onu koruması için Tanrı'ya dua eder. Duasından sonra, mağaranın içindeki bir taş ikiye ayrılır ve azizenin bedeni taşın yarısına kadar gömülür. Gençler bu mucizevi olayı görünce kaçarlar" (www.ortodokslartopluluğu.org, 04.04.2023).

Ziyaretçilerin görebileceği birçok yapıya sahip olan hac merkezi alanı içinde, yeraltı ibadet mağarası, Zenon Bazilikasının apsis kalıntısı, büyük sarnıç ve diğer sarnıç yapıları, hamam, kuzey kilise ve Nekropol alanı gibi yapılar bulunmaktadır (Levent & Uçar, 2018). Kilise yapısının 5. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. İmparator Zeno tarafından 476 yılında yaptırılan kilisenin doğu ucu kalıntıları günümüze ulaşırken, kilisenin altında güney tarafında yer alan kayada Tekla'nın mezarının olduğu söylenen geniş bir oyuk mevcuttur. Mezarın kuzey tarafında kaya zemine oyulmuş ve vaftiz havuzu olduğu düşünülen bir yapı bulunmaktadır (Connor, 2011'den akt. Keskin, 2018: 894). Yeraltı Kilisesi, 12 m x 18 m. boyutlarında olup, üç nefli bir yapıdan oluşmaktadır (Küçük, 2017).

Meryemlik Mağarası, Müslümanlar için önemli bir tarihi yer olmakla birlikte, Aya Tekla kilisesi dünya genelinde hala kullanılan en eski kiliselerden biridir. Kilisede, Hıristiyanlar arasında popüler olan evlenme ayinleri gibi dini törenler de düzenlenmektedir. Aya Tekla mağara kilisesi, dünyanın ilk kiliselerinden biri olarak Hıristiyanlar için hac yerlerinden biri haline gelmiştir (Can, 2017).

Aya Tekla'nın Mucizeleri

Aya Tekla hayatta iken kendisiyle ilişkilendirilen birtakım mucizeler hayat öyküsü içinde keşfedilirken, Tekla'nın ölümü sonrasında kendisine atfedilen birtakım efsaneler bulunmaktadır. Tekla'nın yaşam öyküsü incelendiğinde aktarılabilecek efsaneler daha önceki bölümlerde irdelenen cezalar ve Tekla'nın kayboluşu ile ilişkilendirilebilir. Literatür taramasında keşfedildiği gibi Tekla'nın Pavlus'un yanında yer almasıyla birlikte nişanlısı ve annesinin şikayetiyle; yine Psidia Antiochia'da Tekla'ya sahip olmak isteyen Alexandros'un şikâyeti ile Tekla'ya birtakım cezalar verilmiştir. Öncelikle ateşe atılma cezası alan Tekla ateş içinde yanmamakla birlikte, ateşin kendiliğinden söndüğü rivayet edilirken; aslan ve boğa gibi vahşi hayvanlara atıldığında ise hayvanların Tekla'nın yanında sakinleştiği ve kendisine zarar vermediği anlatılmaktadır. Yine hayatta iken Tekla'ya atfedilen bir diğer mucize ise Tekla'nın Silifke'de yaşamaya başladığı mağarada mucizevi bir şekilde kaybolmasıdır (Erçolak & Tanrıseven, 2020; Levent & Uçar, 2018; Keskin, 2018; Küçük, 2017; Güzel, 2012; Budak, 2012; Öztürk, 2012; Canevello, 2004).

Tekla'nın ölümü sonrasında da kendisine atfedilen mucize hikâyeleri dilden dile yayılmıştır. Bu hikâyeler incelendiğinde genellikle Tekla'nın şifacı yönü vurgulanmaktadır. Tekla, kişileri genellikle rüya ya da mağara ziyareti ile şifalandırmaktadır. Rivayete göre dindar Dexianos gece tuvalete giderken, şeytanın saldırısına uğrar ve aldığı darbeye boynu eklem yerinden kayar. Dexianos, bu olaydan hayatına normal bir şekilde devam edemez. Bir gece rüyasında Tekla'yı görür ve Tekla kendisine bir ilaç tarifi verir. Rüyasında gördüğü tarifi uygulayan adam mucizevi bir şekilde iyileşir. Bir diğer hikâyeye göre pagan bir kadın olan Aba, katırın üstünden düşerek, bacağı kırar ve eskisi gibi yürüyemez hale gelir. Silifke'deki Tekla mağarasını iyileşmek için ziyaret eden Aba, ziyaret sonrasında iyileşir ve yürümeye başlar. Yine şifacılıkla ve sağlığa kavuşmakla ilgili bir başka efsaneye göre, Hıristiyan Leontios, zengin bir Antakyalının evini dekor ederken, iskelenin çökmesiyle birlikte mermer levhanın altına kalarak bacağı sakatlar. Etrafındakilerin yürüme ümidini kestiği Leontios, işverenine şifa için Silifke'ye gitmek istediğini söyler. İşvereni iyileşeceğine çok inanmaz. Tekla'nın türbesine giden ve orada üç gün kalan Leontios, mağarada kalırken Tekla tarafından ziyaret edilir. Tekla, adamın bacağına basar. Rüyasında gördüğü acıyla çığlık atarak uyanan Leontios, sağlığına kavuşur ve yürümeye başlar. Bu olaydan sonra da kendisiyle dalga geçen işvereninini şaşırtdığı ve bu mucize karşısında Hıristiyan olduğu rivayet edilir (Güzel, 2022; Öztürk, 2012).

Sonuç

Aziz Pavlus'un izinden giderek gösterdiği cesaret ve mucizeleri ile Hıristiyanlık tarihinde etkin bir rol alan Aya Tekla Hıristiyanlık dini içinde kutsallığı olan bir azize olarak anılmaktadır. Pavlus'tan aldığı Hıristiyanlığı yayma yetkisiyle bulunduğu şehirlerde verdiği vaazlar ile insanları etkileyerek, İsa taraftarı olmaya davet etmiştir. Anadolu için ise Aya Tekla'nın günümüzde ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bu önemin kaynağı yaptığı yolculuklarda uğradığı yerler ve Tekla ile ilişkilendirilen mucizevi iyileşme hikayeleridir.

Aziz Pavlus'un ardından yaptığı yolculuklar göz önüne alındığında Konya, Yalvaç, Demre ve Silifke önemli bir kültürel rota olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim Anadolu'daki son durağı olan Silifke'de bir müddet yaşadktan sonra, günümüzde Meryemlik mağarası olarak bilinen mağaradan mucizevi bir şekilde kaybolmuştur. Bu kayboluş, dilden dile yayılırken, Tekla ile ilgili çeşitli efsanelerde türetilmiştir. Silifke'de bulunan "Meryemlik Kilisesi" onun mezarı olarak kabul görmüş ve Hıristiyan hac merkezi olmuştur. Meryemlik Kilisesi'nin etrafı, Tekla'nın misyonu ile kendini özdeşleştirmiş ve ona yakın yaşamayı arzu eden insanların yaşayacağı manastır tarzında yapılar ile genişletilmiştir. Böylece bölgede Tekla'nın kültürü oluşmuştur. Bu kült, Suriye, Mısır ve İtalya'da da popüler hale gelmiştir (Connor, 2011'den akt. Keskin, 2018; Pederson, 2006'dan akt. Öztürk, 2012). Tekla kültürü ve Tekla'nın hikayesi, İskenderiyeli teolog Origen'in (184/5–253/4) etkisiyle üçüncü yüzyılın başlarında Mısır'da ortaya çıkmıştır. Sonrasında Tekla'nın hikayesi özellikle dördüncü yüzyılın ortalarında İskenderiye piskoposu Athanasius'un ilgisini çekmiştir. Athanasius, Silifke'ye bir hac ziyareti yaparken, Tekla'yı kadın dindarlığı için bir örnek olarak göstermiştir. Böylece Tekla kültürü, Hıristiyanlık dünyasında daha da yaygınlaşmıştır (Davis, 2008'den akt. Öztürk, 2012). Tekla kültürünün yaşatıldığı bir diğer ülke ise Suriye'dir. Tekla'nın Silifke'de kaybolduktan sonra Maalula'ya gittiği rivayet edilmektedir. Tekla'nın mezarının olduğu iddia edilen Maalula'daki yer günümüzde dahi rahibeler tarafından ziyaret edilerek, Tekla'ya dualar edilmektedir. Burası hac merkezi gibi ziyaret edilen bir nokta olmuştur. Hatta bölgede Tekla adına ateşler yakıldığı da bilinmektedir (Nilgün, 2022). Maalula, Tekla'nın kaldığı düşünülen mağaraya ek olarak, Tekla'nın adını taşıyan bir manastıra da ev sahipliği yapmaktadır (Görsel 4). Manastır rahibeleri Hz. İsa'nın dili olan Aramice'yi bilmektedir ve yıllardır kimsesiz çocuklara ve yoksullara yardım ederek Tekla'nın geleneğini sürdürmektedirler (Pederson, 2006'dan akt. Öztürk, 2012).

Görsel 4. Azize Tekla Manastırı (Maalula/Suriye)

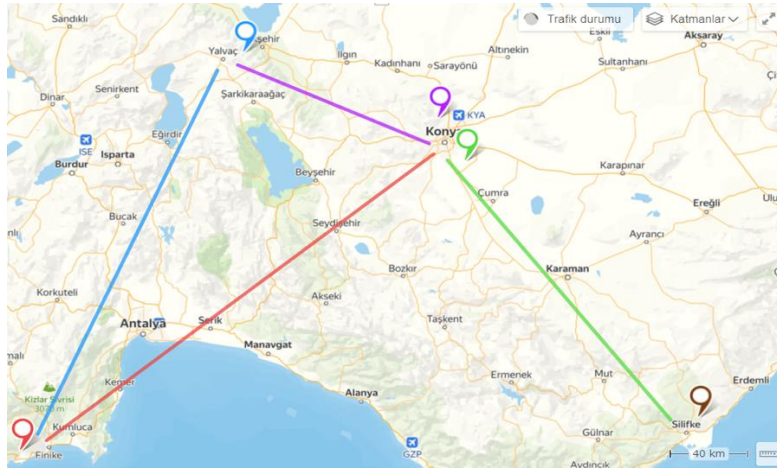
Kaynak: Fotoğraflar Turist Rehberi Atilla Şükrü Nilgün'den alınmıştır.

Mısır, İtalya, Suriye gibi destinasyonlar Tekla'nın hac rotası için önemli destinasyonlar olsalar da mucizelerinin çoğunluğunun Anadolu'da gerçekleşmiş olması, Tekla'nın Anadolu'da doğmuş bir kadın olması ve Pavlus'la Anadolu'da tanışıp misyonerlik faaliyetlerine dahil olması kriterleri göz önünde bulundurulduğunda Anadolu'nun Hıristiyanlık tarihi açısından değeri yadsınamaz bir gerçektir. Bu çalışma kapsamında yapılan literatür incelemesinde ağırlıklı olarak Aya Tekla'nın kişiliği ve Pavlus'u takip etmesi anlatılırken, yaptığı yolculuklara ilişkin kültürel bir rota oluşturulması fikrine rastlanmamıştır (Levent & Uçar, 2018; Keskin,

2018; Can, 2017; Canevello, 2015; Öztürk, 2012; Budak, 2012; Ulutürk, 2012). Bu bağlamda, Tekla'nın taşıdığı sıfatlar, mucizeleri, Pavlus ile olan dini etkileşimi ve misyonerlik yolculukları göz önüne alındığında Tekla adına bir rota oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Tekla ile ilişkilendirilen destinasyonların Tekla ile bağlantılı olarak konumlandırılması gerekmektedir. Örneğin Yalvaç (Pisidia Antiochia) ağırlıklı olarak Aziz Pavlus ile ilişkilendirilirken, Tekla'nın bu destinasyon ile ilgili bağlantısında geri planda kalmaktadır. Genel olarak Yalvaç, destinasyon turizm bağlamında değerlendirildiğinde kentin özellikle "Uzak Doğu, Latin Amerika ve Avrupa'dan" dini grupları çektiği bilinirken, aynı zamanda bu denli inanç turizmi potansiyeline sahip olan Yalvaç'ın turizm açısından birtakım sorunları olduğu literatürde Negiz (2017) tarafından bahsedilmektedir. Bu sorunlar destinasyonun konaklama işletmeleri açısından yetersiz olması, tur operatörlerinin ve seyahat acentelerinin bölgeye yönelik ilgisizliği olarak bahsedilmektedir (Negiz, 2017).

İnanç turizmi bağlamında Tekla'nın uğradığı rotalara ait bilgiler de sınırlıdır. Bu bağlamda Konya (Iconium) doğumlu olan Tekla'nın, yolculuğunda uğradığı yerler; Yalvaç (Pisidia Antiochia), Pavlus'un peşinden gittiği Demre (Myra), Pavlus'tan aldığı yetki ile tekrar gittiği Konya (Iconium) ve burada öldüğü kabul edilen Silifke gibi destinasyonların hac rotası kapsamında geliştirilmesi ve buralarda Tekla ile ilişkili etkinliklerin planlanması önerilebilir. Öneri olarak sunulan Aya Tekla Rotası Görsel 5'te gösterilmiştir.

Görsel 5. Aya Tekla Rotası

Kaynak: <https://yandex.com.tr/map-constructor>, 29.05.2023.

Gelecek çalışmalara öneri olarak ise Tekla ile ilişkilendirilen bu destinasyonlarda Tekla'ya özgü efsanelerin araştırılması ve yerel halkın Tekla ile ilgili bilgi düzeyleri sözlü tarih gibi araştırmalar ile incelenebilir. Nitekim bahsi geçen destinasyonlar Pavlus, Aziz Nikolas gibi kutsal kişiler ile özdeşleştirilirken, Aya Tekla geri planda kalmaktadır.

Her çalışmada olduğu gibi bu kavramsal değerlendirmede de birtakım sınırlılıklar bulunmaktadır. Öncelikli olarak Aya Tekla ile ilgili İngilizce dili dışında yabancı kaynaklar yer almaktadır. Ek olarak Tekla'nın yolculuklarıyla ilgili kaynaklar oldukça yetersizdir. Bu sınırlılıklar göz önüne alınarak gelecek çalışmalarda giderilmelidir.

Kaynakça

- Aydın, F. (2000). *Pavlus ve Din Anlayışının Yansımaları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Bahar, H. (1994-1995). Konya Çevresi Tarih Araştırmaları – 1: Hititler'den Romalılar'a Kadar Isauria Bölgesi. *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 10: 219-246.
- Birekul, M. (2017). Pavlus'un Seyahatlerinde Konya ve Karaman Bölgesi Misyonerlik ve Eğitim Faaliyetleri. www.mbirekul.com [Erişim Tarihi: 15.12.2022]
- Budak, D. (2012). *Anadolu'da Yaşamış Aziz ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Can, S. (2017). *Kadının Sosyalleşmesinde Geleneksel Oyunların Rolü (Silifke Yöresi Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Canevello, S. A. (2004). Iconiumlu Azize Thecla, Yaşamı ve Mucizeleri. *Olba*, X: 260.
- Canevello, S. A. (2015). Şifaverici Azize Thecla: Mucizeleri ve Olbalı Çocuk. *Selevtia Ad Calycadnum*, 5(5): 185-196.
- christianiconography. Saint Thecla: The Iconography <https://www.christianiconography.info/thecla.html>, [Erişim Tarihi: 14.12.2022]
- christianiconography. Saint Thecla: The Iconography: <https://www.christianiconography.info/thecla.html> [Erişim Tarihi: 05.12.2022]
- Connor, C. L. (2011). Bizans'ın Kadınları (Çev. Barış Cezar). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Davis, Stephen J. (2008). *The Cult of St. Thecla: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity*, New York, Oxford University.
- Erçolak, G. (2021). *Anadolu'da Görülen Aziz/Azizeler ve Rehber Anlatımındaki Yerleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Erçolak, G. & Tanrısever, C. (2020). Aya Tekla: Hristiyanlığın İlk Kadın Havarisi. (Editör) Güzel, Ö.: *Anadolu'da İnanç Turizmi: Fenomenler, Efsaneler, Kişiler ve Mekânlar*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 388-395.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlük*, Ankara, Vadi Yayınları.
- Güzel, Ö. (2012). Türkiye'deki Hristiyan Pazarı Değerlerinin Analizi ve İnanç Tabanlı Pazarlama Kapsamında Bu Değerlerin İlgili Pazarlara İletilmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*. 2(2): 133-141.
- Güzel, Ö. (2022). Akdeniz & Ege Bölgesi Kilise ve Sinagog Efsaneleri, (Editör) Tanrısever, C. ve Güzel, Ö.: *Anadolu Efsaneleri*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 407-420.
- Henriques, J. C. (2018). Paul's Magical Mystery Tour. A Brief Survey of Christian Amulets Citing the Pauline Corpus. *Biblische Notizen*, 176, 111-125.
- İnce, F. (2019). *Bizans Devleti'ndeki Ariusçuluk Tartışmalarının Hristiyanlık Üzerindeki İzleri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42, 325-331.

Kahraman, A. (2009). *1912–1925 Yılları Arasında Sebilürreşad Dergisi'nde Yayınlanan Hıristiyanlıkla İlgili Makaleler ve Tahliller*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Karaman, E. H. (2021). A Woman Abandoned By Her Apostle: Thecla's Uniqueness Among the Apocryphal Acts of the Apostles. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21(2): 963-986.

Kaya, İ. & Yetiş, A. D. (2020). Bazı Tarihi Yerleşimlere Ait Çevresel Faktörlerin CSB Destekli Analizi: Kilikya Bölgesi Örneği. *Beü Fen Bilimleri Dergisi*, 9(3): 1337-1350.

Keskin, E. (2018). Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Anadolu'dan Kudüse Uzanan İnanç Yolculuğu. *Turkish Studies Social Sciences*, 13(18): 883-900.

Kirsch, J.P. (1912). *Sts. Thecla*. In *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company.

Küçük, A. (2008). *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*. Ankara, Aziz Andaç Yayınları.

Küçük, M. A. (2017). Mitolojiden İkonografiye Türkiye'nin Turistik Dinî Mekânları: Mağaralar. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 16-57.

Levent, Y. S., & Uçar, M. (2018). Kültürel Rotalar Bağlamında Mersin İlinin İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi. I. *Uluslararası Akdeniz Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Mersin, 322-340,

Lipsius, R. A. & Bonnet, M. (1891). *Acta Apostolorum Apochrypha*, Herman Mendelssohn, Leipzig.

Madrigal, P. M. (2015). Ekümenik Konsiller, Kutsal Kitap ve Arkeoloji E-Kitap Hristiyan Kitapları,

https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=w4hUBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT2&dq=related:yFM9VnbnAVcJ:scholar.google.com/&ots=26cXwX0dKk&sig=T_y2oAaIeUembdMEjqWiZnDzWK0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, [Erişim Tarihi: 27.05.2023]

mbirekul: <http://www.mbirekul.com/wp-content/uploads/2017/04/azizpavlus.pdf> [Erişim Tarihi: 05.12.2022]

Negiz, N. (2017). *Kent–Turizm–Kalkınma İlişkinine Arkeoloji Ekseninden Bakmak: Yalvaç Pisidia Antiokheiası Üzerinden Bir İnceleme*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(1), 153-164.

newadvent, Sts. Thecla. <https://www.newadvent.org/cathen/14564a.html> [Erişim Tarihi: 05.12.2022]

Nilgün, A. Ş. (2022). İnanç Turizmi Uzmanı Turist Rehberi 05.12.2022 tarihinde yapılan görüşme.

oodegr: https://www.oodegr.com/tourkika/synaksaristis/thekla_agia1.html, [Erişim Tarihi: 14.12.2022]

ortodokslartopluluğu. 24 Eylül Azize Thekla
<https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/azize-thekla/>, [Erişim Tarihi: 05.12.2022]

ortodokslartopluluğu. 24 Eylül Azize Thekla.
<https://www.ortodokslartoplulugu.org/azizlerimiz-hayat-hikayeleri/azize-thekla/>, [Erişim Tarihi: 05.12.2022]

Öztürk, N. (2012). Hıristiyanlığın İlk Yıllarında Akdeniz Ülkelerini Etkisi Altına Alan Kadın: Tekla, *Fe Dergi*, 4(1), 42-53.

Özyıldırım, M. (2006). *359 Yılı Seleucia Konsili Kararlarının Çözümlemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Pederson, R. (2006). *The Lost Apostle*, San Francisco: John Wiley and Sons.

samandagortodoks: www.samandagortodoks.com [Erişim Tarihi: 05.12.2022]

Sangermanensis, U. (1852). *Martyrologium (Patrologia Latina)*. (Editör) Migne, J. P., 124.

Sarıkcıoğlu, E. (2004). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta, Fakülte Kitabevi.

Şengül, F. (2022). Orta Anadolu'da Bizans Dönemi Hıristiyan Hac Yolları. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 1-29.

Turan, S. (2006). *Misyonerliğin Kurucusu Pavlus*. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ulutürk, M. (2011). *Lystra'da İlk Hıristiyanlar ve Lystra'nın Hıristiyanlıktaki Yeri*. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi, Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu, 1-12.

Wake, A. (2008). *Forbidden Gospels and Epistles: Of the Original New Testament, The Acts of St. Paul and Thecla*, Forgotten Books, <https://www.gutenberg.org/files/6516/6516-h/6516-h.htm>, [Erişim Tarihi: 05.12.2022]

yandex.com.tr: <https://yandex.com.tr/map-creator> [Erişim tarihi: 29.05.2023]

Turist Rehberlerinin Bakış Açışından Akıllı Turizm Uygulamalarının Değerlendirilmesi: anakkale Rehberler Odası Örneği

Araştırma Makalesi/ Research Article

Ayşegül BAşAR

Yüksek Lisans, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/ *Graduate Student, Çanakkale Onsekiz Mart University, School of Graduate Studies*

e-mail: canakkaleaysegul45@gmail.com

Hacı Mehmet YILDIRIM

Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Turizm Fakültesi/ *Assoc. Prof., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Tourism*

e-mail: hadjimehmet@gmail.com

Özet

Son yıllarda hızla ilerleyen teknoloji, varlığını tüm alanlarda hissettirirken turizmde de yeni yapılanma ihtiyacını doğurmuştur. Bu süre içinde de yeni yapılanmalarla birlikte akıllı turizm uygulamalarına yönelik bir geçiş yaşanmaya başlamıştır. Akıllı turizm kavramı, sanayi devriminden sonraki süreçte özellikle Endüstri 4.0 dönemi ile gelişmeye başlamıştır. Şehirlerdeki akıllı sistemlerden elde edilen verilerin bilgi teknolojileri ile harmanlanarak kullanılmaya başlaması turizm sektöründe de birçok akıllı uygulamanın yer almasını sağlamıştır. Bu çalışmada, turist rehberlerinin gözünden destinasyonlarda kullanılan akıllı turizm uygulamalarının neler olduğunu belirlemek, uygulamaların turist rehberliği mesleğinin geleceğine yönelik etkilerini tespit etmek ve turist rehberlerinin akıllı teknolojilere entegrasyonla ilgili beklentileri ortaya koymak amaçlanmaktadır. Araştırmanın alışma grubu Çanakkale Rehberler Odası'na 2021 yılında kayıtlı olan 146 eylemli rehberden kasıtlı örnekleme yoluyla belirlenen, akıllı turizm uygulamalarına yönelik ilgili ve görüşme yapmaya gönüllü 11 turist rehberinden oluşmaktadır. Görüşmeler Aralık 2020 ile Ocak 2021 döneminde pandemi nedeniyle telefon ve çevrimiçi uygulamalar yoluyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiş ve yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Elde edilen verilerle betimsel analiz ve içerik analizi yapılmıştır. Ayrıca turist rehberleri tarafından en çok karşılaşılan ve yararlanılan akıllı uygulamaların vurgulanması amacıyla çalışma kelime bulutu analiziyle desteklenmiştir. Turist rehberleri açısından akıllı uygulamalar yönünden Antalya ve İstanbul destinasyonlarının öne çıktığı, müze, otel ve havalimanlarında bu uygulamalara daha çok rastlandığı, rehberlerin bu uygulamaları hem mesleğin etkinliği açısından olumlu değerlendirirken hem de mesleğin geleceği için tehdit olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Turizm, Akıllı Uygulamalar, Turist Rehberleri.

Makalenin Künyesi/ Article Information: Başar, A. & Yıldırım, H. M. (2023). Turist Rehberlerinin Bakış Açışından Akıllı Turizm Uygulamalarının Değerlendirilmesi: anakkale Rehberler Odası Örneği. *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 14-35.

Evaluation of Smart Tourism Applications from the Perspective of Tourist Guides: The Sample of Canakkale Tourist Guides Chamber

Abstract

The rapidly advancing technology in recent years, while making its presence felt in all areas, has also created the need for new structuring in tourism. In this period, a transition towards smart tourism applications has started to be experienced with new structuring. The concept of smart tourism has started to develop in the period after the industrial revolution, especially with the Industry 4.0 period. The use of data obtained from smart systems in cities by blending them with information technologies has enabled many smart applications to take place in the tourism sector. In this study, it is aimed to determine the smart tourism applications used in destinations from the perspective of tourist guides, to determine the effects of the applications on the future of the tourist guiding profession, and to reveal the expectations of tourist guides regarding the integration of smart technologies. The study group of the research consists of 11 tourist guides who are interested in smart tourism practices and are willing to interview, determined by deliberate sampling from 146 active guides registered to Çanakkale Chamber of Guides in 2021. Interviews were conducted between December 2020 and January 2021, using a semi-structured interview form, via telephone and online applications due to the pandemic, and were recorded in writing. Descriptive analysis and content analysis were made with the obtained data. In addition, the study was supported by word cloud analysis in order to highlight the smart applications most frequently encountered and utilized by tourist guides. It has been determined that Antalya and Istanbul destinations stand out in terms of smart practices in terms of tourist guides, these practices are more common in museums, hotels and airports, while the guides evaluate these practices both positively in terms of the effectiveness of the profession and as a threat to the future of the profession.

Keywords: Smart Tourism, Smart Applications, Tourist Guides.

Giriş

Günümüzde şehir nüfusunun hızla artmaya devam etmesi ile yaşamı etkileyen birçok problem ortaya çıkmaktadır. Şehirlerde yaşayanların, yaşam kalitesinin bozulması, trafik sorunları, temel hizmetlere erişim, emniyetli yaşam, ulaşım sorunları, temiz çevre, hava, su ve gıda kaynaklarına ulaşım ve benzeri pek çok problemle başa çıkmaları gerekmektedir. Bu problemlerin çözüme kavuşturulması için alt yapı kolaylıklarının ve sosyal yaşam olanakların artırılması amacıyla teknolojik uygulamalar etkin olarak yararlanılması şehirleri akıllı hale getirmektedir. Akıllı teknolojilerin hızla gelişerek günlük hayata girmesi sonucunda pek çok alanda olduğu gibi turizm sektöründe de akıllı teknolojilerden yararlanılması akıllı turizm kavramının doğmasına yol açmıştır (Buhalis & Amaranggana, 2014; Gretzel vd.,2015; Nabben vd., 2016). Dünya’da turizm sektöründe önde gelen ülkelerde turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması, kaynakların etkin kullanımı ve turist deneyimlerinin geliştirilmesi gibi amaçlar doğrultusunda müzelerde, otellerde, havalimanlarında, seyahat işletmelerinde ve ulaşım araçları gibi birçok yerde akıllı turizm uygulamaları görülmeye başlamıştır.

Akıllı turizm uygulamalarının turist deneyimlerini geliştirmesi ile turistlerin seyahat alışkanlıklarında değişimler görülmeye başlamıştır. Özellikle akıllı teknolojilerle iç içe yaşayan ve giderek süper akıllı toplum haline gelen günümüz insanı seyahate karar vermeleri ile gidecekleri destinasyonla ilgili ulaşım imkânları, katılacakları aktiviteler, konaklama yerlerinin hizmet özellikleri gibi birçok konuda seyahat öncesi araştırmalar yapmakta; seyahatleri süresince konaklama işletmelerinde, müze ve ören yerlerinde, ulaşım araçlarında, şehir içi olanaklarda, yiyecek ve içecek işletmelerinde ve diğer bütün hizmet sağlayıcılarının ürün ve hizmetlerinden akıllı turizm uygulamalarından yararlanabilmektedir.

Turist rehberlerinin değişen turist alışkanlıklarını, turistlerin önceliklerini, destinasyon çekim unsurlarını bilmeleri mesleğin geleceği için önemlidir. Rehberlerin meslekte yoğunlaştığı çeşitli alanlarda hizmet niteliğini artıran birçok akıllı uygulama ve teknolojik donanım rehberler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ancak her geçen gün kullanımı artan akıllı

uygulamalar mesleğin yürütümünde çeşitli güçlükleri beraberinde getirmekte, turistler tarafından deneyimlenen akıllı teknolojiler gün geçtikçe turist rehberliği mesleğinin yerine ikame edilebilecek görevleri yapar hale gelmektedir (Tekin, Bideci & Avcıkurt, 2017; Eser vd., 2019). Bu nedenle araştırmanın konusunu destinasyonlardaki akıllı turizm uygulamalarına yönelik turist rehberlerinin algıları oluşturmaktadır.

Turist rehberleri bakışıyla akıllı turizm uygulamalarının değerlendirilmesine yönelik literatür incelendiğinde konuyla ilgili az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Yapılmış çalışmalarda, teknolojik gelişmelerin rehberlik mesleğinin ifasında önemli olduğu ve öneminin daha da artacağı, teknolojiyle birlikte değişen alışkanlıklar ve alınacak önlemler, rehberlerin yeni teknolojileri kullanmaları ile meslek niteliklerinde ve bilgi birikimlerinde artışlar olacağı konularına değinilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili muhteva yönünden daha sınırlı yapılan çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalarda turist rehberinin robot rehberler, arttırılmış ve sanal gerçeklik uygulamalarına yönelik algıları belirlenmeye çalışılarak, çalışmalar sonucunda ilerleyen süreçte turist rehberliği mesleğini bekleyen risklerin olduğundan bahsedilmiştir (Çakmak & Demirkol, 2017; Tekin vd., 2017; Eser vd., 2018; Bahar, Yüzbaşıoğlu & Topsakal, 2019). Bu çalışmada turist rehberlerinin gözünden destinasyonlardaki akıllı turizm uygulamalarının neler olduğunun belirlenmesi, bu uygulamalara yönelik eleştirel yaklaşımların ve akıllı turizm uygulamaları ile ilgili görüşlerinin alınması ve turist rehberleri özelinde mesleğin geleceğine dair endişelerin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

Akıllı Şehirler ve Akıllı Destinasyonlar

Akıllı şehir kavramı, şehirlerde yaşanan sorunların giderilmesi için teknolojik gelişmelerden faydalanılmasıyla oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle akıllı şehir kavramının ortaya çıkması ve olgunlaşması teknolojik gelişmelere dayanmaktadır (Dameri, 2013). Bakıcı, Almira & Wareham vd. (2012) ise akıllı şehri, yeniliğe açık, çevreci, kendini geliştiren ve hayat kalitesinin yüksek olduğu bir şehir tasarlayabilmek için şehirde yaşayanları, toplumsal hafızayı ve şehri bir araya getirerek bu bileşenlerin kendi aralarında iletişim kurulabilmesi için akıllı teknolojilerin kullanılması olarak ifade etmektedir.

Ayrıca akıllı şehir kavramı; çağdaş, teknolojik donanımlara sahip, hizmetlere erişimin hızlı olduğu, doğal zenginliklerin kullanımının iyi organize edildiği, hayat kalitesinde artışın olduğu, inovasyona ve büyümeye açık devamlılığı olan şehirler olarak ifade edilmektedir (Kabakçı, 2016). Şehirlerde bilginin aktarılması ve akıllı teknolojilerden yararlanma yönünün hızla artmasıyla problemlerle baş edebilme kabiliyeti de artmış ve beraberinde akıllı şehir olgusu oluşmaya başlamıştır. Kent yönetim yapıları içerisinde hizmete sunulan internet siteleri, akıllı yazılım uygulamaları, iletişim ve haberleşme araçları gibi teknolojik gelişmeler şehrin sosyal ve fiziksel çözüm bekleyen problemlerinin giderilmesini kolaylaştırmış, bilginin ve akıllı uygulamaların şehir ile bütünleşmesini sağlamıştır (Çelikyay, 2013).

Akıllı şehirlerin oluşması ve sürekli hale gelmesi, derlenmesi ve analizi belli süreçlerle takip edilen bilgilerin paylaşımını gerektirmektedir. Şehrin idari mekanizmasının daha iyi çalışması ve faaliyetlerin akıllı hizmetler kapsamına alınarak şehirde yaşayanlarca yararlanılması ve zorlu süreçlerin azalması yalnızca verilerin iyi kontrol edilmesi ve organizasyonunun sağlanabilmesi ile mümkündür. Bilgiler temin edilirken farklı kaynaklardan veri akışı olmaktadır. Bunlardan biri serbest erişim ve paylaşımın yapılabildiği kamu kaynakları iken, diğeri ise teknoloji kullanırken internet ortamında bırakılan izler, sosyal medyadan ve çevreden gelebilecek olan çoklu kaynaklardan gelen bilgilerdir. Bu kaynaklardan sağlanan bilgilerin özenli kullanımı gelişmiş teknolojilerin akıllı şehir kavramı ile bütünleşmesini kolaylaştıracak ve yaşanabilecek olası sorunlar önlenmiş olacaktır (Örselli & Dinçer, 2019).

Akıllı şehirlerde yer alan tüm ağların çalışmalarını izleyen sistemler kurularak, bilgilerin bir araya getirilmesi ve oluşturulan bilgiler ışığında nitelikli, verimli ve etkin hizmet organizasyonunun sağlanması, mali denetim ile ürün ve hizmetlerde ekonomik ve karlı sonuçların ortaya çıkarılması, girdiler üzerinde kolay denetimin yapılabilmesi amaçlanmaktadır. Bunun sağlanabilmesi için devlet ve özel tüm kurum ve kuruluş yapılarını aynı çatı altında birleştiren organizasyonlar kurulmalıdır (Naphade, vd., 2011).

Akıllı Şehir kavramı akıllı turizmi de içine alan destinasyona gelen turistlerle birlikte şehirlerde yaşayanları da etkilemektedir. Dünya’da halen devam eden ve uygulaması başlanmış birçok akıllı şehir projesi vardır. 2013 yılında 143 akıllı şehir projesinin olduğu belirlenmiştir. Bu projelere bakıldığında sürdürülebilir enerji, trafik kontrolü, kısıtlı şehir altyapıları, sağlık, ulaşım kolaylıkları ve eğitim konuları öne çıkmaktadır. Uzak Doğu ülkelerinde Singapur, Hong Kong, Malezya, Endonezya ve Seul’ünde içinde bulunduğu bölgelerde 40’den fazla çeşitli proje uygulamasının olduğu, benzer projelerin Orta Doğu, Afrika ve Güney Amerika gibi farklı bölgelere yayıldığı gözlemlenmektedir (Lee, Hancock & Hu, 2014; Albino, Berardi & Angelico, 2015).

Dünya’da akıllı turizm uygulamalarına bakıldığında şehirlerin birbirinden farklı uygulamalar ile öne çıktıkları görülmektedir. Seul’de altyapı, Londra’da yönetim, Singapur’da ulaşım, Barcelona’da ekonomi, Amsterdam’da çevre, Paris’te girişimcilik, Berlin’de enerji ve Dubai’de yeni teknolojiler öne çıkmaktadır. Bu şehirlerden Londra özelinde akıllı şehir uygulamalarına bakıldığında; işbirliği, katılımcılık, şeffaflık, verimlilik ve kaynak yönetimi prensipleri doğrultusunda yönetim alanında birçok proje geliştirilmiştir. Londra’da Tech London, Talk London, London Datastore, Future Cities Catapult, London Innovation Network işbirliği, katılımcılı ve girişimciliği artırmak amacıyla oluşturulan bazı projelerdir. Singapur’da ise akıllı ulus vizyonu olarak belirlenen hedeflerle çalışmaların toplumun geneline yayılması hedeflenmiştir. Özellikle ulaşım alanında yürütülen çalışmalarla dikkati çekmektedir. New York’ta öne çıkan akıllı şehir uygulaması ise LinkNYC’dir. Bu hizmetle ücretsiz Wi-Fi, telefon görüşmeleri, şarj, harita tabanlı şehir planı gibi hizmetler sunulmaktadır. Moskova’da ise 2030 akıllı şehir vizyonu ile halkın sosyal yaşam olanakları artırılması hedeflenmiş, Blockchain yazılımlı e-oylama sistemi, yapay zekâ temelli sağlık hizmetleri, uyumlu okullar ve yaygın wi-fi ağı gibi uygulamalarla öne çıkmaktadır. Berlin’de öne çıkan uygulamalar ise karbon salınımını azaltma ve enerji kaynaklarının çeşitlendirerek yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması gibi projelerle dikkat çekmektedir. Dubai’de ise kenti en mutlu yer haline getirmek için Blockchain, yapay zekâ, otonom araçlar, dron taksiler, vb. yeni proje hizmete başlanmıştır (Giffinger vd., 2007; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019)

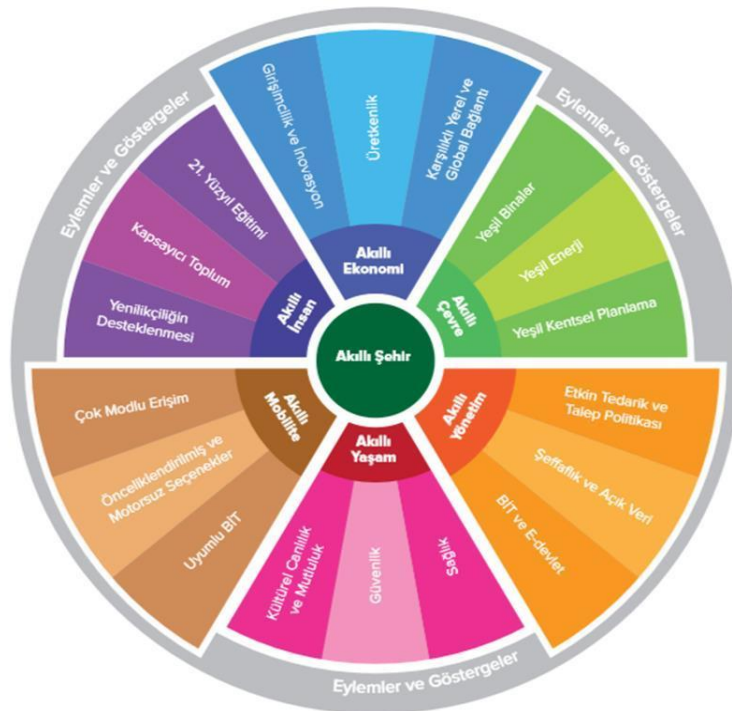
AB ülkelerinde ise Berlin, Londra Amsterdam, Barcelona ve Paris gibi birçok şehirde akıllı şehir projelerini güçlendirme yatırımları devam etmektedir. Bu projeler dâhilinde ulaşım kolaylıkları kapsamında akıllı kartlar ve mobil uygulamalar, dijital eğitim uygulamaları, enerji ve alt yapı gibi birçok uygulama bulunmaktadır. Bu çalışmalarla birlikte Avrupa Birliği yürütme komisyonlarından olan AB Komisyonu tarafından Birliğe üye, aday ve birlikte işbirliği içinde olan ülkelerle araştırma ve geliştirme projelerin kabiliyetini artırmak için farklı birçok konuda 7. Çerçeve programı içerisinde akıllı şehirler gündeme alınmış ve bu alanda çeşitli mali destekler sağlanmıştır (Vanolo, 2014).

Türkiye’de 2000’li yıllardan başlayan çeşitli gelişim planları, yatırım hedefleri ve programlarında akıllı şehirlerin tabanını oluşturacak bazı hedeflerin oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Coğrafi Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı Akıllı Şehirler ve Coğrafi Teknolojiler Dairesi Başkanlığı kurularak Akıllı Şehirler konusunda Türkiye’de kurumsal bir yapı ve politika desteği oluşturulmaya başlanmıştır. Ayrıca ülkece ortak bakışın ve hedeflerin oluşturulabilmesi için

izlenecek stratejilerle ilgili Çevre ve Şehircilik Bakanlığı himayesinde “2019-2022 Ulusal Akıllı Şehirler Stratejisi ve Eylem Planı” hazırlanmıştır. Hazırlanan plan ile “Hayata Değer Katan Yaşanabilir ve Sürdürülebilir Şehirler” vizyonu belirlenmiştir. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2016 yılında Akıllı Şehir Müdürlüğü kurulmuş, belediye tarafından yapılan çalışmalarda ise Ulaşım, Çevre, Trafik Kontrol Merkezleri uygulamaya geçmiş, yine Eysel Atık Bertarafı, Mobil EDS, Çöp Gazı Enerji Üretimi, İBB Yol Bulma, Akıllı Park İşletimi, Zemin İstanbul gibi projeler uygulanmaya başlanmıştır. Yine Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından 2018 yılında ilgili Müdürlük kurulmuş, Merkezi Trafik İşletim Sistemi, Akıllı Toplu Ulaşım Sistemi, Katanersiz Tramvay, Akıllı Bisiklet Sistemi, e-Desen, Katı Atık Elektrik Üretimi, Çevre Yönetimi Bilgi Sistem Merkezi, e-Pati Uygulaması, Konya Bilim Merkezi, Koordinasyon Bilgi Merkezi gibi uygulamalar hizmete girmeye başlamıştır. Diğer birçok Büyükşehir ve İl Belediyelerinde çevre, ulaşım, sağlık, enerji yönetimi, coğrafi sistemler, engelli kolaylıkları ve mobil uygulamalar gibi birçok akıllı uygulama hizmete girmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019)

Ankara Büyükşehir Belediyesince yapılan akıllı projelere bakıldığında akıllı yönetim uygulamaları, trafik kontrolü uygulamaları içerisinde; trafik sıkışıklığı kontrolü, trafik oryantasyonu, akıllı kavşaklar, akıllı duraklar, park yönlendirme, araç takip, akıllı ücret sistemleri, akıllı çevre uygulamaları içerisinde; temiz ve atık su takip sistemleri, atıkların ayrıştırılması ve dönüştürülmesi, hava kirliliği ölçümü, ses kirliliği takibi, enerji tasarrufu gibi uygulamalar, akıllı yaşam uygulamaları içerisinde; acil durum yönetimi, sağlık, yangın ve eğitim hizmetleri, mobil uygulamalar içerisinde; ulaşım, şehir rehberi, belediye hizmetleri, mavi masa hizmetleri yer almakta, ayrıca yine Büyükşehir bünyesinde Mezarlık Bilgi Sistemi Uygulaması, Telsiz Haberleşme Sistemi, Elektrik Enerjisi Takip uygulamaları ile öne çıkmaktadır (Varol, 2017).

Şekil 1. Akıllı Şehir Çarkı

Kaynak: Cohen, B. (2012). Smart City Wheel, <https://boydcohen.impress.ly/>:
<https://boydcohen.impress.ly/#!books>.

Akıllı şehir planlamasında ve projelerin uygulamasında Cohen (2012) tarafından “Akıllı Şehirler Çarkı” yöntembilim olarak öne çıkan yaklaşımdır. Cohen’in bakışıyla akıllı şehir

bileşenleri 6 başlık altında ifade edilmiştir. Bu bileşenler Şekil 1’de gösterilmektedir. Bu bileşenlerin kendi aralarında birbirini destekleyen ve büyüten olgular olması, akıllı şehirlerin planlanmasında bu bileşenlerin model olarak görülmesi ve kapsamlı ele alınması pratikte verimliliğin artmasını sağlayacaktır (Elvan, 2017).

Şekil 1’de belirtilen akıllı şehir bileşenleri, akıllı mobilite, akıllı yönetim, akıllı çevre, akıllı ekonomi, akıllı yaşam ve akıllı insan olarak belirlenmiştir. Bu bileşenler aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Giffinger vd., 2007; Chourabi, 2012; Elvan, 2017; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019):

Akıllı Mobilite: Bilgi İletişim Teknolojisi (BİT) destekli entegre ulaşım ve lojistik sistemleri kapsamında öncelikli olarak kısıtlı gruplar için faydalı önerilerin sunulması amaçlanmıştır. Genellikle çevreyi kirletmeyen ve sera gazı salımı düşük alternatiflere öncelik verilirken bilgilerin anlık kullanıldığı, tasarruf oluşturan seyahat alternatiflerinin olduğu, güvenli ve birbiriyle uyumlu işlemler ile seyahatten faydalanan tüm paydaşlara trafik bilgilerinin sunulması gibi hususlar öne çıkmaktadır.

Akıllı Yönetişim: Şehrin tüm paydaşlarının bir bütün halinde birbirleriyle daha etkin ve verimli çalışması için açık veriye ulaşılması, e-hizmetler ile katılımcı yönetim sağlanması, şeffaflık ile verimliliği yüksek hizmetlerin ve ürünlerin sunulması hedeflenmektedir.

Akıllı Çevre: Sürekliliği olan ve yeşil enerji olarak da bilinen enerji kaynakları, BİT altyapılı enerji kaynakları, hava kalitesinin kontrolü ve takibi, yeşil binalar, etkin şehir planlaması, kaynakların verimli tüketimi, muadil kaynak sarfiyatı, akıllı su tüketim ve tahliye sistemleri gibi konuları kapsamaktadır.

Akıllı Ekonomi: Etkin, verimli ve inovatif hizmet sağlanması, yenilikçi teknolojik alt yapıların kullanılması ile elektronik ticaret ve ürün arz sistemlerinde akıllı yöntemler, akıllı birliktelikler ve iş ortamları ile global ekosistemlerin kurulması, girişimciliğin artırılması konularını içermektedir.

Akıllı Yaşam: Teknoloji olanakları ile insanların hayatlarının yaşanabilir hale getirilmesi, şehirde yaşayan insanların hayatlarının daha emniyetli ve sağlıklı hale getirilmesi amaçlanmaktadır. İnsanların sosyal yaşamlarına ayırdıkları zamanın bilgiye kolay ulaşmaları sayesinde arttığından şehrin yönetilmesindeki payları da artacaktır. Bununla birlikte şehirde kültürel olanakların fazla olması, beraberinde nitelikli barınma imkânlarının da bulunması akıllı yaşam bileşeni içinde değerlendirilmektedir.

Akıllı İnsan: İnsanların yenilikçi teknolojileri kullanması ile bilgiye ulaşmalarının sağlanması, bu doğrultuda çeşitli beceriler kazanmaları ve gelişime açık bir toplum oluşturulması amaçlanmıştır. Veri alışverişinin yüksek olduğu alanlarda yoğunlaşmak, teknoloji destekli çeşitli kabiliyetler kazanmak, bilgi ve eğitim olanaklarına kolay erişim, etkin İnsan Kaynakları Yönetimi, üretkenliği ortaya çıkaran ve inovatif bakışı özendirilen bir toplum oluşturulmak istenmektedir.

Yukarıda bahsedilen bu bileşenler kendi aralarında alışverişleri yüksek, birbirlerini destekleyen ve geliştiren, şehirlerde mali ve sosyal açıdan birbirlerine katkı sunan bileşenlerdir. Bu bileşenler insanların yaşamlarını kolaylaştırması ve tanzim etmesi yönüyle yoğun olarak sağlık, ulaşım, emniyet, enerji ve turizm sektörleriyle beraber tüm alt ve üst yapılarla etkileşim halindedir (Elvan, 2017).

Turizm destinasyonlarında turistlerle temas halinde olan hizmet sağlayanlar, idari görevliler ve yerelde yaşayan sosyal gruplar; ziyaret yerleri ve tecrübe edilen yerel kültürlerinde içinde bulunduğu tüm unsurlarla birlikte turistlerle sürekli irtibat halindedir (Buhalis & Amaranggana, 2015). İletişimin sağlıklı olması için şehrin akıllı olması önemlidir. Bu nedenle turistik hizmetlerin akıllı şehirlerde bir araya getirilerek akıllı turizm destinasyonu ortamı sağlanmalıdır. Bunun sağlanabilmesi içinse akıllı turizm destinasyonlarının akıllı şehirlerle birlikte değerlendirilmesi gerekmekte ve akıllı şehir sistemlerine entegrasyonu gerekmektedir (Boes, Buhalis, & Inversini, 2016).

Akıllı turizm destinasyonlarına Bilgi İletişim Teknolojilerinin entegre edilmesi önem arz etmektedir. Buradan hareketle yapılan tanımlama; akıllı sistemlerin kaynağı, teknolojinin yardımıyla turizm bilgi birikimlerinin artırılması, canlandırılması ve geliştirilmesidir (Buhalis & Amaranggana, 2014). Akıllı turizm destinasyonu ifade edilirken, teknolojik gelişmeler ve şehirlerin insani yönü dikkate alınmalı ve yine insanlar tarafından geliştirilen teknoloji olanakları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda akıllı destinasyon olgusunun teknoloji, şehir ve turizm kavramlarını ortak paydada birleştirdiği söylenebilir (Lecuona & Galzacorta, 2014). Sayılan bu kavramlardan yola çıkılarak akıllı destinasyon; insana ve toplumsal sermayeye yatırım yapan, gelişmiş teknoloji ve BİT alt yapısını hazırlamış, ziyaretçilerin ve bölge insanının maddi ve manevi gereksinimlerini giderebilen bir yer olarak ifade edilebilir (Lamsfus vd., 2013).

Yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte turizme katılan kişiler seyahatlerinin en başından sonuna kadar tüm aşamalarda akıllı teknolojileri kullanarak ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle akıllı uygulamalarla öne çıkan destinasyonlar rekabet avantajına da sahip olabilmektedirler. Ayrıca bu uygulamalar kişilerin yaşam kalitesinin artırmasının yanı sıra sürdürülebilirliğe de katkı sağlama potansiline sahip olduğu söylenebilir.

Akıllı Turizm ve Akıllı Turizm Uygulamaları

İnsanoğlu ilk çağlardan itibaren teknolojik gelişmelerin yaşandığı dönemlere kadar hayatlarını kolaylaştıran ve faaliyetlerini hızlandıran birçok teçhizat ve ekipmanı kullanmışlardır. İnsanlar teknolojik buluşlardan önce daha çok temel insani gereksinimlerini karşılamak, güvenlik ihtiyacını gidermek, tarım ve hayvancılık faaliyetleri yaparak fizyolojik ihtiyaçlar gibi karşılamak temel meşguliyetleri olduğunu söyleyebiliriz (Kılıçhan, 2018). Akıllı turizmin tarihsel gelişimine bakıldığında; günümüze kadar teknolojide yaşanan gelişmelerin dönemlere ayrıldığı ve tarihsel sürecin akıllı uygulamaların turizm endüstrisine entegre edildiği Endüstri 4.0'a kadar getirildiği görülmektedir. Bu süreçleri belirginleştiren önemli farkların teknolojilerde yaşanan gelişmeler olduğu söylenebilir (Fırat & Fırat, 2017).

1. Sanayi devriminin ilk olarak 1700'lü yıllarda İngiltere'de insan emeğinin yerini buhar makinelerinin gücünün alması ile başladığı kabul edilmektedir (Özsoylu, 2017). 20. yüzyılın başlarından itibaren çeşitli iletişim araçlarının bulunması ve ardından elektrik üretiminin yapılarak elektrikle çalışan cihazların kullanılmaya başlandığı 2. Sanayi dönemi başlamıştır (Aksoy, 2017). Bunu elektroniğin kullanımının yaygınlaşması, bilgisayar temelli teknolojilerin üretimde yer almaya başlamasıyla 3. Sanayi devrimi gelişmeleri takip etmiştir (Prisecaru, 2016). Bu süreci, 21. yüzyılın başlarından itibaren siber alt yapılar, nano ve robotik teknolojiler, nesnelerin interneti, bulut bilişim sistemleri ve akıllı uygulamaların kullanılmaya başlamasıyla Endüstri 4.0 olarak bilinen 4. Sanayi Devrimi süreci takip etmiştir (Sayer & Ülker, 2014). 4. Sanayi devriminde ise insan gücü faktörleri en az seviyeye indirgenerek yanlış yapma ihtimallerinin azaltılıp, en hızlı ve yüksek şekilde bilgisayarı ve gelişen bilişim teknoloji uygulamalarıyla üretimde fark atmaya amaçlanmıştır (Schlund vd.

2014:4). Yaşanan bu gelişmeler ile bilgi kavramı evrilerek sermayenin yerini almış, emek işçisi yerine bilgi işçisine bırakmıştır (Drucker, 1994).

Akıllı turizm, teorik ve pratik anlamıyla akıllı şehir uygulamalarından ortaya çıkan bir olgudur. Akıllı turizmde hedef turist deneyimlerini artırmak hem destinasyonunun rekabet gücünü hem de müşteri memnuniyetinin sağlanması ve turizmde devamlılığın sağlanabilmesidir (Buhalis & Amaranggana, 2014). Akıllı turizm artırılmış gerçeklik, bulut bilişim, akıllı nesnelere benzeri teknolojilerin turizmde uyumlu hale gelmesi ve bilgisayar iletişim teknolojileriyle donatılmış bir turizm ortamını içermektedir (Zhang, Sundar, & Go, 2015). Akıllı teknolojilerin kullanılmaya başlanmasıyla birçok alanda olduğu gibi turizm sektöründe de yararları görülmeye başlamış, sektör çalışanları ve ziyaretçiler için zorunlu gereksinimlerinin yerini almaya başlamıştır. Sonuç itibarıyla kullanımı yaygınlaşan akıllı teknolojilerin turizm faaliyetlerine entegre edilmesi ile tüm paydaşlar için büyük yararlar sağlayabilecek aktif, işlevsel ve sürekliliğin sağlanabileceği akıllı turizm yaklaşımı benimsenmeye başlamıştır. Birçok alanda teknolojinin yaygınlaşması ile akıllı turizm uygulamaları turizmde de uygulama kapsamını genişletmekte ve önümüzdeki dönemler için sektöre yenilikçi bir bakış açısı kazandırmaktadır (Huang, Goo, Kichan, & Yoo, 2017).

İnsanlar turistik faaliyetler öncesi karar verirken nereye nasıl gidecekleri, hangi aktivitelere katılacakları, ziyaret edilecek yerin olanaklarının neler olduğu, konaklama yerlerinin hizmet özellikleri gibi birçok konuda seyahat öncesi araştırmalar yapmakta, seyahate karar verilmesine müteakip bilet ya da tur satın alma ile seyahatlerini başlatmaktadırlar. Seyahatleri süresince konaklama yapılan yerlerde, müze ve ören yerlerinde, ulaşım araçlarında, şehir içi olanaklarda, yiyecek ve içecek işletmelerinde ve diğer bütün hizmet sağlayıcılarının ürün ve hizmetlerinden faydalanmaktadırlar. Seyahatin karar verilmesinden sonlanmaya kadar tüm aşamalarda ziyaretçiler akıllı turizm uygulamalarından yararlanabilmektedirler.

Akıllı turizm uygulamaları turistlerin tecrübelerini artırmakta ve yenilikçi birçok hizmetin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Nesnelere interneti, harita sistemleri, artırılmış gerçeklik, RFID, sensörlü sistemler, akıllı robot uygulamaları, multimedya rehberler, mobil akıllı uygulamalar, hologram teknolojisi, barkod okuma, akıllı kartlar, ses sistemleri, navigasyon uygulamaları gibi birçok uygulama akıllı turizm hizmetleri içerisinde öne çıkan teknolojilerdir (Wang, Elinich, & Yoon, 2012).

Tablo 1. Akıllı Turizm Destinasyonlarında Turizm Uygulamaları

Akıllı Turizm Destinasyonlarında Turizm Uygulamaları	Destinasyon Bileşenleri	Akıllı Şehir Bileşenleri
1 <i>Artırılmış gerçeklik (AR)</i> , ziyaretçilerin turizm alanlarının dijital rekreasyonunu ve zamanda yolculuk deneyimlemelerini sağlamaktadır.	Çekicilik	Akıllı İnsanlar, Akıllı Hareketlilik
2 <i>Araç takip sistemi</i> , ulaşım ağıyla ilgili gerçek zamanlı bilgileri sağlayıp ve son kullanıcı cihazlarıyla paylaşabilmektedir.	Erişilebilirlik	Akıllı Yaşam, Akıllı Hareketlilik
3 <i>Oteller</i> , binaları için enerji ihtiyacını tahmin ederek çevre yönetimi temelinde enerji sağlamalıdır.	Olanaklar	Akıllı Çevre
Turistlere çok sayıda paket sunabilen elektronik seyahat rehberi gibi hizmetler sunan <i>çok dilli uygulamalar</i> .	Mevcut Paketler	Akıllı İnsanlar, Akıllı Hareketlilik
Mobil cihazlar kanalıyla yakında yer alan ilgi çekici yerler hakkındaki bilgilere erişmek için <i>NFC etiketleri ve karekodlar</i> .	Etkinlikler	Akıllı Hareketlilik
Turistlerin şikâyetlerini doğrudan yetkililere SMS veya mobil gibi çeşitli bilgi ve iletişim teknolojileri kanalları tarafından desteklenen <i>Şikâyet Yönetimi Sistemleri</i> .	Yan Hizmetler	Akıllı Yaşam

Kaynak: Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2014) Smart tourism destinations, (Editör) Z. Xiang & I. Tussyadiah, *Information and communication technologies in tourism 2014* (pp. 553–564). Dublin: Springer

Tablo 1’de Buhalis (2000) tarafından oluşturulan destinasyon bileşenleri ile Cohen’in (2012) akıllı şehir boyutlarından (çekicilik, erişilebilirlik, olanaklar, mevcut paketler, etkinlikler, yan hizmetler) karma yapılarak oluşturulan akıllı turizm uygulamaları gösterilmiştir. Bu doğrultuda, destinasyon bileşenleri ve akıllı şehir boyutları arasından uyumlu seçimler yapılarak oluşturulan akıllı turizm uygulamalarından faydalanılabileceği ve bu uygulamaların tatbik edilebileceği belirtilmiş, bunlar içinden oluşturulan kombine destinasyonlar için yararlanılabilecek uygulamalara yer verilmiştir. (Buhalis & Amaranggna, 2014). Tablo 1’de ilk sırada yer alan artırılmış gerçeklik uygulaması; destinasyon çekicilik bileşeni ile akıllı şehir bileşenlerinden akıllı insan, akıllı hareketlilik kombinleri bir araya getirilerek yararlanılabilecek akıllı turizm uygulaması gösterilmiştir. Tabloda sıralanan diğer seçeneklerde olduğu gibi akıllı destinasyon ve akıllı şehir bileşenlerinden farklı kombinler yapılarak akıllı turizm uygulamalarına yer verilmiştir.

Konaklama İşletmelerinde Akıllı Turizm Uygulamaları

Turizm sektöründe son zamanlarda yaşanan küresel gelişmeler beraberinde konaklama sektöründe iş gücüne duyulan gereksinimi artırmakta, artan iş gücü ile konaklama hizmetlerinde daha kompleks iş ilişkileri ortaya çıkmaktadır. İşletmeler rakiplerine karşı güçlenmek, iş süreçlerini daha hızlı ve donanımlı hale getirmek, nitelikli ve işlevsel ürünler ortaya çıkarmak için gelişmiş akıllı uygulamaları kullanarak gelen ziyaretçilere ve diğer sosyal paydaşlara yararlı olmak istemektedirler (Leonidis vd., 2013)

Konaklama işletmelerinde yapılan uygulamalara bakıldığında; akıllı teknoloji uygulamalarında öne çıkan destinasyonlarda, mobil uygulamalar, kart sistemleri, wi-fi hizmetleri, sensörlü sistemler, erişilebilirlik hizmetleri, akıllı servis sistemi, RFID (akıllı bileklikler vb.), check-in ve check-out işlemleri için akıllı ekranlar, oda tercihi, akıllı telefonun oda anahtarı yerine kullanılması, harekete ve sese duyarlı televizyon, klima ışık ve perde sistemleri, oda içi video oyun sistemleri, oda içi akıllı masa ve ayna, sürdürülebilirlik kapsamında otomasyon alt yapı sistemleri, otopark, araç yolları ve bahçe ışıklandırma düzenlemeleri, evrensel pil şarj cihazı, POS ödeme cihazı, bavul takip sistemi, karekod uygulamaları gibi birçok uygulamaların nesnelerin interneti, elektronik sensörler, RFID, bulut bilişim ve bluetooth gibi teknolojiler ile birlikte kullanıldığı ifade edilebilir (Yılmaz, 2006; Gökçalp ve Eren, 2016).

Seyahat Acentalarında ve Ulaşımında Akıllı Turizm Uygulamaları

Teknolojide yaşanan gelişmeleri takiben seyahat acentaları tarafından BİT teknolojilerinden daha fazla ve aktif olarak yararlanılmaya başlanmıştır. Turizm pazarında geniş bir ağa sahip olan seyahat acentaları, küresel anlamda ve kapsamı geniş birçok sahada faaliyet göstermekle birlikte faaliyet alanı dar, yerel ve daha özerk çeşitli boyutlarda yer almaktadırlar (Sheldon, 1997). Ulaşımına yönelik akıllı turizm uygulamaları ile ilgili 1990’lı yıllardan itibaren Dünya’da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kent içi akıllı uygulamalar kapsamında birçok çalışma başlatılmıştır. Bunlar çalışmalara bakıldığında; yolculuk ve trafik ile ilgili bilgilendirmeler, trafik organizasyonu, toplu ulaşım araçlarının kullanımı, kolay ödeme sistemi, taşımacılık organizasyonları, sürücülere yönelik bilgilendirmeler, trafik ışıklarının idaresi, yolların kontrolü, acil çağrı sistemleri, araç parklama kolaylıkları, hava durum raporlarının takibi, yol bakım çalışmalarının takibi gibi hizmetlerde akıllı uygulamaların kullanıldığı görülmektedir (Yokota & Weiland, 2004; Nowacki, 2012).

Akıllı turizm uygulamalarına yönelik ulaşım sektöründe Qantas Havayolu 2015 yılında hizmet kalitesini ve müşteri memnuniyetini artırmak amacıyla sanal kulaklık hizmetini uygulamaya koymuştur. Aynı zamanda bu hizmet ile yolcuların kullanım alışkanlıklarının ne olduğu görülerek sonraki deneyimlerde bu bilgilerin kullanılması amaçlanmıştır. Virgin Havayolları uçakta bulunan tüm parçaların birbirleriyle eş güdümlü çalışması, arıza tespiti, güvenlik gibi konuları hedefleyerek nesnelere interneti uygulamalarından yararlanmaya başlamıştır. Airasia Havayolu firması tarafından karbon salınımını azaltmak ve ekonomik tasarruf sağlamak için uçağın uygun rotada seyretmesi sağlanarak nesnelere interneti uygulamasından faydalanılmıştır. Bununla uzun dönemde kârın artırılması hedeflenmektedir. Delta Havayolları bagaj takip uygulamasını başlatarak bagajların kaybolmasının önüne geçmeyi ve yolcunun iniş sonrası bagaj alımında bekleme süresini aşağı çekmeyi büyük oranda başarmıştır. Yine birçok havalimanında akıllı yolculuk uygulamaları başlatılarak yolculara zaman kazandırmak ve işlemleri kolaylaştırmak için kiosk ekranları ile check-in, biniş kartı alımı ve bagaj bırakma uygulaması gibi birçok uygulamayı yolcularına sunmaya başlamışlardır (Drummond, 2016; GlobalData Technology, 2018; Etihad, 2018).

Havacılık sektörüyle birlikte kruvaziyer gemilerde de uygulamaya konulan akıllı bileklik uygulamaları, oda girişi, konum belirtme, akıllı telefon, kart ödemesi, check-in gibi işlevleri yapar hale gelmiş, bunun yanında müşterileri deneyimleri bu yenilikler sayesinde kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Yine bunun yanında bilgilendirme ekranları, kamera sistemleri, video oynatıcılar, sensörlü cihazlar gibi birçok akıllı teknoloji uygulamasından cruise gemilerinde yararlanılmaktadır (Barnes, 2017; Leppert, 2017).

Müze ve Ören Yerlerinde Akıllı Turizm Uygulamaları

Çağdaş müzecilik anlayışının gelişmesiyle müzelerde yeni temalar, içerik ve görev alanlarında farklı uygulamalar görülmeye başlamıştır. Daha etkileşimli ve topluma dokunan konseptlerin tercih edildiği bu yeni yüzyıl müze anlayışında ziyaretçilerin kabullerini sağlayacak birçok yenilik yer almaktadır. Kapsamı geniş olan müzelerin artmasıyla ziyaretçilerin eğlenme ve merak duygularını giderecek eğitici ortamların oluşması da müzelerin sosyal fayda sağlaması yönünden toplum tarafından benimsenen yönünü oluşturmaktadır (Mathur, 2005).

Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) (2018)'e göre bilgi işlem teknolojileri ile donatılmış ulaşılabilirliği ve etkileşimi hızlı müzeler modern müzelerdir. Modern müzecilik anlayışında içinde yaşanılan toplumun tüm taraflarıyla kurulan iletişimler göz önünde bulundurulmadan müzecilik kavramını okuyabilmek zordur. Bu kapsamda toplum değerlerinin ardında barındırdığı duygulardan, donanımlardan ve hayatın gerçekliğinden ayrı bir müze kavramı düşünülemediğinden müzeler devamlı gelenlerin dışında yeni ziyaretçilerle buluşmaktadırlar. Akıllı teknolojilerin entegrasyonu ile sosyal medya platformlarının işlevsel duruma getirilmesi, eserlerin dijital ortama aktarılması, sunum öğelerinin çoklu ortama aktarılması ve gelen misafirlerin tecrübelerini aktarabildiği internet platformları benimsenen yeni yöntemlerdir.

Müzelerde kullanılmaya başlanılan teknolojilere bakıldığında; üç boyutlu canlandırmalar, hologram uygulamalar, görüntü kalitesi yüksek videolar, simülasyon teknolojileri, sanal müze uygulamaları, bilgi kioskuları, sesli ve görüntülü rehberler, sanal gerçeklik uygulamaları (sanal gözlük, 3D gözlük, sanal gerçeklik kulaklığı), artırılmış gerçeklik uygulamaları (eğitim uygulamaları, artırılmış sergiler), dil seçenekli ses cihazı ve kulaklık hizmeti, multimedya rehber (audio guide) cihazları (sesli ya da ses/görüntü bir arada hizmet veren cihazlar: bilgilendirme, turistin dilinde çeviri, yön bulma), akıllı telefon üzerinden multimedya rehberlik hizmetleri, müze ziyaretçi asistanı, çocuk eğlence hizmetleri, sanal nesnelere, ters

yansıtma filmler, interaktif inceleme sistemleri, sanal oyunlar gibi akıllı uygulamalardan yararlandığı görülmektedir (Walczak, Cellary & White, 2006; Stogner, 2009; Harmankaya, 2010;; Dönmezoğlu, 2013).

Yöntem

Araştırmada; turist rehberlerinin gözünden destinasyonlarda kullanılan akıllı turizm uygulamalarının neler olduğunu belirlemek, uygulamaların turist rehberliği mesleğinin geleceğine yönelik etkilerini tespit etmek ve turist rehberlerinin akıllı teknolojilere entegrasyonla ilgili beklentileri ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda turist rehberlerinin bakış açısıyla akıllı turizm uygulamaları ile ilgili görüşlerin turizm sektörü içerisinde yer alan paydaşlara yol göstermesi hedeflenmektedir. İlgili literatür bağlamında (Çakmak & Demirkol, 2017; Tekin vd., 2017; Eser vd., 2018; Bahar, Yüzbaşıoğlu & Topsakal, 2019) araştırmanın temel ve alt soruları belirlenmiştir. “Turist rehberlerinin gözünden destinasyonlarda kullanılan akıllı turizm uygulamaları nasıl değerlendirilmektedir?” araştırmanın temel sorusudur. Ayrıca, “destinasyonlarda kullanılan akıllı turizm uygulamaları hangileridir?” ve Akıllı turizm uygulamalarının turist rehberliği mesleğinin geleceğine yönelik etkileri ve turist rehberlerinin akıllı teknolojilere entegrasyonla ilgili beklentileri nelerdir? ise alt araştırma sorularıdır.

Çalışmada elde edilen veriler akıllı uygulamalar alanında çalışmaları olan akademisyenlerden uzman görüşü alınarak hazırlanan turist rehberlerinin akıllı turizm uygulamaları ve bu uygulamaların neler olduğu ve faydaları yönünden oluşturulan temalara göre tasarlanmış yarı yapılandırılmış soru formuyla elde edilmiştir. Form hazırlandıktan sonra pilot çalışma yapılmış ve daha sonra görüşmelere başlanmıştır. Pilot çalışma sonucunda taslak formda yer alan soruların sıralaması ve içerikleri düzenlenerek, görüşme formunda yer alan sorulara ekleme ve çıkarma yapılmadan forma son hali verilmiştir. Görüşme formu hazırlanırken huni tekniği kullanılmıştır. Huni tekniğinde sorular genelden özele doğru sıralanmaktadır. Genellikle, yanıtlayan konuyu veya sorunu iyi biliyorsa ve kendini etkili bir şekilde ifade edebiliyorsa huni dizisi daha etkili bir tekniktir (White, 1981; Moddy, Will & Blanton, 1996). Katılımcılardan elde edilen bilgilerden yararlanılarak içerik analizi ve betimsel analiz yapılmıştır. İçerik analizinde amaçlanan benzer verilerin, ifadelerin ve konuların bir araya getirilerek okuyucunun anlayabileceği şekilde derlenmesi ve yorumlanmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2011). İçerik analizi, yazılı metin, söylem ve görsellerin incelenerek en çok ya da en az hangi düşünce, olay ve kavramlara vurgu yapıldığının ortaya konulması olarak ifade edilmektedir (Kozak, 2017)

Çalışmanın verileri kullanılarak akıllı uygulamalara yönelik temalar oluşturulmuş, katılımcıların yararlandıkları ve karşılaştıkları akıllı uygulamalar için kelime bulutu analizi yapılmıştır. Kelime bulutu analizinde verileri görsel olarak sunmanın amacı; güzel görünüm kazandırmak değil, bilgiye hızlı ulaşmak isteyen kişilere kolay aktarım yapılmasını sağlamaktır (Fronza vd. 2013). Katılımcılardan elde edilen veriler için betimsel analiz yöntemi kullanılarak, katılımcıların görüşleri etkili bir şekilde aktarılacak istenmiştir. Betimsel analizde amaçlanan, bilgilerin düzenlenerek ve yorumlanarak okuyucuya aktarılmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Çalışmada 2021 yılında Çanakkale Rehberler Odası'na kayıtlı 146 eylemli rehberinden kasıtlı örnekleme yoluyla akıllı turizm uygulamalarına yönelik ilgili, bilgi vermeye istekli, farklı yaş grubunda ve mesleki deneyime sahip 11 turist rehberi araştırma grubunu oluşturmaktadır. Kasıtlı örneklemede araştırmacı, çalışma grubunun temsil gücüyle ilgili nesnel bir ölçüte sahip olmamakla birlikte araştırma amaçlarına kolay ve hızlı bir şekilde ulaştıracak

katılımcıları tercih etmektedir (Kozak, 2017). Bu açıdan araştırmacılara yakınlığı Çanakkale Rehberler Odası'na kayıtlı rehberlerle görüşme yapılmasında önemli rol oynamıştır. Görüşmeler, Aralık 2020 ile Ocak 2021 döneminde pandemi nedeniyle telefon ve çevrimiçi uygulama (Microsoft Teams) kullanılarak gerçekleştirilmiş ve yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerden dördü telefon aracılığıyla yedisi ise çevrimiçi uygulama gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, yalnızca araştırmacı ve kişilerin bulunduğu oturumlar aracılığıyla gerçekleştirilmiş, kendilerini rahat hissetmediklerinde ve istedikleri zamanda herhangi bir zamanında görüşmeyi bitirebilecekleri belirtilmiştir. Katılımcılarla görüşme yapılırken bilgi vermeye istekli olan ve farklı yaş aralıklarında olmalarına dikkat edilmiştir. Çalışma grubu belirlenirken araştırma sorusuyla ilişkin kavramlar ve süreçlerin tekrarlanmaya başladığı aşamadan itibaren görüşmeler sonlandırılmış ve 11 turist rehberi çalışma grubu için yeterli görülmüştür. Görüşme yapılan katılımcılar sırayla K1, K2, K3, vb. şekilde kodlanarak çalışmada belirtilmiştir.

Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliğinde; veri toplama ve analiz ile ilgili durumlar detaylı şekilde açıklanarak dış güvenilirliğin artırılmasına özen gösterilmiştir. İç geçerlilikte araştırmacı, varılan sonuçlara nasıl ulaşıldığını açık şekilde sunması ve belirlenen kanıtların herkes tarafından kolay ulaşılabilecek şekilde tarafsız olarak aktarması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Çalışmada iç geçerliliğinin artırılması için katılımcı yanıtlarından doğrudan aktarma yapılmıştır. Ayrıca katılımcılardan çalışmadaki bulguların kendi düşüncelerini doğru yansıtmayı yansıtmadığı hakkında görüş alınarak katılımcı teyidi sağlanmış ve yapılan araştırmanın alanında uzman kişiler tarafından çeşitli boyutlarıyla incelenmesi sağlanmıştır. Veriler toplanırken, analiz edilirken ve yorumlanırken birden fazla araştırmacı yer almış bu yolla araştırmacı üçgenlemesi gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde katılımcıların demografik bilgilerine ve akıllı turizm uygulamalarına yönelik algılarına yer verilecektir. Tablo 2 incelendiğinde; katılımcıların çoğunluğunun 30 yaş ve üstü olduğu, ortalama 11 yıldır mesleklerini icra ettikleri görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarının Lisansüstü (6) başta olmak üzere, lisans (3) ve önlisans (2) mezunu oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların turist rehberliği mesleğini asıl iş ya da ikinci iş olarak yapıp yapmadıkları sorulduğunda, 9 katılımcının mesleği asıl iş olarak ve 3 katılımcının ise ikinci iş olarak yaptıkları görülmüştür.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Asıl İş / İkinci İş	Meslekte Geçen Süre (Yıl)
K1	70	Erkek	Lisansüstü	İkinci iş	25
K2	57	Erkek	Önlisans	İkinci İş	3
K3	38	Erkek	Lisansüstü	Asıl İş	14
K4	26	Erkek	Lisansüstü	Asıl İş	4
K5	62	Erkek	Lisansüstü	İkinci İş	19
K6	37	Erkek	Lisans	Asıl İş	15
K7	35	Erkek	Önlisans	Asıl İş	8
K8	29	Erkek	Lisans	Asıl İş	3
K9	38	Erkek	Lisansüstü	Asıl İş	11
K10	47	Kadın	Lisans	Asıl İş	3
K11	44	Erkek	Lisansüstü	Asıl İş	15

katılımcılar (K2, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11) yanıtlarında; bu uygulamaların *‘işleri kolaylaştırma, zaman kazandırma, bilgiye ulaşım, anlatım desteği, yer ve yön bulma, pratiklik, rota oluşturma, haberleşme gibi’* kolaylıklar sağladığına değinmişlerdir.

Tablo 2. Akıllı Turizm Uygulama Alanları, Araçları ve Kullanım Amaçları

Kullanılan Alanlar	Kullanılan Araçlar	Kullanım Amaçları
1-Müze ve Ören Yerleri (30)	1.1. Audio Guide (8) 1.2. Head Seat (5) 1.3. Artırılmış ve Sanal Gerçeklik Uygulamaları (4) 1.4. İnteraktif Ekranlar (2) 1.5. Simülasyon uygulamaları (2) 1.6. Çocuk eğlence uygulamaları (1) 1.7. Bilgi Kioskları (1) 1.8. Akıllı Bilet (2) 1.9. Sinevizyon (3) 1.10. Müze Kart (1) 1.11. Karekod Uygulaması (1)	✓ Bilgilenme/Bilgilendirme ✓ Görsel anlatım desteği ✓ Ses kirliliğinin önlenmesi ✓ Zaman kazanma ✓ Geçmişe yolculuk ✓ Eğlenme
2-Oteller (14)	2.1. Akıllı kartlar ve bileklikler (3) 2.2. Wi-fi hizmetleri (3) 2.3. Web sayfası hizmetleri (1) 2.4. Mobil telefon uygulamaları (2) 2.5. Sosyal medya sayfaları (1) 2.6. Sensörlü nesnelere (2) 2.7. Kiosklar (2)	✓ Nesne kontrolü ✓ Rahatlık ✓ Menü takibi ✓ Müşteri takibi ✓ Tasarruf sağlanması ✓ Zaman kazanma
3-Ulaşım Hizmetleri (16)	3.1. Ses sistemleri (2) 3.2. Navigasyon uygulamaları (8) 3.3. İşlem Kioskları (2) 3.4. Web sayfası hizmetleri (2) 3.5. İnteraktif araç ekranları (2)	✓ Bilgilendirme ✓ Uçuş Bilgisi öğrenme ✓ Yön bulma ✓ Check-in işlemi ✓ Rezervasyon ✓ Erken Check-in işlemi ✓ Yol tarifi ✓ Trafik yoğunluğu ✓ Araç takibi ✓ Film, oyun vb.
4- Rehberin Kişisel Kullanımı (6)	4.1. Rehber bilgi sistemi (1) 4.2. Akıllı telefon uygulamaları (5)	✓ Haberleşme ✓ Görsel Anlatım ✓ Pratiklik ✓ Kolaylık ✓ Zaman kazanma ✓ Bilgiye ulaşım ✓ Yer ve yön bulma ✓ Grup anlatımı ✓ Gezi rotası oluşturma ✓ Grup Kontrolü

Katılımcılardan K7 aynı soruyu *“Yer bulma kolaylığı, gruba toplu anlatım kolaylıkları, grup ile haberleşme kolaylıkları sağlıyor”* olarak, K11 ise *“Bu uygulamalara örnek olarak özellikle Avrupalı gruplara hizmet ederken çok kullanılan headset (kulaklık) sistemi, rehberin grup kontrolünü sağlarken rahat anlatım yapabilmesi, anlatımını herkesin duyabilmesi açısından çok büyük kolaylık sağlıyor. Bu sistem aynı zamanda turist rehberi adaylarının uygulama gezilerinde de yoğun olarak kullanılmakta. Ayrıca çeşitli destinasyonlardaki*

sinevizyonlar, bölgeyle alakalı grubun bir ön bilgi edinmesini sağlıyor ve bu da rehber anlatımıyla pekişmiş oluyor. Navigasyon uygulamaları ise gün içindeki turun aksaksız bir şekilde ilerlemesine ve olası durumlarda (yol çalışması, kaza) önlem alınarak ciddi zaman kazanılmasını sağlıyor. Bunun dışında, henüz yeni faaliyete geçmiş olsa da Turist Rehberleri Birliği'nin mobil için geliştirdiği RBS (rehber bilgi sistemi) sayesinde de birçok rehber çalışma kartı, ruhsatname yenileme gibi işlemlerini kolay bir şekilde mobil uygulama üzerinden halledebiliyor. Yani bu tür teknolojilerin, genel olarak mesleğin icrasında kolaylık, pratiklik kazandırdığını söyleyebilirim.” şeklinde yanıtlamıştır.

Akıllı turizm uygulamalarının turist rehberliği mesleğine yönelik dezavantajları konusunda katılımcılar (K1, K2, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11); “*akıllı teknolojilerin rehberlik mesleğini olumsuz etkilediğini, özellikle audio guide gibi uygulamalar ile rehberlere olan talebin azaldığını, rehberlik mesleğini tehdit ettiği*” görüşmelerde bahsedilmiştir. Bu durumu K4, “*Transfer ve müzelerdeki audio guide uygulamalarının zarar verdiğini düşünüyorum. Fakat her insanın özgürce kendi kendine müze gezmesi de gayet doğal. Bu konu üzerinde çalışılması gerektiğini düşünüyorum*’ diyerek, audio guide uygulamaları hakkında bilgi vermiştir. K10 ise, “*Bazı bilgilendirme mekanizmalarında insanların bireysel gezi yapmalarına ve rehber almamalarına neden oluyor. Mesleğini yapamayan çok rehber arkadaşımız var.*” demiştir.

Yine aynı konuda K11 diğer katılımcılardan farklı olarak “*Audio-guide ve benzeri uygulamalar turist rehberliği mesleğini tehdit edici olarak görülse de ben buna çok katılmıyorum. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin, insan faktörü çok önemli. Turizm, insan ilişkilerinin temelinde olduğu bir sektör olduğu için insan varlığının vazgeçilmez olduğunu düşünüyorum. Yani turist rehberliği mesleğinin aleyhinde olacak, mesleği ikame edecek bir teknolojinin efektif olacağını sanmıyorum.*” demiştir.

Otellerde kullanılan akıllı uygulamalara ilişkin katılımcıların çoğunluğu (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9); olumlu ve faydalı bulduklarını, söylemiş, K1 ise doğallıktan uzak bulduğu için sevmediğini belirtmiştir. Konuyla ilgili K6 şunları söylemiştir: “*Müşterinin takip kolaylığı yanında yönlendirme ve kullanım kolaylıkları güzel işe yarar bir uygulama diye düşünüyorum.*”

Aynı konu ile ilgili K11 şunları belirtmiştir: “*Bu uygulamalar özellikle enerji tasarrufu açısından çok önemli. Otomatik elektrik, su sistemi sayesinde israfın önüne geçilebiliyor. Bu tür uygulamaların genel olarak çevre açısından katkılarının olduğunu söyleyebilirim.*” diyerek konuyla ilgili bilgi vermiştir.

Müze ve Ören yerlerinde kullanılan akıllı uygulamalarını çoğunlukla olumlu buldukları gözlemlenmiş; özellikle audio guide, simülasyon, akıllı bilet, sanal bilet, head seat, müze kart uygulamalarını faydalı bulduklarını söylemişler, akıllı uygulamaların kolaylık, ses kirliliğini azaltma, zaman kazandırma, doğru bilgiye ulaşma gibi kolaylıklar sağladığını ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili K1 farklı olarak “*Akıllı uygulamalar sevimsiz geliyor. Turizmde tarihe dokunma tarihi canlı olarak görme ve keşfetme duygusunu azaltan bir faktör*’ olduğunu söylemiştir. K2 olumlu bulduğunu söyleyerek “*İyi buluyorum. Akıllı bilet ve sanal bilet uygulamaları ile kolaylık sağlıyor.*” demiştir.

K7 ise “*Özellikle headset kullanımı müzelerdeki ses kirliliğini azalttığı ve müşterilerin rehberden çok asıl olan objeye odaklanmasını sağladığı dolayısıyla bir anlamda zaman tasarrufunda elde edildiği bir uygulama, audioguide cihazları ise müzelerin çok daha anlaşılır ve doğru bilgilerle gezilmesini sağladığı düşüncesindeyim. Müze kart veya akıllı bilet uygulamaları girişte turnikeler de zaman kaybını önüyor.*”

Yine aynı konuda K10 turist rehberine soru sorabilmeye dikkat çekerek *“İhtiyacı genel olarak karşılarsa da grubun anlamadığı yerleri tur rehberine sorabilmesi rahatlığını karşılamıyor. Bu açıdan hala yetersiz”* olduğunu söylemiştir.

Ulaşım araçlarında kullanılan akıllı uygulamalar konusunda katılımcılar, çoğunlukla bu uygulamaları olumlu bulduklarını, özellikle navigasyon uygulamalarının sağladığı kolaylıklardan bahsetmişlerdir. Bu konuya ilişkin K7, *“Navigasyon uygulaması bunların en başında geliyor, gidilecek yere ulaşım zamanı ve güzergâh tercihlerinin belirlenerek ona göre yön bulmaya yarayan günümüzün en faydalı buluşlarından”* demiştir. Bunun yanında akıllı uygulamaların araç takibini kolaylaştırdığını, yön bulmaya yardımcı olduğu, yolculuğu keyifli ve çekici hale getirdiği, güncel yol durumun takip edilebildiğinden ve bu uygulamaların geliştirilebileceği görüşmelerde bahsedilmiştir.

Katılımcılardan K11 Havalimanlarında kullanılan check-in uygulamaları ile yolculuk esnasında kullanılan diğer uygulamalara ilişkin; *“Ulaşım sektöründe kullanılan uygulamaların başlıca faydası zaman kazanımı. Özellikle havalimanlarında check-in işlemleri bu tarz teknolojilerle çok kısa bir sürede gerçekleştirilebiliyor. İkinci faydası ise yolculuk esnasında dijital uygulamaların; film, oyun gibi seçeneklerin sunulması da özellikle uzun süreli yolculukları daha çekilebilir kılıyor.”* şeklinde cevap vermiştir. Bu konuda K1 farklı olarak *“Akıllı otobüste henüz hizmet vermedim. Kullandığımız mikrofon, aracın dijital fonksiyonları hariç, koltuk arkasındaki ekranların bile gezme, öğrenme ve keşfetme duygularını körelttiğine inanıyorum.”* demiştir.

Teknolojinin ilerlemesiyle akıllı turizm uygulamalarına yönelik beklenen yenilikler konusunda katılımcılardan (K2, K3, K5, K7, K8); gelişen dünya ve turist beklentileri doğrultusunda dinamik değişimlerin olacağı, insanların kendi gezi rota ve programlarını yapmalarını sağlayacağı, akıllı uygulamaların daha kullanışlı ve keyifli hale geleceği, yaşlı bireylerin internet üzerinden rehberlik hizmetinden faydalanabileceği, turizm ürünlerinin sunulması ve bunlara ulaşmada hem çalışanlar hem de turistler için kolaylık sağlayacağını konusunda olumlu görüş belirtmişlerdir.

Katılımcılardan K11 aynı konuda pandemi dönemindeki çözümleri de kapsayacak şekilde şunları söylemiştir: *“Pandemi sürecinde özellikle Zoom gibi görüntülü konuşma uygulamalarında sanal gezinti faaliyetleri arttı. İleride buna yönelik daha fonksiyonel teknolojilerin geliştirileceğini düşünüyorum. Ulaşımın gelişmesiyle uluslararası seyahat hareketlilikleri de daha fazla artış göstermeye devam edecektir.”*

Aynı konuda olumlu değişiklikler beklemediğini ifade eden K1 *“Bilgilendirme ve gezi amaçlı yararlanılan online bağlantıların, karekod ve sanal gezi uygulamalarını doğallıktan uzak ve soğuk bulduğunu, bu anlamda yeniliklere olumlu bakmadığını, turizm dışındaki sektörler için fayda sağlayacağını ancak turizm için iyi şeyler getirmeyeceğini”* belirtmiştir. K6 bu uygulamaların *“turizmde ulaşım, konaklama ve rehberlik alanında birçok departmanın ortadan kaldıracağını ve rehber ihtiyacının ortadan kalkacağını”* söylemiştir. K10 ise *“yakın gelecekte hologram şeklinde cepte taşınabilen rehberler görebiliriz.”* demiştir.

Toplum 5,0'ın gelecekte turist rehberliği mesleğinde yol açacağı değişikliklerle ilgili olarak; (K1, K2, K4, K5, K7, K8, K10) turist rehberliği mesleğine duyulan ihtiyacın azalacağını, rehberlerin uygulamaların yetersiz kaldığı yerlerde hizmet vereceğini, internet rehberliğinin artacağını, turist rehberliğinin daha çok yol ve yön gösteren alan rehberi ve tur refakatçisine dönüşeceğini belirtmişlerdir.

K7 bu konuda *“Mesleğin kalitesinin de eşit oranda yükseleceğine ve bilgi seviyesinin çok üst seviyeye taşınma ihtiyacının doğacağı buna ulaşamayanların piyasadan uzaklaşacağı bir*

süreç olacak” diyerek görüşünü söylemiştir. K9 ise “bence rehberlerin de akıllı hizmet vermesine imkân sağlayacak. Rehberler grupla beraber gezmek yerine belirli uygulamalar üzerinden akıllı cihazlar vasıtasıyla rehberlik hizmeti verecekler.” demiştir.

K11 ise aynı konuda insan faktörünün önemine dikkat çekerek; *“Audio-guide uygulamasındaki gibi, mesela robotların rehberlik yaptığı bir düzende, insan faktörünün eksikliğinin hissedileceğini düşünüyorum. Yani robotik teknolojilerin turist rehberliği mesleğini sona erdirmesini çok olası görmüyorum. İnsan, sosyal bir varlık olduğu için bu etkileşime her zaman ihtiyaç duyacaktır.”* şeklinde görüşünü açıklamıştır.

Akıllı turizm uygulamaları ile ilgili Türkiye’de öne çıkan destinasyonlara ilişkin; (K2, K7, K8, K9, K10, K11) Antalya, İstanbul, Kapadokya Bölgesi ve Çanakkale’de öne çıktığını söylemişlerdir. Bu konuda K2, *“Kültür bakanlığına bağlı müze ve ören yerleri. Örneğin Troya müzesi, öne çıkan uygulamalar ses ve görüntü içeren canlandırmalar, Çanakkale Destanı tanıtım merkezi (akıllı turizm uygulamalarına çok güzel bir örnek, teknoloji kullanımıyla 3 boyutlu videolar, hareketli zemin ve canlandırmalar var.”* demiştir. K9 ise *“Antalya, İstanbul, Kapadokya- akıllı şehir, akıllı müze ve akıllı turistik tesis anlamında öne çıkıyor.”* Başka bir görüşmede K11, *“İstanbul’un, özellikle ulaşım alanındaki uygulamalarıyla başta geldiğini söyleyebilirim. Ayrıca konaklama sektöründe de il bazında herhangi bir akıllı turizm uygulaması kullanmayan otel neredeyse yok. Çanakkale’de ise özellikle müzelerde bu uygulamaların öne çıktığını söyleyebilirim.”* diyerek görüşünü belirtmiştir.

Görüşmelerden elde edilen bulgularla, Çanakkale Rehberler Odası’na bağlı olarak görev yapan turist rehberlerinin yararlandıkları akıllı turizm uygulamaları ve bu uygulamalarla nerelerde karşılaştıkları ortaya konulmuştur. Ayrıca uygulamaları turist rehberlerinin nasıl değerlendirdikleri, mesleğe yönelik etkilerinin neler olduğu, gelişen teknolojilerin akıllı turizm uygulamalarının rehberlik mesleğine nasıl etkilendiğinin belirlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Çanakkale Rehberler Odası’na kayıtlı ve görüşme yapılan rehberlerin tamamının akıllı turizm uygulamaları ile turlarda karşılaştıkları, çoğunluğun bu uygulamaları kullandıkları görülmektedir. Turist rehberlerinin bu uygulamalardan haberdar olmaları ve mesleğin ifasında akıllı teknolojilerden yararlanmaları mesleğin geleceği için önemlidir. Bunlardan, head seat, navigasyon, artırılmış ve sanal gerçeklik, simülasyon ve müze kart vb. uygulamaların; anlatımı desteklemesi, ses kirliliğini önlemesi, yol göstermesi, zaman kazandırması yönünden olumlu katkısı olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında; müzelerde, otellerde, ulaşım araçlarında ve havalimanlarında karşılaşılan interaktif ekranlar, oda kartı, akıllı bileklik, wi-fi, sensörlü nesnelere, web hizmetleri, mobil uygulamalar, check-in kiosku gibi akıllı teknolojilerin tasarruf sağlaması, müşteri takibi, grup kontrolü, rezervasyon, yönlendirme, bilgi vermesi, rahatlık ve kolaylık yönünden faydalı bulunmaktadır. Bu durum akıllı teknolojilerin turist rehberleri ve turist deneyimlerini artırması, rehberlere katkı sunması, ziyaretçilere kapsamlı bilgiler vermesi yönünden önemli bir role sahip olduğu görüşünü desteklemektedir (Vlahakis vd., 2002; Tekin, Bideci & Aydın, 2017).

Araştırmanın bulguları doğrultusunda bazı uygulamaların mesleğin sürdürülmesi için riskli görüldüğünden, rehberlerde geleceğe yönelik kaygılara neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Audio guide, karekod uygulamaları, interaktif ekranlar, çevrimiçi bağlantılar ve sanal gezi uygulamalarının iş kaybına ve mesleğin alanının daralmasına neden olacağı beklentileri oluşsa bile, bu uygulamaların insani duygularından yoksun oluşu ve uygulamalara soru sorulamaması nedeniyle turist rehberliği mesleğinin yerini tam olarak dolduramayacağı söylenebilir. Alan yazında da akıllı teknolojilerin, his ve duygudan yoksun olmasına, tek

yönlü iletişim sağlmasına, düşük maliyetli olmasına ve özellikle kalabalık gruplarda daha çok tercih edildiklerine değinilmiştir. Aynı zamanda akıllı teknolojilerin rehberlik mesleğinin muadili olarak görülmesinin yerine mesleği destekler nitelikte olduğunda rehberler tarafından daha hızlı benimsenerek rehberlerin görevlerini daha zevkli ve verimli hale getireceği belirtilmiştir (Eser, Çakıcı, Babat & Kızıllırmak, 2019).

Turist rehberlerinin görüşleri doğrultusunda; giderek toplum 5.0 olarak ifade edilen, toplumsal anlamda değişimi ve dönüşümün ifade edildiği günümüzde gelişmelere ayak uyduramayan rehberlerin görevini yapamaz duruma geleceği, bunun yanında yeniliklerin beraberinde başka fırsatları getirmesi düşünüldüğünden rehberlerin yeni döneme karşı hazırlıklı olmaları beklenmektedir. İlgili alan yazında akıllı turizm uygulamalarının kullanımının yaygınlaşmasıyla rehberin dâhil olmadığı gezi aktivitelerinin arttığı, özellikle genç yaştaki turistlerin kendi planlarını yaparak seyahatlere rehbersiz katılımlarında artışlar olduğu, buna karşın tur programı satın alarak seyahate çıkmak isteyen turist kitlesinin varlığını koruduğu görülmektedir (Yıldız, 2019). Teknolojik gelişmelerin aynı zamanda uluslararası seyahat hareketliliğini de arttırması beklendiğinden, çıkılacak seyahatlerde turistlerin kendilerini daha emniyetli hissetme ihtiyacı, rehberin kılavuzluk görevi görmesi ve detaylı bilgileri verebilmesi gibi nedenlerle rehberlere duyulan ihtiyacın devam edeceği öngörülebilir. Bunun yanında rehberlerin sürece uyum sağlması durumunda bilgi birikimlerinin ve meslek niteliklerinin aynı oranda gelişme kaydedeceği hakkındaki görüşler alan yazını da destekler niteliktedir.

Türkiye’de akıllı turizm uygulamaları yönünden öne çıkan destinasyonlarda faaliyet gösteren, müzeler, oteller, havalimanları ve ulaşım sektörü hizmet alanlarında rehberlerin ve turistlerin bu uygulamalardan yararlandıkları görülmektedir. Ancak teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte turist alışkanlıklarının değişmesi yeni çözümler gerektirmektedir. Özellikle müzelerde ve havalimanlarında dünya ölçeğinde uygulamalar bulunmakla birlikte uygulamaların diğer destinasyonları da kapsayacak şekilde genişletilmesi ve bu konuda sektörün tüm paydaşlarıyla ortak çözümler geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Sonuç olarak; yeni nesil teknolojilerin rehberlik mesleğini etkilemesi kaçınılmazdır. Bu uygulamaların insani duygulardan yoksun olması ve iletişim kanallarını tam olarak sağlayamamaları gibi nedenlerle rehberlik mesleğinin tam olarak yerini alamayacakları söylenebilir. Bunun yanında gelişen teknolojilerin beraberinde yeni fırsatları getirmesi beklendiğinden, rehberlerin yeni gelişmelere kendilerini hazırlamaları, akıllı teknolojileri hizmetlerini destekleyecek donanımlar olarak görmeleri ile oluşan endişelerin önüne geçilebilir. Rehberlerin akıllı turizm uygulamalarına yönelik görüşleri doğrultusunda turizm sektörü içinde yer alan kurum ve kuruluşlar tarafından rehberlere yönelik eğitimler verilebilir. Mesleğin geleceğine dair olumlu ve olumsuz yönler ortaya konularak çözümler geliştirilebilir. Ayrıca rehberli turların tanıtımında rehberi öne çıkaran tanıtım faaliyetleri de yapılabilir.

Oteller, müzeler, havalimanları, seyahat işletmeleri ve rehber odaları ortak çalışarak rehberlik hizmetlerini daha etkin turistlere sunabilir. Seyahat işletmelerinin hazırlayacağı tur programlarında turist rehberlerinin görüşleri doğrultusunda turun etkinliğinin artırılması, zaman tasarrufu, müşteri memnuniyetinin artırılması gibi hedefler doğrultusunda planlamalar yapılabilir. Rehberlik eğitimi veren kurumlarda programlara akıllı teknolojilere yönelik konular dâhil edilerek geleceğin rehberleri bu konuda hazırlanabilir. Konuyla ilgili daha sonra kapsamlı örneklem oluşturularak turist rehberlerinin akıllı turizm uygulamalarına yönelik mukayeseli sonuçların elde edilmesi sağlanabilir. Çalışmada sadece katılımcıların görüşleri yer aldığından, genelleme yapılabilmesi için daha sonra sayısal veriler kullanılarak nicel yöntemlerden yararlanılabilir. Ayrıca çalışmanın yalnızca Çanakkale Rehberler Odası’na

bağlı rehberle yapılması ve veri toplama sürecinin pandemi dönemine denk gelmesi araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Kaynakça

Aksoy, S. (2017). Değişen Teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair Bir Giriş, *SAV Katkı*, (4), 34-44.

Albino, V., Berardi, U. & Dangelico, R. M. (2015). Smart cities: Definitions, dimensions, performance and initiatives, *Journal of Urban Technology*, 22(1): 3-21.

Bahar, M., Yüzbaşıoğlu, N., & Topsakal, Y. (2019). Akıllı Turizm ve Süper Akıllı Turist Kavramları Işığında Geleceğin Turizm Rehberliğine Bakış. *Journal of Travel and Tourism Research*, (14), 72-93.

Bakıcı, T., Almirall, E., & Wareham, J. (2013). A Smart City Initiative: the Case of Barcelona, *Journal of the Knowledge Economy*, 2(1), 1-14.

Boes, K., Buhalis, D., & Inversini, A. (2016). Smart tourism destinations: Ecosystems for tourism destination competitiveness, *International Journal of Tourism Cities*, 2(2): 108-124.

Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2014) Smart tourism destinations, (Editör) Z. Xiang & I. Tussyadiah, *Information and communication technologies in tourism 2014* (pp. 553–564). Dublin: Springer

Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart tourism destinations enhancing tourism experience through personalisation of services. In *Information and communication technologies in tourism 2015* (pp. 377-389). Dublin: Springer.

Chourabi, H., Nam, T., Walker S., Gil-Garcia, J. R., Mellouli, S., Nahon, K., Pardo, T. A. ve Scholl, H. J., (2012). *Understanding Smart Cities: An Integrative Framework*, 45th Hawaii International Conference on System Sciences, 4-7 January Maui, HI, IEEE, 2289-2297.

Cohen, B. (2012). *Smart City Wheel*, <https://boydcohen.impress.ly:https://boydcohen.impress.ly/#!/books> [Erişim Tarihi: 21.01.2021].

Çakmak, T. F., & Demirkol, Ş. (2017). Teknolojik Gelişmelerin Turist Rehberliği Mesleğine Etkileri Üzerine Bir Swot Analizi, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (7): 221-235.

Çelikyay, H. H. (2013). *Teknoloji Girdabından Akıllı Şehre Dönüşüm: İstanbul Örneği*, Bursa: 2nd Turkey Graduate Studies Congress, Bursa, 1315-1328.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2019). *Akıllı Şehirler*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cbs/akillisehirler/> [Erişim Tarihi: 22.12.2020].

Dameri, R. P. (2013). Searching for Smart City Definition: a Comprehensive Proposal, *International Journal of Computers & Technology*, 11(5): 2544-2551.

Dönmezoğlu, D. (2013). *Günümüz Müzeciliğinde Sergileme Tekniklerinin Sanal Teknolojiler ile Desteklenmesi ve Uygulama Örnekleri*. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı/Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Drucker, P. F. (1994). *Kapitalist Ötesi Toplum*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Drummond, M. (2016). *5 Great ways airlines are using internet of things*. <https://w3.accelya.com/>: <https://w3.accelya.com/blog/5-great-ways-airlines-are-using-the-internet-of-things> [Erişim Tarihi: 21.01.2021].

Elvan, L. (2017). Akıllı Şehirler: Lüks Değil İhtiyaç. *İTÜ Vakfı Dergisi*, 77, 6-9.

Eser, S., Çakıcı, C., Babat, D., & Kızılırmak, İ. (2019). Turlarda Teknoloji Kullanımı: Turistler ve Turist Rehberleri Gözüyle Bir Değerlendirme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (41): 465-480.

Etihad. (2018). *Sign up to enjoy a smarter and faster airport experience*, <https://www.etihad.com/tr/book/special-offers> [Erişim Tarihi: 21.01.2021].

Fırat, S. Ü., & Fırat, O. Z. (2017). Sanayi 4.0 Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Kavramlar, Küresel Gelişmeler ve Türkiye, *Toprak İşveren Dergisi*, (114): 10-23.

Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Milanovic, N. ve Meijers, E., (2007). *Smart Cities Ranking of European Medium-Sized Cities*, Central of Regional Science, 1-26, http://www.smart-cities.eu/download/smart_cities_final_report.pdf, [Erişim Tarihi: 12.01.2021].

Global Data Technology. *Top 6 technology trends to watch out for in the travel and tourism industry in 2018*: <https://www.globaldata.com/top-6-technology-trends-watch-travel-tourism-industry-2018/> [Erişim Tarihi: 21.01.2021].

Gökalp, E., Eren, E. (2016). Akıllı Teknolojilerin Turizm ve Otelcilik Sektöründe Uygulanması, (Editör) V. Tecim, Ç. Tarhan, C. Aydın, *Smart Technology & Smart Management: Akıllı Teknoloji & Akıllı Yönetim* (s. 278-287). İzmir: Gülermat Matbaacılık.

Gretzel, U., Koo, C., Sigala, M., Xiang, Z., & Lamsfus, C. (2015). Special issue on smart tourism systems: convergence of information technologies, business models, and experiences, *Computers in Human Behavior*, (50), 556-557.

Harmanakaya, M. B. (2010). *Müzelerde Elektronik Rehberlik Uygulamaları*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul.

Huang, C. D., Goo, J., Nam, K., & Yoo, C. W. (2017). Smart tourism technologies in travel planning: The role of exploration and exploitation, *Information & Management*, 54(6): 757-770.

ICOM (2018). *International of council of museums*. <https://icom.museum/en>. [Erişim Tarihi: 26.01.2021].

Kabakçı, O. K. (2016). *Enerji Verimliliğinde Akıllı Şehirlerin Rolü, Beklentiler ve Trendler*, Uluslararası Sürdürülebilir Yapılı Çevre Konferansı, İstanbul, 208-212.

Kılıçhan, R. (2018). *Yiyecek ve İçecek Sektöründeki Akımlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Kozak, M. (2017). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lamsfus, C., & Alzua-Sorzabal, A. (2013). Theoretical framework for a tourism internet of things: Smart destinations. *TourGune Journal of Tourism and Human mobility*, 2, 15-21.
- Lecuona, M. J., & Abad Galzacorta, M. (2014). Factors affecting destination assessment: The case of smart destinations. *Journal of Tourism and Human Mobility* (3), 1-4.
- Lee, J. H., Hancock, M. G., & Hu, M.-C. (2014). Towards an effective framework for building smart cities: Lessons from Seoul and San Francisco, *Technological Forecasting and Social Change*, 89, 80-89.
- Leonidis, A., Korozi, M., Margetis, G., Grammenos, D., & Stephanidis, C. (2013). An intelligent hotel room. In *Ambient Intelligence: 4th International Joint Conference, AmI 2013, Dublin, Ireland, December 3-5, 2013. Proceedings 4* (pp. 241-246). Springer International Publishing.
- Mathur, S. (2005). Social Thought & Contemporary: Museums and Globalization, *Anthropological Quarterly*, 78(3): 697-708.
- Moddy, J., M. W., Will, R. P., & Blanton, J. E. (1996). Enhancing knowledge elicitation using the cognitive interview. *Expert Systems with Applications*, 10(1), 127-133.
- Nabben, A., Wetzel, E., Oldani, E., Huyeng, J., Boel, M. V., & Fan, Z. (2016). Smart Technologies in Tourism: Case study on the influence of İBeacons on customer experience during the 2015 SAIL Amsterdam event. *NHTV Breda University of Applied Sciences*. Netherlands: Breda.
- Naphade, M., Banavar, G., Harrison, C., Paraszczak, J., & Morris, R. (2011). Smarter Cities and their Innovation Challenges, *Computer*, 44 (6): 32-39.
- Nowacki, G. (2012). Development and Standardization of Intelligent Transport, *TransNav, the International Journal on Marine Navigation and*, 6(4): 403-412.
- Örselli, E., & Dinçer, S. (2019). Akıllı Kentleri Anlamak: Konya ve Barcelona Üzerinden Bir Değerlendirme, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2(1): 90-110.
- Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1): 41-64.
- Prisecaru, P. (2016). Challenges of the fourth industrial revolution, *Knowledge Horizons - Economics*, 8(1): 57-62.
- Sayer, S., & Ülker, A. (2014). Ürün Yaşam Döngüsü Yönetimi. *Engineer & the Machinery Magazine*, (657), 65-72.
- Sheldon, P. (2006). Tourism Information Technology. (Editör) Dwyer, L. & Forsyth, P., *International Handbook on the Economics of Tourism*, Elgar Publishing.
- Stogner, M. B. (2009). The media - enhanced museum experience: Debating the use of media technology, *Curator the Museum Journal*, 52(4): 385-397.

Tekin, Ö., Bideci, M., & Avcıkurt, C. (2017). Turist Rehberliğinde Yeni Teknolojilerin Kullanımı. (Editör) F. Ö. Güzel, V. Altıntaş, & İ. Şahin, *Turist Rehberliği Araştırmaları Öngörüler ve Uygulamalar* (s. 291-299), Ankara: Detay Yayıncılık.

Tekin, Ö., Bideci, M., & Aydın, A. (2015). Kültürel Mirasın Aktarımında Mobil Rehber Uygulamaları İle Profesyonel Turist Rehberlerinin Yetkinliğinin Karşılaştırılması (Konya Mevlana Örneği). I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015), Konya, 679-686.

Vanolo, A. (2014). Smartmentality: The smart city as disciplinary strategy, *Urban Studies*, 51(5): 883-898.

Varol, Ç. (2017). Sürdürülebilir Gelişmede Akıllı Kent Yaklaşımı: Ankara'daki Belediyelerin Uygulamaları, *Çağsaş Yerel Yönetimler*, 26(1): 44-58.

Vlahakis, V., Karigiannis, J., Ioannidis, N., Tsotros, M., Gounaris, M., Stricker, D., Gleue, T., Daehne, P., Almeida, L. (2002). Archeoguide: An Augmented Reality Guide for Archaeological Sites. *Computer Graphics in Art History and Archaeology*, 22(5), 52-60.

Walczak, K., Cellary, W., & White, M. (2006). Virtual museum exhibitions. *Computer*, 39(3): 93-95.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız, S. (2019). Turist Rehberliği Mesleğinde Robot Rehberlerin Yükselişi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(23): 164-177.

Yılmaz, Z. (2006). Akıllı Binalar ve Yenilenebilir Enerji. *Tesisat Mühendisliği Dergisi*, 91, 7-15.

Yokota, T., Weiland, R. J. (2004). *ITS Technical Note For Developing Countries-ITS system architectures for developing countries*. Washington: World Bank Group.

Zhang, B., Sundar, S., & Go, E. (2015). Communicating Art, Virtually Psychological Effects of Technological Affordances in a Virtual Museum, *International Journal of Human Computer Interaction*, 31(6): 385-401.

Topkapı Sarayı'nda Aşırı Turizm Olgusunun Doğal Gözlem Tekniği İle İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma*

Araştırma Makalesi/ Research Article

Şeyma ÖZKAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Graduate Student, Zonguldak Bülent Ecevit University, Institute of Social Sciences
e-mail: seymaaozkann@gmail.com

Tolga Fahri ÇAKMAK

Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Karadeniz Ereğli Turizm Fakültesi/ Assoc. Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University, Karadeniz Ereğli Faculty of Tourism
e-mail: tolgafahricakmak@gmail.com

Özet

Doğal ve kültürel kaynaklar bir destinasyonda turizm faaliyetlerinin etkin bir şekilde gerçekleşmesini sağlayan temel unsurlardır. Bu kaynaklar ziyaretçilerin destinasyonlara yoğun olarak gerçekleştirdiği seyahatler sonucu tahrip edilerek gelecek nesillere ulaşmasında tehlike yaratırken turistleri ve yerel halkı da olumsuz yönde etkilemektedir. Popüler seyahat destinasyonlarından biri olan İstanbul'un kültür noktalarında da her yıla oranla ziyaretçi yoğunluğunun yaşandığı görülmektedir. Buradan hareketle çalışmanın amacı Topkapı Sarayı'nda meydana gelen aşırı yoğunluğun etkilerini ve oluşabilecek olası sorunlarını saptamaktır. Araştırma verilerinin toplanmasında doğal (katılımsız) gözlem tekniği kullanılmıştır. Gözlemin gerçekleştirilmesinde uzman görüşü ve yazarların değerlendirmeleri sonucu 3 maddelik bir gözlem formu oluşturulmuştur. Oluşturulan gözlem formu doğrultusunda sarayın II. Avlu, II. Avlu girişi ve bilet gişelerinde pilot çalışma olarak uygulanmıştır. Pilot çalışma sonrasında gözlem formuna 4 madde eklenmiştir. Yapılan düzenlemeyle birlikte 08-15 Temmuz 2022 tarihleri arasında sarayın tüm bölümlerinde gözlem gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda Topkapı Sarayı'nda yaşanan yoğunluğun profesyonel turist rehberlerini ve çalışanları olumsuz etkilediği, ziyaretçileri ise hem olumlu hem de olumsuz etkilediği görülmüştür. Yaşanan kalabalık nedeniyle müze girişinde tur gruplarının birbirleriyle karıştığı, kaçak girişlerin olduğu, sergilenen eserlerin detaylı incelenemediği ve rehber anlatımlarının yarıda kesildiği ya da kısa tutulduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yerli ziyaretçilerin yabancı ziyaretçilere oranla kalabalıktan daha fazla şikayet etme eğiliminde olduğu da bulgular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Topkapı Sarayı, Aşırı Turizm, Nitel Araştırma, Doğal Gözlem

Makalenin Künyesi/ Article Information: Özkan, Ş. & Çakmak, T.F. (2023). Topkapı Sarayı'nda Aşırı Turizm Olgusunun Doğal Gözlem Tekniği İle İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 36-57.

* Bu çalışma The 4th Conference on Managing Tourism Across Continents (MTCO'N'23) isimli kongrede özet bildiri olarak sunulmuştur.

A Research on Examining the Phenomenon of Overtourism in Topkapı Palace with Natural Observation Technique

Abstract

Natural and cultural resources are the basic elements that ensure the effective realization of tourism activities in a destination. While these resources are destroyed as a result of the intense travels of the visitors to the destinations, creating a danger for them to reach future generations, they also negatively affect tourists and the local people. The cultural points of Istanbul, one of the popular travel destinations, also have a very high number of visitors every year. From this point of view, the aim of the study is to determine the effects of excessive density in Topkapı Palace and possible problems that may occur. A natural (non- participant) observation technique was used as a data collection tool. In the realization of the observation, an observation form comprised of three items was created as a result of the expert opinion and the evaluations of the authors, and pilot study was conducted in the II. Courtyard, the entrance of the II. Courtyard and the ticket offices. After the pilot study, four items were added to the observation form. With the arrangement made, observations were made in all parts of the palace between 08-15 July 2022. It has been observed that the intensity experienced in Topkapı Palace negatively affects the professional tourist guides and employees, and affects the visitors both positively and negatively. Due to the crowd, it was determined that tour groups mixed with each other at the entrance of the museum, there were illegal entries, the exhibits could not be examined in detail, and the guide's lectures were interrupted or kept short. It is also among the findings that domestic visitors tend to complain more about the crowd than foreign visitors.

Keywords: Topkapı Palace, Over Tourism, Qualitative Research, Natural Observation

Giriş

Turizm faaliyetleri geçmiş dönemlerde lüks bir ihtiyaç olarak görülürken sadece soylu kişilerin bu fırsattan yararlandığı bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Günümüz çağında insanların gelir seviyeleri ile birlikte boş zamanlarının artması, teknolojiye yaşanan gelişmeler, ulaşım ve konaklama alanında imkânların arttırılması ve maliyetlerin azalması gibi nedenlerden kaynaklı olarak 2019 yılında dünyada turizm faaliyetlerine katılan turist sayısı 1.5 milyar kişiye kadar ulaşmıştır. Yaşanan pandemi sonrasında ise 2021 yılında uluslararası seyahatlerin sayısı bir önceki yıla nazaran artış göstererek 415 milyona yükselmiştir (TÜRSAB, 2022). Bahsedilen bu artışa neden olan unsurlara ek olarak orta sınıfın turizm hareketliliğine katılması, teknolojinin ilerlemesiyle paylaşım ekonomisini oluşturan uygulamaların kullanımındaki artış ve sosyal medya platformlarında destinasyonlara yönelik paylaşımların yapılması gibi hususlar sayılabilmektedir (Mutlu, 2021). Bu etkenler doğrultusunda insanların kitleler halinde seyahat etmesi kitle turizmini meydana getirirken beraberinde birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunların meydana gelmesi aşırı turizm kavramını gün yüzüne çıkarmaktadır.

Turistlerin seyahat ettikleri popüler destinasyonlarda taşıma kapasitesinin aşılması, destinasyonlarda yaşanabilecek birçok olumsuzluğu meydana getirmektedir. Özellikle kitleler halinde gerçekleştirilen turizm hareketliliğinin su kaynaklarına, bitki örtüsüne, kültürel alanlara, doğaya ve atmosfere karşı yaratmış olduğu olumsuzluklar bazen geri dönüşü olmayan sonuçların doğmasına neden olmaktadır (Bahar, 2003). Ayrıca destinasyonda bulunan yerel halkın turistlere karşı algıları da olumsuz etkilenirken ön yargılı davranışlar sergilemelerine zemin hazırlamaktadır. Bu yoğunluk her ne kadar ülke ekonomisine fayda sağlıyor gibi gözükse de çeşitli konularda oluşturduğu zararlar ile çoğu zaman karşı karşıya kalınmaktadır. Buradan hareketle ilgili literatür incelendiğinde aşırı turizm ile ilgili yerli ve yabancı olmak üzere birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların bazılarında konu kavramsal olarak ele alınırken (Duyar & Bayram, 2019; Çolak vd., 2020) bazılarında da ampirik olarak ele alındığı görülmektedir (Yumuk & Altıntaş, 2019; Kurnaz & İpar, 2020; Yüksel vd., 2020). Ele alınan bu çalışmada ise İstanbul ilinin tarihi ve kültürünü yansıtan önemli mimari yapılarından biri olan Topkapı Sarayı'nda meydana gelen aşırı turizm kaynaklı kalabalığın etkilerini ve buna yönelik oluşabilecek sorunları belirlemek çalışmanın amacını

oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yaşanan sorunların birincil gözden gözlemlenerek ortaya konulması çalışmanın güvenilirliğini artırmakta ve alandaki diğer çalışmalardan farklı bir yere koymaktadır. Ayrıca araştırmının olası sonuçlarının yerel yönetimler ve turizm sektörü için de yol gösterici olması beklenmektedir. Bu bağlamda çalışmadan elde edilecek sonuçların hem akademik alan için hem de turizm sektörü için önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Aşırı Turizm Kavramı

Doğal unsurlar, kültürel öğeler ve daha birçok farklı çekim güçlerinin yer aldığı önemli turistik destinasyon merkezlerinin popüler olması, turistler nezdinde tercihlerin bu bölgeler üzerinde yoğunlaşmasına zemin hazırlamaktadır (Çetinoğlu & Uygur, 2020: 3010). Son dönemlerde sosyal medya uygulamalarının kullanımında artış yaşanmasıyla birlikte içerik üreticilerinin ve yakın çevremizdeki kişilerin destinasyonlara yönelik yaptıkları olumlu paylaşımlar, birçok farklı kişiye hitap ederek tercihleri etkilemekte, böylelikle önerilen bu destinasyonlar cazibe unsuru haline gelerek gitme isteğini artırmaktadır. Oluşan tüm bu faktörler de aşırı turizm kavramının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Aşırı turizm, yerel halkın çeşitli imkânlarla ulaşmalarını zorlaştıran, yaşam tarzlarında kalıcı olarak değişiklikler yapmaya zorlayan, geçici ve mevsimlik yoğunlaşmanın sonuçlarına katlanarak genel refahı olumsuz etkileyen aşırı kalabalıklaşma olarak tanımlanmaktadır (Milano vd., 2018: 2). Yerel halkın yaşam kalitesi ile birlikte gelen ziyaretçilerin deneyim kalitesini de ciddi boyutlarda olumsuz etkilenmesi şeklinde de tanımlanan bu kavramın ulusal alan yazında ölçsüz turizm (Çolak, Kiper & Batman, 2020) olarak da ifade edildiği görülürken uluslararası alan yazınında too much tourism (Capocchi vd., 2019), over tourism (Goodwin, 2017; Verissimo vd., 2020) şeklinde kavramlaştırılabilmektedir. Literatüre bakıldığında aşırı turizm kavramı yerine turist fobisi ya da turizm fobisi kavramlarının da kullanıldığına rastlanmaktadır (Milano, 2017; Aylan & Aylan, 2020a). İlk olarak El Pais adlı dergide, antropolog olan Manuel Delgado tarafından bir köşe yazısı olarak ele alınan bu kavram (Blanco- Romero vd., 2019), insanların aşırıktan kaynaklı olarak hissettiği korku, reddedilme duygusu, abartılı biçimde tepki verilmesi, güvensizlik ve saygısızlık şeklinde ifade edilmektedir (Genç, 2020: 28; Almeida, 2021). Yapılan bazı çalışmalarda yer almakta olan bu kavram her ne kadar turizm ile bağlantılı olsa da birebir aşırı turizm kavramını açıklamamaktadır. Turizm fobisi yerel halkın ya da turistlerin aşırı turizmden rahatsız olmasını konu almaktadır. Buradan hareketle aşırı turizm kavramının daha iyi anlaşılabilmesi adına Koens ve diğerleri (2018a; 2018b: 5) tarafından bazı tanımlamalar oluşturulmuştur. Bunlar:

- Aşırı turizm kavramı son dönemlerde ortaya çıkan bir olgu değildir.
- Aşırı turizm kavramı kitle turizmi kavramı ile aynı değildir.
- Aşırı turizmin etkileri şehrin bütününde olmayıp sadece popüler olan ilçelerinde ya da etkinliklerin gerçekleştiği belirli noktalarda da olabilmektedir.
- Aşırı turizm kavramı sadece ziyaretçi sayısı ile ilgili değildir, bunun yanı sıra ziyaretçi yönetim kapasitesini de konusu dâhiline almaktadır.
- Aşırı turizm sadece turizm sektörü kaynaklı bir problem değildir.
- Aşırı turizmin çözülmesi her destinasyon için aynı değildir. Çünkü aşırı turizm kavramının farklı şekillerde çeşitleri olduğundan her bölgede aynı problem olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bundan dolayı her destinasyonun kendi özelliğine uygun farklı çözüm stratejileri geliştirilmelidir.
- Aşırı turizm durumu sadece şehirlerde yaşanan bir olgu olarak karşımıza çıkmayıp kırsal alanlarda da kendini göstermektedir.

Aşırı Turizmin Nedenleri ve Etkileri

Turizm sektörünün zaman içerisindeki gelişimi görülürken eş zamanlı olarak konaklama ve ulaşım alanlarında da imkanların arttırıldığı görülmektedir. Bu alanlarda yapılan gelişmeler ve insanların gelir hacminin artması sonucu hem yerli hem de yabancı birçok turist turizm hareketliliğine katılmaktadır. Özellikle havayolu taşımacılığının uygun fiyatlı olup giderek yaygınlaşması, sosyal medya kullanımının artmasıyla birlikte turistik çekiciliklerin birçok kişi tarafından fark edilmesi (Mutlu, 2021) ve artan pazarlama çeşitlerinin etkileri sayesinde popüler destinasyon merkezleri yüksek sayıda turist çekmektedir. Bahsi geçen tüm bu faktörler aşırı turizmin nedenlerinden birkaçını oluşturmakla birlikte literatürde farklı maddeler doğrultusunda konuyu ele alan çalışmalara da dikkat çekmektedir. Goodwin (2017:5-6)'e göre aşırı turizmin nedenleri;

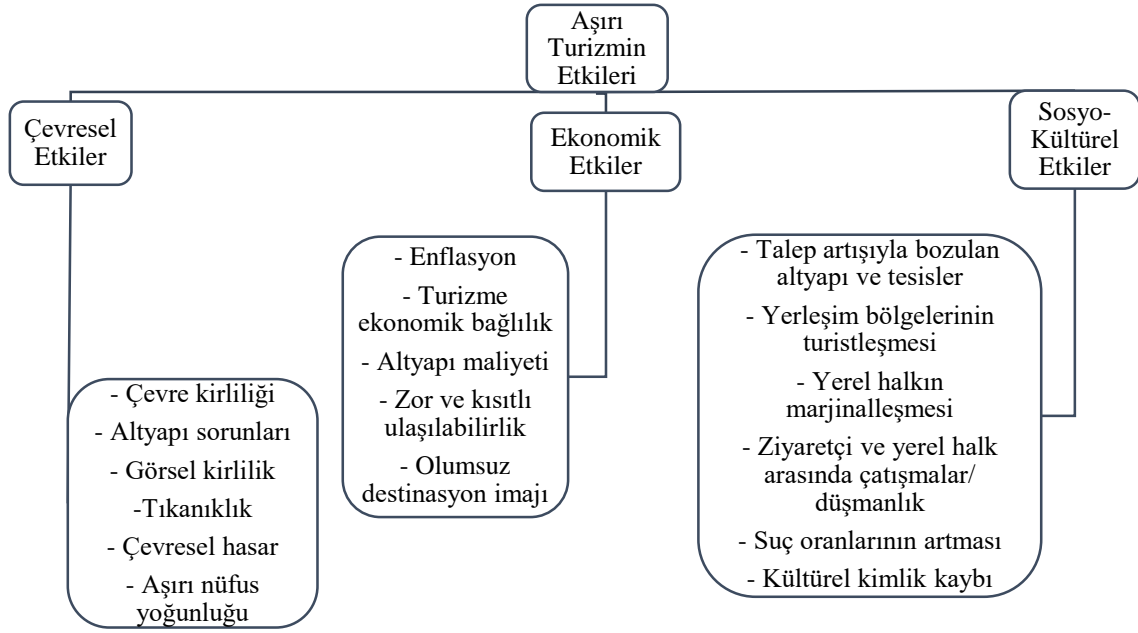
- Seyahat maliyetlerinin düşmesi,
- Online konaklama platformlarının artmasıyla birlikte turistlerin buldukları destinasyonlarda daha fazla kalması,
- Herkes tarafından kullanım özgürlüğü olan kamu alanlarının bakım ve onarım masraflarının sadece yerel halk tarafından karşılanması,
- Turizm sektöründen sağlanan istihdamın düşük ücretli ve güvenilir bulunmaması,
- Turizm sektörünün mevsimsellik özelliği sebebiyle belirli dönemlerde turistik yoğunluğun yaşanması ve bazı paydaşların turizmi tüm yıla yaymak istememesi,
- Dağıtım stratejilerinin uygulanmasıyla birlikte turistlerin daha az ziyaret edilen destinasyonlara yönlendirilmesi,
- Ulaşım araçlarının fazla sefer yaparak ulaşım sektörünü büyük ölçeklere taşıması ve araçların turistik bölgelere her ulaştıklarında daha fazla turist getirmeleri gibi maddeler oluşturmaktadır.

Duyar & Bayram (2019) ise aşırı turizm nedenlerini orta sınıfın gelişimi, paylaşım ekonomisi ve medyanın etkisi olmak üzere üç başlık altında değerlendirmiştir. Bunlar:

Orta Sınıfın Gelişimi: Konaklama ve ulaşım alanındaki imkânların iyileştirilmesi ve bu imkânlar dâhilinde çeşitliliğin de artması, orta gelire sahip olan bireylerin de turizm hareketliliklerine katılmalarına neden olmaktadır. Ekonomisi gelişmekte olan ülkelerin turizm için yaptığı çeşitli harcamalar ülke ekonomisine katkı sağlarken her geçen yıl orta sınıfa mensup kişilerin sayısının da yükselmesiyle turizm üzerindeki etkilerinin artacağı tahmin edilmektedir (Kharas, 2017: 2).

Paylaşım Ekonomisi: İnsanların orta gelir düzeylerine sahip olmaya başlaması paylaşım ekonomisi kavramını da gün yüzüne çıkarmıştır. Paylaşım ekonomisi internette yer alan çeşitli bilgi ağlarında bulunan fiziksel ve fiziksel olmayan mal ve hizmetlerin insanlara paylaşımını kolaylaştıran bir çeşit teknolojik gelişmeler şeklinde ifade edilmektedir (Hamari vd., 2015: 2048).

Medyanın Etkisi: Medya insanların mutlu olma ve kendini gerçekleştirme gibi çeşitli ihtiyaçlarını giderme noktasında önemli bir rol üstlenmektedir. Özellikle sosyal medya üzerinden yapılan çeşitli fotoğraf ve video paylaşımları insanları turizm hareketliliğine ya da seyahat etmeye doğrudan yönlendirmektedir.

Şekil 1. Aşırı Turizmin Etkileri

Kaynak: Peeters, P. M., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C. H. S., & Mitas, O. (2018). *Research for TRAN Committee-Overtourism: Impact and Possible Policy Response*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, 184-624.

Aşırı turizm destinasyonlar için çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Bu etkilerin başında ekonomiye katkı sağlaması gibi olumlu getiriler getirdiği düşünülse de çoğunluk olarak olumsuz etkileriyle karşımıza çıkmaktadır. Bir destinasyonda meydana gelen aşırı turizm olayı sadece destinasyon bazında kalmayıp o bölgede yer alan turistler ve paydaşlar üzerinde de olumsuz etkilerine maruz bırakabilmektedir. Bu olumsuz etkilerin boyutu her destinasyon için aynı durumu kapsamamakla birlikte her destinasyon yapısına göre farklılık göstermektedir. Buradan hareketle aşırı turizmin etkilerine şekil 1.'de yer verilmiştir.

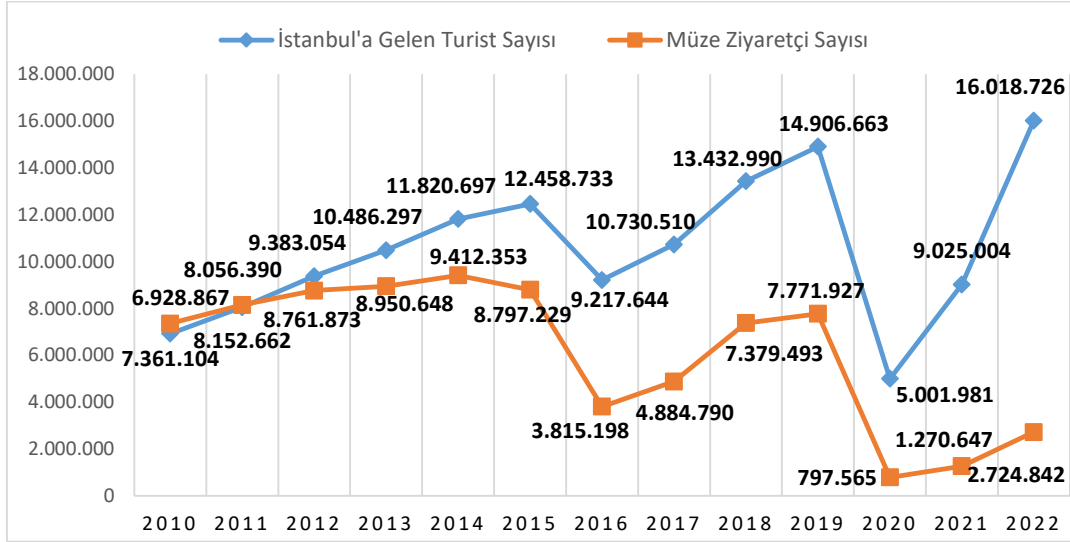
Aşırı turizmin etkileri temel olarak bakıldığında çevresel etkiler, ekonomik etkiler ve sosyo-kültürel etkiler olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Çevresel etkiler çoğunluk olarak bölgede meydana gelen kirlilik, yaşanan altyapı sorunları, aşırı nüfus yoğunluğu gibi unsurları kapsarken ekonomik etkiler ise çoğunlukla bölgenin turizm sektörüne ekonomik olarak bağımlı hale gelmesi, altyapı sorunlarıyla meydana gelen altyapı maliyetleri, enflasyon gibi etkileri kapsamaktadır. Sosyo- kültürel etkilerine bakıldığında daha çok bölgede bulunan yerel halk ile turistler arasında yaşanan çatışmalar, bölgenin turizme bağımlı hale gelmesiyle birlikte bölgenin turistleşmesi ve bunun sonucunda da yerel halkın marjinalleşip bölgede kültürel kimlik kaybının yaşanması gibi etkilerinden bahsetmek mümkündür.

Aşırı Turizm ve İstanbul

İstanbul kenti tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmasının yanı sıra üç büyük imparatorluğun başkentliğini de yapmış bir şehirdir. Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan konumu ile jeopolitik açıdan önemini geçmişten günümüze hiçbir zaman kaybetmemiş olan bu kent tarihi süreç içerisinde kültürden medeniyete, siyasetten coğrafyaya pek çok alanda önemli roller oynamıştır. Tüm bu zengin tarihsel yapının bir sonucu olarak da birçok kültürel öğeyi bünyesinde taşımasından dolayı ziyaretçiler nezdinde halen büyük dikkat çeken bir şehir konumundadır. Bu nedenle de İstanbul 2010 yılında "Avrupa Kültür Başkenti" seçilmiştir

(Cançat, 2016). Grafik 1.'de görüldüğü üzere 2010 yılı itibariyle İstanbul'a gelen ziyaretçi sayısının her yıla oranla yükseldiği ve beraberinde aynı oranda müze ziyaretçi verilerinde de artış yaşandığı dikkat çekmektedir. 2016 ve 2020 yıllarında ise her iki ziyaretçi verilerinde bir önceki yıla nazaran ciddi bir düşüş yaşandığı da görülmektedir. Bu düşüşün yaşanmasının başlıca nedeni Türkiye'de meydana gelen siyasi olaylar ve dünya genelinde Covid-19 gibi yaşanan sağlık sorunlarından kaynaklanmaktadır.

Grafik 1. İstanbul'a Giriş Yapan Yabancı Ziyaretçi Sayıları ve İstanbul Müze İstatistikleri (2010-2020)

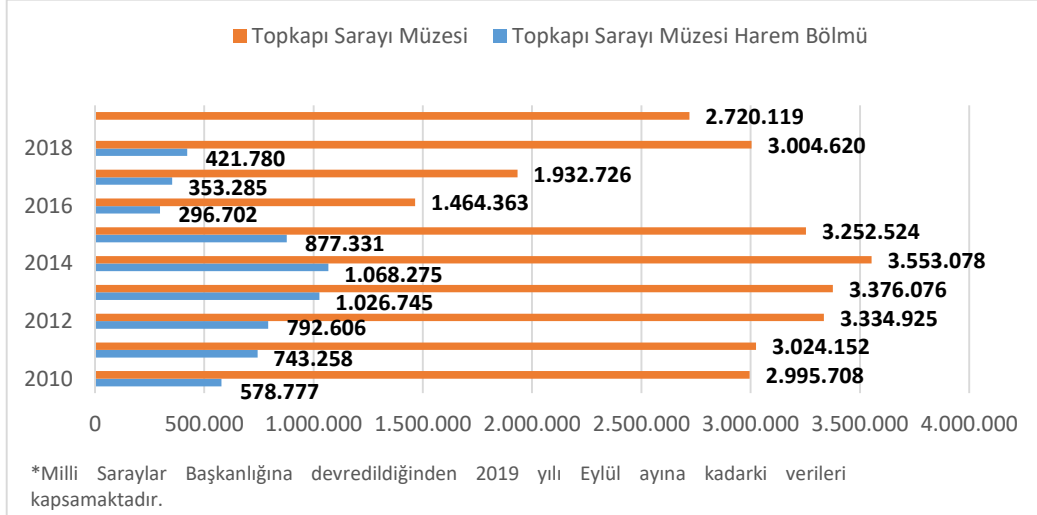

Kaynak: T.C. İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Yukarıdaki istatistiklerden de anlaşılacağı üzere İstanbul ili geçen her yıla oranla talep artışı ile karşı karşıya kalmaktadır. Öyle ki Dichter & Manzo (2017: 54)'nin yaptıkları çalışmada yer alan *Dünya'nın aşırı kalabalık 68 Şehri* isimli tabloda İstanbul ili de kendine yer edinmektedir. Ayrıca Aylan & Aylan (2020b)'in Twitter platformu üzerinden "overtourism" etiketli yapılan paylaşımların incelenmesine yönelik yaptıkları çalışmanın bulgularına göre aşırı turizmde etkilenen destinasyonların başında Türkiye'den İstanbul ve Bodrum destinasyonlarının yer aldığından bahsedilmektedir. Genç (2020) ise İstanbul'da meydana gelen aşırı turizm hareketliliğinin bölgede bulunan kültürel öğelerin belirli bir alanda bulunmasından dolayı sınırlı alanlar dâhilinde gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır. Tüm bu araştırmalar ve istatistikler destinasyonun ve destinasyonda bulunan kültürel öğelerin de zarar görmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Özellikle Topkapı Sarayı, Ayasofya Cami vb. gibi şehrin başta gelen çekicilikleri göz önünde bulundurulduğunda kültür turizmine olan rağbetin olumsuz sonuçlarını ilerleyen dönemlerde çok daha fazla görülmesi mümkündür.

İstanbul'un popüler ziyaretçi noktalarının başında gelen ve aynı zamanda bu çalışmanın da yapıldığı yer olan Topkapı Sarayı; Alay Meydanı, Divan Meydanı, Enderun Avlusu, Köşkler Bahçesi ve Harem Bölümü'nden meydana gelmektedir. Pek çok padişahın saltanatını sürdürdüğü ve mimarisiyle de çoğu dönemde dikkat çeken bu yapı, İstanbul Tarihi Yarımadası'nın ucunda, Sarayburnu mevkiinde, yaklaşık olarak 1460'lı yıllarda Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden bir süre sonra 700 dönümlük bir arazi üzerine yapılandırılmış ve 1478 yılında yapımı tamamlanmıştır (Kılıçarslan, 2016).

Grafik 2. Topkapı Sarayı Müzesi Ziyaretçi İstatistikleri

Kaynak: T.C. İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

Topkapı Sarayı ismi *Saray-ı Cedid*, *Saray-ı Amire*, *Der-i Devlet* ve *Südde-i Saadet* gibi isimlerle de anılmıştır. 19. yüzyıl itibarıyla saraya, günümüze artık ulaşmayan sahil sarayının ismi verilmiştir. (Ortaylı, 2010; Aksoy, 2013). Cumhuriyet Dönemi'nde ise Topkapı Sarayı, Atatürk'ün emri ve Bakanlar Kurulu Kararı ile 3 Nisan 1924 senesinde müzeye çevrilmiştir (Kültür Portalı, 2020). Müzenin bölümlerinde çeşitli tarihi değere sahip eserlerin sergilenmesi hem dünyada hem de Türkiye'de Topkapı Sarayı'nın gözde yapılardan biri olmasına ve ayrı bir önem taşımaya sebep olmuştur. Yılda yaklaşık olarak 2 milyon (Grafik 2.) ziyaretçinin uğrak noktası olan bu mimari yapıdaki yoğunluk ve kalabalık kimi zaman ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Yapıya büyük kitleler halinde gerçekleştirilen seyahatler beraberinde yapının zaman zaman sürdürülebilirlik açısından güçlükler yaşamasına neden olabilmektedir. Grafik 2.'e bakıldığında ülke turizm ve dünya turizm hareketliliğinin sağlanmasında engel yaratan olayların yaşandığı seneler haricinde sarayın ziyaretçi akınına uğradığı istatistikler dâhilinde görülmektedir. Ayrıca İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün yayınladığı veriler dâhilinde ziyaretçi sayısı sıralaması bakımından diğer müzelere oranla Topkapı Sarayı'nın birinci ve ikinci sıralarda yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu nedenlerden dolayı Topkapı Sarayı Müzesi araştırma alanı olarak seçilmiştir.

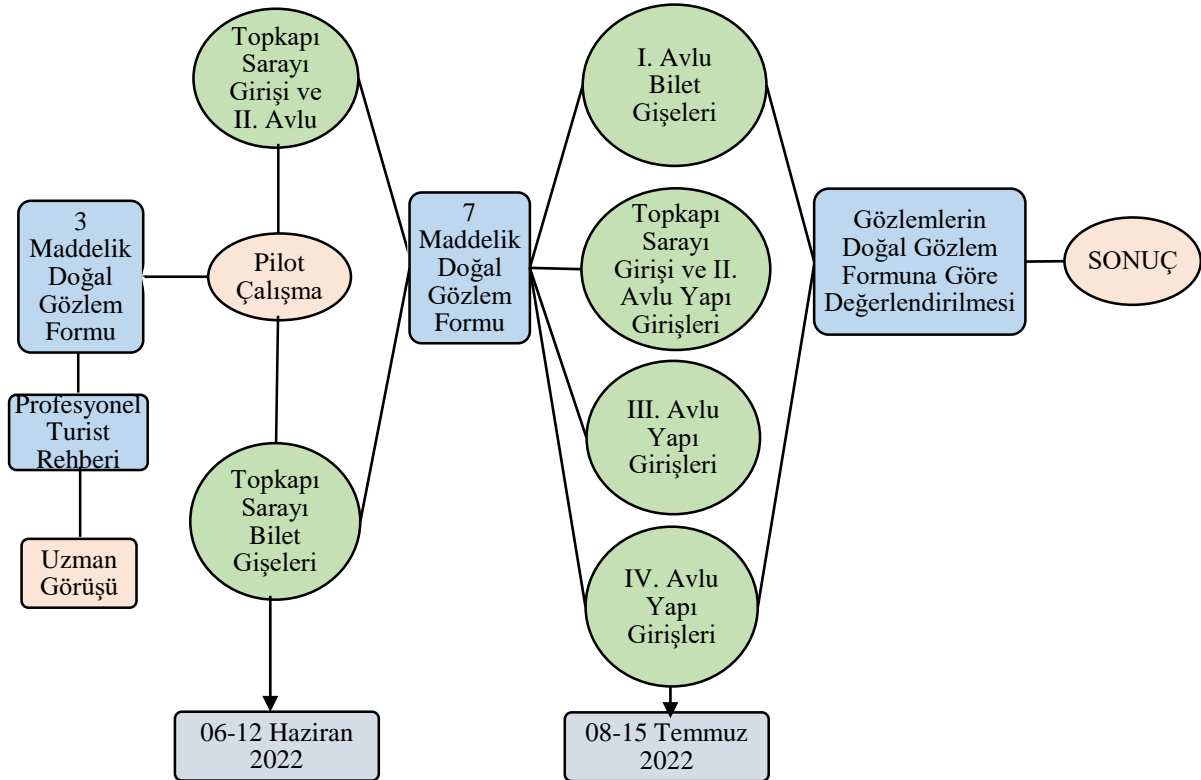
Yöntem

Sekaran'a (2003:119) göre bir durum hakkında ya da bir araştırma konusunun nasıl çözüme ulaştırılacağına yönelik bilginin olmadığı durumlarda keşif çalışmaları devreye girmektedir. Ayrıca verilerin toplanmasında anket ve benzeri nicel araştırma teknikleri yerine gözlem ve görüşme gibi nitel araştırma tekniklerinin doğası gereği daha keşifsel nitelikte olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda nitel araştırmalarda araştırmacı, araştırdığı konunun merkezine konularak olayları doğal ortamında inceleme fırsatı bulmaktadır. Bu sayede araştırmacı, araştırma alanındaki insanların bakış açılarına yakından ortaklık etme ve bu bakış açılarını derinden inceleme şansı da yakalamaktadır. Nitel araştırmalar, nicel araştırmalar ile ölçülmesi zor olan olgularda, bilimsel sistematik sınırlar çerçevesinde yol gösterici nitelikte olup araştırma yapma ve sonuç elde etme imkanları sunmaktadır (Küçük, 2016). Farklı bir ifadeyle nitel araştırmalar, şemsiye bir terim olurken, verilerin sayısal değil sözlü olarak aktarıldığı, olguların anlamlarını tanımlamayı, çözmeyi, yorumlamayı ve aynı zamanda anlamlarla ilgili çeşitli pek çok terimlere ulaşmayı sağlayan tekniklerin tamamını kapsayan süreç olarak tanımlanmaktadır (Van Maanen, 1979: 520; Merriam, 2018: 13).

Bu çalışmada, Topkapı Sarayı'nda aşırı turizm sonucu meydana gelen yoğunluğun etkilerinin ve olası sorunlarının saptanması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden biri olan gözlem tekniği kullanılmıştır. Gözlemler, herhangi bir ortamda ya da kurumda meydana gelen davranışı detaylı ve geniş kapsamlı olarak saptamak amacıyla kullanılan bir veri toplama aracı olarak ifade edilmektedir (Yıldırım& Şimşek, 1999: 124). Diğer bir tanıma göre gözlem, sistematik bir araştırma sorusu çerçevesinde, hassas ve kontrollü olarak kullanıldığı takdirde güvenilir sonuçlar elde edilmesine yardımcı olan bir araştırma aracıdır (Merriam, 2018: 112). Bu noktadan hareketle bu çalışmanın temel araştırma sorusu “Topkapı Sarayı Müzesi'nde aşırı turizm sonucu oluşan sorunlar nedir ve etkileri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Belirlenen temel araştırma sorusu çerçevesinde alt araştırma soruları aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

- Aşırı turizmin meydana gelmesine etki eden kalabalık müzenin hangi bölümlerinde kendini göstermektedir?
- Müzede kalabalığın sonucu olarak aşırı turizmin etkileri profesyonel turist rehberleri ve ziyaretçiler üzerinde görülmekte midir?
- Müzenin bölümlerinde yaşanan yoğunluğun boyutu ne gibi sorunlar doğurmaktadır?

Tüm bunlar ışığında Topkapı Sarayı'ndaki yoğunluğun etkilerini ve olası sorunlarını tarafsız bir gözle değerlendirmek için bu çalışmada doğal (katılımsız) gözlem tekniğinden faydalanılmıştır. Doğal gözlem, imkânların araştırmacı tarafından değiştirilmeden araştırmaya konu olan problemin doğal ortamında incelendiği bir gözlem türüdür (Acar & Tanrısevdi, 2022).

Şekil 2. Araştırma Süreci

Çalışmanın veri toplama yeri olarak Topkapı Sarayı Müzesi seçilmesinin temel nedeni ise;

- 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'nde "İstanbul'un Tarihi Alanları" içerisinde yer alması ve önemli bir kültürel değeri yansıtması,
- 2019 yılına kadar İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Müze İstatistikleri 'ne göre ziyaretçi sayısında ilk iki sırada yer alması etkenleri oluşturmuştur.

Araştırmada öncelik olarak aşırı turizmin bölgedeki boyutunu görebilmek adına İstanbul'da ikamet eden birinci yazar tarafından belirli aralıklarla araştırma sahasına gidilmiş ve önemli hususlar not edilerek çalışma ile ilgili genel bir taslağın oluşmasına zemin hazırlanmıştır. Ardından kalabalıkta meydana gelen sorunların tespitini sağlayacak olan gözlem maddelerinin belirlenmesi için hem turist rehberliği mesleğinde beş yıldan fazla tecrübesi olan hem de çalışmanın gerçekleştiği bölgede pek çok kez turlara çıkmış ve bölgeye hakim bir profesyonel turist rehberiyle görüşme sağlanmıştır. Görüşülen turist rehberinin alanında ve bölgede olmak üzere yeterli düzeyde deneyim sahibi olduğu düşünüldüğü için tek bir kişiyle görüşülerek yazarların değerlendirmeleri ile 3 maddeden meydana gelen bir gözlem formu oluşturulmuştur. Oluşturulan gözlem formunun geçerliliğini test etmek adına 6-12 Haziran 2022 tarihlerinde Topkapı Sarayı bilet gişeleri ve II. Avlu bölümlerinde müzenin açılışından kapanış saatine kadar (09.00- 18.00) pilot çalışma şeklinde uygulanmıştır. Müzenin belirtilen bölümlerinde detaylı not alabilmek adına gözlemci tarafından bir gözlem defteri oluşturulmuş ve belirlenen maddelere bağlı kalınarak gözlemler not edilmiştir. Örneğin:

"...10.07.2022... 17.10. Silah koleksiyonunun olduğu bölümde müzenin kapanış saati yaklaşmasına rağmen büyük bir yoğunluk var. Keza içerisi de bir o kadar kalabalık. Özellikle içeride kaşıkçı elması sergilendiği için o bölümde büyük bir yoğunluk var. İnsanlar içeri girebilmek için sıra bekliyor. Özellikle Türk turistlerin kalabalıktan şikâyetçi olduklarını görebilmek mümkün. Bazı ziyaretçiler içeri girmeyeceğini, arkadaşlarını dışarıda bekleyeceğini söyledi. İçeriye giriş yapan ziyaretçiler ise kalabalık sebebiyle güvenliklerin sık uyarılarına maruz kaldıkları için eserleri hızlı bir şekilde ilerleyerek görmek durumunda kalıyor."

Gerçekleştirilen pilot çalışma sonrasında gözlem formuna 4 madde daha eklenerek gözlemlerin 7 maddelik bir gözlem formu çerçevesinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Oluşturulan son gözlem formu ışığında yoğunluğun maksimum seviyede olabileceği dönem göz önünde bulundurularak 08- 15 Temmuz 2022 tarihleri arasında Topkapı Sarayı'nın I. Avlu bilet gişeleri, saray girişi ve II. Avlu, III. Avlu ve yapı girişleri, IV. Avlu ve yapı girişleri olmak üzere tüm bölümlerinde gözlemler gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırmalar her araştırmacının olay ve olguları yorumlama şeklinin farklı olabileceğini ortaya koymaktadır (Yıldırım & Şimşek, 1999). Ayrıca nitel araştırmalarda verilerin yanlış yorumlanması gibi yapılan hatalar inanırlılığı oldukça tehlikeye düşürmektedir. Bu nedenle yapılan araştırmada inandırıcılığı sağlamak adına uzman incelemesi yönteminin uygun olabileceği düşünülmüştür. Uzman incelemesi, nitel araştırma yöntemleri ve araştırma konusunda uzman kişilerden, yapılan araştırmaya yönelik detaylı incelemenin gerçekleştiği, inanırlılık konusunda alınan önlemlerden bir tanesidir (Başkale, 2016: 24). Bu inceleme doğrultusunda uzman, araştırma deseninin oluşmasından sonuç yazım sürecine kadar olan tüm bölümlerde eleştirel ve tarafsız bir şekilde konuyu ele alarak çalışmaya yönelik geri dönüşlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte gözlemci, güvenirliliği artırmak adına gözlemlenen bölgelerde yoğunluğun meydana geldiği alanların fotoğraflarını ve videolarını çekmiştir. Araştırma sonrasında not defterine alınan gözlem notları Word dosyasına aktarılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların analizleri, oluşturulan gözlem formunda yer alan 7 madde çerçevesinde tek tek değerlendirilmiş ve aktarılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde Topkapı Sarayı'nda yaşanan yoğunluğun etkilerini ve olası sorunlarını saptamaya yönelik gerçekleştirilen doğal gözlemlere ilişkin sonuçlara maddeler halinde yer verilmiştir.

Pilot Çalışmaya Yönelik Bulgular

1. Topkapı Sarayı Müzesi girişinde kalabalıktan dolayı yaşanan sorunlar var mıdır?

Müze giriş turnikelerinde belirlenen gözlem tarihlerinde çoğunluk olarak öğle saatleri itibariyle kalabalıktan dolayı sorunların yaşandığı not edilmiştir. Bununla birlikte kalabalık dolayısıyla müze girişinde yaşanan sorunlara ait bulgular aşağıda verilmiştir.

- 08 Haziran 2022 (Çarşamba) tarihinde saat 13.30'da girişte bulunan iki farklı rehber grubunun kalabalık sebebiyle turnike sırasında birbirleriyle karıştığı ve yaşanan aksaklık sebebiyle arka sırada bekleyen ziyaretçilerin problem çıkardığı kaydedilmiştir.
- 11 Haziran 2022 (Cumartesi) saat 15.20'de kalabalık esnasında iki kişinin turnikelerden bilet göstermeden yan bariyerlerden atlayarak müze içerisine girdiği görülmüştür. Ayrıca gözlem tarihlerinin tüm gününde giriş bariyerlerinden çıkmak isteyen ziyaretçiler ile çalışanların arasında sorun çıktığı bundan kaynaklı olarak da girişlerin aksayarak kalabalığın meydana gelmesine neden olduğu gözlemlenmiştir.

2. Topkapı Sarayı Müzesi içerisindeki mekânlarda kalabalıktan dolayı yaşanan sorunlar var mıdır?

- Müzenin II. avlusunda gerçekleşen gözlemlerde 08 Haziran (Çarşamba) ve 11 Haziran (Cumartesi) 2022 tarihlerinde 14.20- 15.30 saatleri aralığında iki ziyaretçinin II. avlunun farklı noktalarında sigara içtiği ve kalabalık sebebiyle herhangi bir güvenlik görevlisinin durumu fark etmediği görülmüştür.
- Gözlemin yapıldığı tarihlerin tüm gününde 12.30 itibariyle yoğunluğun artması sebebiyle Dış Hazine (silah koleksiyonu) bölümü giriş çıkışları aynı kapıdan olduğu için ziyaretçilerin zorluk yaşadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca kalabalık nedeniyle ziyaretçilerin içeride uzun süre duramadıkları ve detaylı şekilde eserleri inceleyemedikleri gözlem defterine not edilmiştir.
- 12 Haziran 2022 (Pazar) günü 13.25'te Divit Odası (saat koleksiyonu) bölümünde ziyaretçiler eserlerin fotoğraflarını çektiği için yoğun bir sıra oluşmasına neden olmuştur. Kalabalığın durumunu fark eden bir güvenlik görevlisinin içeri girerek fotoğraf çekmenin yasak olduğunu dile getirdiği ve kalabalığın dağılmasını sağladığı gözlemlenmiştir.
- Belirlenen tarihlerdeki gözlemler doğrultusunda Divan-ı Hümayun ve Saray Mutfakları bölümünde herhangi bir sorun yaşanmadığı gözlem defterine not edilmiştir.

3. Müze ve harem bilet gişelerinde kalabalıktan dolayı yaşanan sorunlar var mıdır?

- Belirlenen tarih aralıklarında yapılan gözlemler doğrultusunda, müze içerisinde yer alan harem bölümü bilet gişesinde yoğunluğun çok fazla olmadığı ve bu nedenle de herhangi bir sorunun yaşanmadığı gözlemlenmiştir.
- I. Avluda yer alan bilet gişelerinde ise 9-10 Haziran 2022 (Perşembe ve Cuma) saat 16.00 civarlarında bilet sırası bekleyen ziyaretçilerin önüne başka bir ziyaretçi geçmeye çalıştığı için tartışma çıkmıştır. Ayrıca uzun süre sırada beklemek durumunda kalan iki yerli ziyaretçinin de bilet gişesinde duran çalışan ile tartışma yaşadığı görülmüştür.

Ana Çalışmaya Yönelik Bulgular

1. Topkapı Sarayı girişi ve müze içerisindeki yoğunluk hangi aralıklarla (ne zaman) oluşmaktadır?

- Topkapı Sarayı girişinde yapılan gözlemler doğrultusunda, müze açılışının gerçekleştiği zaman diliminden itibaren sabah saatlerinde yoğunluğun olmadığı, sadece birkaç grup girişinin gerçekleştiği ve gün içerisinde de belirli saat aralıklarla anlık yoğunluğun olduğu not edilmiştir.
- Saat 11.30 itibariyle tam anlamıyla müze girişinde kalabalığın artış gösterdiği, 14.00-14.30 aralarında maksimum seviyeye ulaştığı gözlemlenmiştir.
- Müzenin II. Avlu bölümünde en çok Silah Koleksiyonu bölümü ve Akağalar Kapısı'nda öğle saatlerinden itibaren yoğunluğun artış gösterdiği görülürken III. Avlu 'da da en çok Kutsal Emanetler bölümü (14.45 itibariyle) girişinde kalabalık bir sıra meydana geldiği not edilmiştir.
- IV. Avlu'da ise köşk girişleri haricinde manzaranın olduğu teras bölümünde fotoğraf çekmek için sıraların olduğu görülmüştür. Müze içerisinde gözlemin yapıldığı tarih aralıklarının (8 Temmuz'dan 15 Temmuz'a kadar geçen sürede) her saat diliminde yemekhane bölümünün diğer bölümlere nazaran yoğun olmadığı da gözlem defterine kaydedilmiştir.

2. Topkapı Sarayı bilet gişelerinde yoğunluk hangi aralıklarla (ne zaman) oluşmaktadır?

- Gözlemin gerçekleştirildiği tarih ve saat aralıklarında I. Avluda yer alan müze gişelerinde yoğunluğun en çok meydana geldiği saat 14.00'de en yüksek halini göstererek 16.50'e kadar sürmektedir. II. Avluda yer alan harem gişesinde ise spesifik bir yoğunluğa rastlanılmamış, 12.30- 16.37 arası anlık ve kısa sıralar olduğu not edilmiştir.

3. Kalabalığın profesyonel turist rehberleri üzerindeki etkileri nelerdir?

Yapılan gözlemin gerçekleştirildiği tarihlerde müzede yaşanan yoğunluk ve kalabalığın profesyonel turist rehberlerini yoğunlukla olumsuz etki altında bıraktığı gözlemlenmiştir. Olumsuz etki bıraktığının gözlemlenmesi şu olaylar sebebiyle oluşmuştur:

- 08 Temmuz 2022 (Cuma) tarihinde saat 10.15'te müze girişinde anlık yoğunluğun oluşması sebebiyle girişin az ilerisinde Türk ziyaretçi grubun başında anlatım yapan rehberin anlatımı iki farklı yabancı büyük grubun yanı başında bir anda toplanmasıyla bölündüğü görülmüştür. Ayrıca sonradan gelen gruptaki kişilerin fazla ses yapmasından ve başlarındaki rehberin de sesli anlatım yapmasından dolayı Türk grubundaki rehberin anlatımına devam edebilmek için maketlerin olduğu kısma doğru ilerlediği dikkat çekmiştir. Aradan çok zaman geçmeden yabancı büyük grubun tekrardan o Türk grubun yanına gelerek anlatımın yarıda kesilmesine neden olacak şekilde sesli konuşmaya başladığı not edilmiştir. Türk grubun başında yer alan rehberin orada gerçekleştirdiği anlatımını kısa keserek ilerlemek durumunda kaldığı ve sürekli sözü kesildiği için keyfinin kaçtığı gözlemlenmiştir.
- Bir önceki maddedeki olaya benzer bir durum 15 Temmuz 2022 (Cuma) tarihi harici tüm günlerde istinasız olarak bazı saat aralıklarında da sancak-ı şerif ve müzede kalabalığın görüldüğü diğer bölümlerinde rehberlerin anlatımı kısa tutmak durumunda kaldıkları da tespit edilmiştir. Sancak-ı şerif önünde meydana gelen kalabalık sebebiyle çoğu zaman rehberlerin anlatımları birbirine karıştığı için bağırarak anlatım yaptıkları

ve bundan dolayı anlatımları bittikten sonra toparlanabilmek adına bir müddet bekledikleri görülmüştür. Özellikle bu durum 10 Temmuz 2022 (Pazar) tarihinde yağmurun etkisiyle ekstra olarak kendini göstermiştir. Başta bu tarih yoğunlukta olmak üzere diğer günlerde de rehberlerin grubundaki kişilerin dağılmamaları ve seslerini duyurabilmeleri için belirli sıklıkta grubunu kendine yakınlaştırmak amacıyla uyarılar yaptığı not edilmiştir.

- 9 Temmuz 2022 (Cumartesi) günü saat 11.36'da gişelerde kalabalıktan dolayı iki turistin başka bir grup ile giriş yapmaya çalıştığı tespit edilmiştir. Bir müddet sonra o iki turist ile rehber arasındaki konuşma tartışmaya doğru ilerleyerek rehberin sinirlenmesine sebep olmuştur. Olayın üzerine rehberin siniri devam ettiği için bir müddet turunu beklettiği görülmüştür.
- Saat 12.20'de 11 Temmuz Pazartesi günü girişin sağında bulunan maketlerin yanında iki rehber gün içindeki kalabalıktan dolayı kendi aralarında tur programını gözden geçirerek gidilecek yerlerde geçirilen süreyi kısaltmak gibi ufak çaplı planlar yaptıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca aynı gün saat 13.44'te bir rehber gişelerde kalabalıktan dolayı kendi grubundaki insanların yerini kaybettiği için kendi kendine söylendiği ve hızlı şekilde grubunu aradığı not edilmiştir.
- 13 Temmuz 2022 (Çarşamba) saat 10.45'te Babüssade Kapısı girişinde oturan iki rehberin sarayın çok kalabalık olduğunu ve bu durumun herkesi bezdirdiğini aralarında konuştuğu, aynı gün içinde saat 12.12'de gişelerin orada bulunan maketlerin yanında da bir rehberin telefonda ‘ ‘ bu kadar insanla bu kalabalıkta başa çıkılması zor, kaybolurlar aramak durumunda kalırız. Anlatımları burada yapalım daha sonrasında 1 saat kadar serbest zaman verelim en son aşağıda buluşup oradan gideriz" şeklinde konuşma yaptığı gözlemlenmiş ve not edilmiştir.
- 14 Temmuz 2022 (Perşembe) 10.30'da Türk rehberli bir grup yavaş ilerlediği için kalabalık arasına karıştığı ve rehberleri onları almak için kalabalığın arasına tekrar girmek durumunda kaldığı görülmüştür. Daha sonrasında gruptaki bir kadın, rehber kendilerinin yavaş yürüyüp geri kaldıklarını dile getirince rehber ‘ ‘biraz hızlı ilerlersek çok daha iyi olur grup içinde kopukluk olduğu zaman grubu kaybetme gibi durumlar olabiliyor. Etraf şimdiden kalabalıklaşmaya başladı. Eğer böyle bir durum olursa tur sarkar’ ’ şeklinde ifade edilmiştir.
- 14 Temmuz Perşembe günü 11.25'te Mukaddes Emanetler bölümüne girişte sıra bekleyen bir grubun rehberi, sıra gelene kadar içerideki eserleri anlattığı fakat sıranın yavaş ilerlemesinden dolayı grubundaki kişilerin sıkılmaması adına farklı konularda sohbet ettikleri de gözlemlenmiştir.

4. Kalabalığın ziyaretçiler üzerindeki etkileri nelerdir?

Yapılan gözlemler doğrultusunda Topkapı Sarayı'nda meydana gelen yoğunluğun ziyaretçilerin üzerinde olumsuz etkileri görüldüğü kadar birtakım olumlu etkiler bıraktığı da görülmüştür. Olumlu etki bıraktığına yönelik yaşanan olaya bakıldığında;

- 11 Temmuz 2022 (Pazartesi) tarihinde 13.15'te gişelerin yan tarafında bulunan oturma alanlarında bir Türk aile müzenin o anki yoğunluğu ile ilgili ‘ ‘bu kadar insanın buldukları yerden kalkıp buralara kadar gelmesi, burayı görmek istemesi ne kadar güzel. Müzenin tam hak ettiği kalabalık’ ’ şeklindeki yorumları etkili olmuştur.

Aynı şekilde kalabalığın ziyaretçiler üzerinde olumsuz etkiler bıraktığının gözlemlenmesi, ziyaretçilerin konuşmalarında belirttikleri olgular aracılığıyla sağlanmıştır. Bu bağlamda olumsuz etki bıraktığına dair gözlemlerin bulguları şu şekildedir:

- Belirlenen gözlem tarihlerinin tüm gününde müze giriş turnikelerinde yaşanan yoğunluk ve bilet konusunda yaşanan aksaklıklar nedeniyle ziyaretçilerin sinirlendiği hatta var olan keyiflerinin kaçtığına dair ifadelerde buldukları not edilmiştir. Ziyaretçilerin duygu durumlarının bu şekilde olmasının nedeni kalabalıktan dolayı çalışanlar ve başka ziyaretçiler ile yaşanan tartışmalar sonucu olarak gözlemlenmiştir.
- 9 Temmuz 2022 (Cumartesi) saat 13.05'te ziyaretçilerden bir Türk aile aralarında buraya sakin bir zamanda gelinip rahat gezilmesi gerektiğini, en uygun zamanın Eylül-Ekim gibi olduğunu söyledikleri görülmüştür. Yine aynı gün 13.30'da Mukaddes Emanetler bölümünün önünde aşırı sıra olduğu için bazı ziyaretçilerin içeri girmek için bu kadar sıra beklemeye gerek duymadıklarını belirttikleri kaydedilmiştir.
- 11 Temmuz Pazartesi tarihinde 13.27 sularında girişte bazı ziyaretçiler içeri girmek için ilerlerken hem bilet sırasında bekledikleri hem de giriş sırası bekledikleri için fazla bunaldıklarını dile getirmişlerdir.
- 13 Temmuz 2022 (Çarşamba) tarihi 17.00 saatinde ise iki ziyaretçi çıkışa doğru ilerlerken o kadar para verip sıra beklediklerini ama sonucunda müzenin tatmin edici olmadığını dile getiren diyalog kurmuşlardır.
- 14 Temmuz 2022 (Perşembe) günü 12.53'te Mukaddes Emanetler bölümünde bir grup içeride Kur'an-ı Kerim okuduğunu ama kalabalıktan dolayı göremeyeceklerini söyleyerek sıraya giriş yapmayıp içeriye girmekten vazgeçmiştir. Aynı gün saat 13.45'te genç bir öğrenci grubu müze içerisindeki çoğu bölümde çok fazla sıra olduğunu, bayramda bile yağmur yağdığı halde yoğunluğun azalmadığını, İstanbul'da birçok farklı saray olduğunu ama burası kadar kalabalığın oluşmadığını ve sabah erken saatte gelip burayı rahatça görmeleri gerektiği yönündeki konuşmaları kaydedilmiştir.

5. Topkapı Sarayı Müzesi girişinde kalabalıktan dolayı yaşanan sorunlar var mıdır?

- Topkapı Sarayı girişinde gerçekleştirilen gözlemlerde, belirlenen gözlem tarih aralıklarının tüm gününde olmak üzere istinasız olarak yoğunluğun artmaya başladığı ve devamlılık gösterdiği saatlerde (11.30-15.30 arası), tur gruplarının senkronizasyon sorunu yaşayarak birbirleriyle karıştığı ve giriş turnikelerinde yığılmaların meydana geldiği gözlem defterine not edilmiştir.
- Gözlemin ilk günü (8 Temmuz Cuma) öğle saat aralıklarında (12.00-15.30 arası) büyük tur gruplarının kendi içlerinde turnikelerde tek bir hizada sıra olmayarak girişlere engel olmaları sebebiyle bireysel gelen ve müze kartlarıyla giriş yapacak olan üç yerli ziyaretçinin orada bulunan görevliler ile aralarında sorun çıkmasına neden olmuştur.
- 10 Temmuz Pazar günü saat 14.00'da büyük tur gruplarının girişleri bölünmesin diye müze kart ile girişin diğer turnikelerden sağlandığı esnada dört kişilik bir ailenin büyük bir tur grubunun arasında sıraya girdiği ve çalışanlar tarafından farklı bir turnikeye geçmelerine yönelik uyarı almalarından sonra kalabalık sırayı tekrardan beklememek için tartışma çıkardıkları görülmüştür.
- 9 Temmuz Cumartesi günü saat 11.36'da kalabalığın artmasıyla iki ziyaretçinin girişteki turnikelerde bir tur grubuna dâhil olmaya çalıştığı ve turun başındaki profesyonel turist rehberiyle aralarında tartışma çıktığı da not alınmıştır. 14.16'da girişte 3 büyük tur grubu sırasının birbiriyle karıştığı görülmüştür. Turnike girişlerinde problem oluşunca

her bir rehber girişi durdurarak kendi gurubundaki kişileri bulup sıraya geçmeleri için uğraştığı sırada arkada bekleyen diğer ziyaretçiler ile hem rehberler arasında hem de çalışanlar arasında gerginlik yaşanmıştır.

- Gözlemin gerçekleştiği tarihlerde 12.00- 14.00 saatleri aralığında, turnike geçişlerinde sorun yaşayan ziyaretçilerin tekrar sıra beklememek adına giriş kenarlarında oturduğu veya ayakta beklediği, bulunan alan yeterince kalabalık olduğu için görevliler tarafından bazı aralıklarla dışarıda beklemeleri için uyarılar gerçekleştirildiği kayıt altına alınmıştır.
- Bayramın 3. Günü (11 Temmuz Pazartesi) üç yerli ziyaretçi turnikelerin olduğu bölümün sağında, güvenliklerin ve çalışanların geçtiği kapıdan sırasıyla kaçak (müze kart veya bilet göstermeden) giriş yapmış ve güvenlik görevlileri tarafından fark edilmemiştir. Bir müddet sonra gözlemci güvenlik görevlisine durumu ikaz edince kaçak giriş yapan ziyaretçiler çıkışa yönlendirilmiştir.
- Resmi tatil ilan edilen 14 Temmuz'da (Perşembe) saat 12.34'de bir grup aile müze kart ile giriş yaptıktan sonra çocuklarına ücretsiz bilet girişi almadıkları gerekçesiyle çocukları müzeye giriş sağlayamamıştır. Müze çalışanlarının onları başta uyardığı ve bu kadar kalabalık sırayı tekrar beklemek istemediği için çalışanlarla kavga ederek çocuğunu turnikelerden biletsiz bir şekilde geçirmiştir. 14.11'de ise bir ailenin turnikelerden geçtikten sonra okul çağındaki çocuklarını turnikelerden geçirmeyerek yan taraftaki bariyerlerden atlatıp içeriye giriş sağladıkları ve çalışan görevliler tarafından kalabalıkta fark edilmediği de gözlemlenmiştir.
- Girişte ziyaretçilerin turnikelerden İstanbul ulaşım kartı, kimlik kartı vb. gibi unsurlar ile müzeye giriş yapılabileceğini düşünmelerinden dolayı girişte aksaklıkların yaşanmasına neden olmakla birlikte kalabalığın oluşmasına da zemin hazırladığı ve bundan dolayı da ziyaretçilerin hem kendi aralarında hem de turnikedeki görevli olan çalışanlarla problemlerin oluştuğu gözlemlenmiştir.
- Girişte yaşanan aksaklıkların bir örneği 15 Temmuz 2022 (Cuma) günü saat 11.16'da gerçekleşmiştir. Bir aile bakanlığın gns (genç ne sever) müze uygulamasını kullanarak giriş yapmak istemiş ve sorun yaşandığı için belli bir süre beklemek durumunda kalmışlardır. Girişdeki görevliler farklı yerlerle irtibata geçerek sorunu çözmeye çalışırken bu uygulama ile giriş sağlanamayacağını aileye söylemişlerdir. Bu durum üzerine ailede bulunan bir kişi "ilk önce geçerli dediniz bizi beklettiniz şimdi geçerli değil diyorsunuz. Ne zamandır hem sıranın gelmesi için bekledim hem de bunun için bekledim. Bizi mağdur ettiniz." ifadesini kullandıktan bir müddet sonra müzeye giriş sağlayamadan gittikleri not edilmiştir.
- Bir ziyaretçi girişte turnikelerden atlayarak müzenin dışına çıkmak istediği ve kalabalığın geliş yönünün tersi yönünden ilerlemeye çalıştığı için geçiş alanlarını daraltarak tartışmaların oluşmasına neden olduğu da görülmüştür.

6. Topkapı Sarayı Müzesi içerisindeki mekânlarda kalabalıktan dolayı yaşanan sorunlar var mıdır?

Müzenin II. Avlusunda yapılan gözlemler neticesinde, kalabalık sebebiyle yaşanan sorunlara ait bulgular aşağıda verilmiştir.

- 9 Temmuz 2022 (Cumartesi) saat 13.44'de kalabalık sebebiyle bir rehber grubundaki iki ziyaretçinin eksik olduğunu fark ederek girişe doğru hızla ilerlediği görülmüştür. Bir

müddet sonra eksik kişileri bularak grubuna doğru hızlı bir şekilde gittiği kaydedilmiştir.

- 10 Temmuz 2022 (Pazar) günü havanın yağmurlu olması nedeniyle girişin sağında bulunan Topkapı Sarayı maketleri etrafında 12.19 itibariyle Nijeryalı ve Senegalli grupların yoğunlukta olduğu not edilmiştir. Devam eden yağmurun meydana getirdiği ses ile maketlerin çevresinde birçok farklı grubun bulunması hem rehberlerin kendi seslerini duyurmalarında zorluk yaşadığı hem de kendi gruplarını bir arada tutmakta zorluk çektikleri gözlemlenmiştir. Bu durum gün içerisinde II. Avlunun kapalı mekânlarında da devam etmiştir.
- II. Avlunun Divan-ı Hümayun ve Divit Odası (saat koleksiyonu) bölümünde gözlem tarihleri boyunca yoğunluğun olduğu fakat kalabalık sebebiyle meydana gelen herhangi bir sorun ile karşılaşılmamıştır.
- 13 Temmuz 2022 (Çarşamba) tarihinde saat 13.16'da Dış Hazine (silah koleksiyonu) bölümünde kalabalığın etkileriyle içerisinde çok sıcak olmasından dolayı bir ziyaretçi grubunu dışarıda beklemiş, o bölümde grubuna katılamamıştır. Bu bölümde özellikle kaşıkçı elmasının rağbet görmesinden dolayı gözlem tarihlerinin çoğu gününde, 12.30 itibariyle içerisinde yoğunlaştığı, kalabalık sebebiyle içerideki sıcaklık oranının yükseldiği ve gelen ziyaretçilerin rahat şekilde birçok eseri inceleyemediği görülmüştür. Ayrıca Dış Hazine bölümünde girişlerin ve çıkışların tek kapı üzerinden olması da ziyaretçilere ayrı zorluk oluşturarak girişleri zorlaştırmaktadır.
- II. avluda 10 Temmuz 2022 (Pazar) tarihinde saat 11.53'de bir ziyaretçi sigara içerken güvenlik tarafından görülerek seslenilmesine rağmen kalabalıktan dolayı duymamıştır. Yine aynı tarih ve zaman aralığında bir ziyaretçinin daha müze içerisinde sigara içtiğine rastlanılmış ve bir rehber tarafından uyarıldığı anda ikili arasında tartışma çıkmıştır.
- Önceki maddeye benzer bir olay 14 Temmuz 2022 (Perşembe) tarihinde saat 12.08 ve 15.32 itibariyle meydana gelmiş, Saray Mutfakları bölümüne doğru gidilen kapının yakınlarında çöp kovasından dumanın fark edilmesi sonucu güvenlikler tarafından sigara içenlere ikazda bulunduğu gözlemlenmiştir. Güvenlikler dumanı söndürdükten sonra kendi aralarında konuşurken müze içerisinde sık devriyeye çıksalar da kalabalıktan dolayı her zaman olup bitenleri göremedikleri yönünde diyalog kurdukları görülmüştür.
- Yapılan gözlemler boyunca yoğunluğun en az olduğu kısım olarak Saray Mutfakları bölümü not edilmiş ve kalabalıktan kaynaklı olarak herhangi bir sorunun çıktığı da gözlemlenmemiştir.

Müzenin III. avlusunda gerçekleşen gözlemlere ilişkin bulgulara maddeler halinde aşağıda yer verilmiştir.

- Müzenin III. avlusunda Has Oda/ Kutsal Emanetler bölümünde gözlemin her günü istinasız olarak öğle saatleri itibariyle kalabalıktan dolayı sorunların yaşandığı gözlemlenmiştir.
- 8 Temmuz 2022 (Cuma) 13.40'da Kutsal Emanetler bölümü için uzun sıra bekleyen bir ziyaretçinin tansiyonu düşmüş ve sıradan çıkmak durumunda kalmıştır. Geri döndüğünde ise diğer ziyaretçiler sıranın sonuna tekrar geçip beklemesini söyledikleri için ziyaretçi artık sırayı beklemeyerek IV. Avluya doğru yönelmiştir.
- Bir önceki maddede yaşanan olayın benzeri bir durum 13 Temmuz 2022 (Çarşamba) tarihinde 11.13'te bireysel olarak gelen üç ziyaretçinin sıradan güneş kursuna bakmak

için çıktığı, geri oldukları yere dönmek istediklerinde de diğer ziyaretçi grubuyla münakaşa içine girmişlerdir.

- Mukaddes Emanetler bölümüne giriş sırası özellikle öğle saatlerinden sonra neredeyse 30 dakika ila 1 saat arası sürdüğü için ilerleyen günlerde de belirli periyotlar aralığında öne geçme/ sıraya kaynak yapma durumlarından dolayı ziyaretçilerin arasında problem çıktığı ve bazı ziyaretçilerin içeriye girmediği gözlemlenmiştir.
- 14 Temmuz 2022 (Perşembe) 12.58 ve 16.14 saatlerinde güvenlikler Mukaddes Emanetler bölümü sırasında bekleyen ziyaretçileri yolu kapadıkları ve sırada yorulup çimenlerde oturarak bekledikleri için uyarı yapmıştır. Mukaddes Emanetler bölümü başta olmak üzere altın tören tahtının sergilendiği Arz Odası bölümünde de alanın dar olması ve talebin çok olması nedeniyle güvenlikler tarafından hızlı hareket edilmesine ve fotoğraf çekilmemesine yönelik sürekli uyarılar gelmektedir. Bundan kaynaklı olarak mekân çıkışında birkaç ziyaretçi kendi arasında eserleri detaylı inceleyemediklerine yönelik hayıflandıkları, içeride de kurallara yeterince uyulmadığı görülmüştür.
- 10 Temmuz 2022 (Pazar) tarihinde saat 15.40'da iki ziyaretçinin Babüssade akağalar kapısı önünde sigara içtikleri ve kalabalıktan dolayı güvenlikler tarafından fark edilmediği görülmüştür.
- 10-15 Temmuz 2022 (Pazar ve Cuma) tarihlerinde 12.30 itibarıyla Babüssade Kapısı girişinde yer alan sancak-ı şerif etrafında birçok tur grubunun bulunması ve hava şartlarının da kötü olması sebebiyle rehberler bu bölümde de sesini duyurabilmek için bağırarak anlatım yapmakta ve sesler birbirlerine karışmaktadır. Ayrıca giriş yolu belirli aralıklarla yoğunluk sebebiyle kapandığı için çoğu rehber anlatımının yarıda ya da kısa kesildiği de gözlemlenmiştir.

Müzenin IV. avlusunda yapılan gözlemler doğrultusunda, kalabalık nedeniyle yaşanan sorunlara ait bulgular aşağıda verilmiştir.

- Köşkler bölümünde, özellikle Sofa Camii ve İftariye Köşkü bölümlerinde manzaradan dolayı öğle 12.30 gibi ziyaretçi yoğunluğunun başladığı ve 15.00-16.30 saatleri aralığında maksimum seviyeye ulaştığı gözlemlenmiştir.
- Kalabalığın en fazla olduğu saatlerde Revan Köşkü merdivenlerinde zaman zaman hem inmeye çalışan hem de çıkmaya çalışan ziyaretçiler olduğu için karışıklık meydana geldiği, ziyaretçilerin manzaraya karşı fotoğraf çekmek amacıyla sıraya girmek durumunda kaldığı ve bazı ziyaretçilerin arasında ufak tartışmaların yaşandığı da görülmüştür.

7. Müze ve harem bilet alım noktalarında kalabalıktan dolayı yaşanan sorunlar var mıdır?

- Belirlenen tarih aralıklarında yapılan gözlemler neticesinde, müze içerisinde yer alan harem bölümüne ait bilet gişesinde yoğunluğun çok fazla olmaması sebebiyle bir sorun yaşanmadığı gözlemlenmiştir.
- Müzenin I. avlusunda yer alan bilet gişelerinde ise öğle saatlerinde (14.22) iki yerli ziyaretçi müze kart almak için yanlış gişede sırada bekledikleri için çalışanlar tarafından daha önce belirtilmediği ve bu kadar sırayı boşu boşuna beklediklerini de vurgulayarak sıradan çıkış yapmıştır.
- 15 Temmuz Cuma günü saat 14.53'de iki yabancı turist yerli bir ziyaretçinin önüne geçmiş ve yerli ziyaretçi tarafından uyarılarak sıranın sonuna geçmesi sağlanmıştır. Yerli ziyaretçiler için ayrılan müze kart sırasında öğle saatleri olduğu ve sıra çok uzun

olduğu için birçok kişinin sıradan çıkarak müzeye giriş yapmadıkları not edilmiş ayrıca sırada bulunan bir kişi tüm bu işlemlerin gerçekleştirildiği noktayı yetersiz bulduğunu söyleyerek sırada tartışma çıkarmıştır.

- Çoğu yerli ziyaretçi bilet gişelerindeki yoğunluk sebebiyle gişelerin üzerinde büyük puntolar halinde yazan giriş fiyatını uzaktan görüp kendilerinin de o fiyat üzerinden müzeye giriş yapacaklarını sandıkları için dışarıdan yapının fotoğrafını çekip gittikleri görülmüştür.

Sonuç ve Tartışma

Ziyaret edilen destinasyonlarda meydana gelen kalabalık hem o bölgelerde bulunan yerel halk ve çalışanları hem de gelen yerli ve yabancı ziyaretçileri destinasyonların değişkenliğine göre çeşitli boyutlarda etkilemektedir. İlgili literatürde yer alan aşırı turizm konulu çalışmaların bazıları aşırı turizmin ziyaretçi, yerel halk ve destinasyonlar üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkileri baz alırken bazı çalışmalar da destinasyonlarda yer alan doğal ve kültürel miras alanlarının taşıma kapasitesinin aşılmasını ele almaktadır (Koens vd., 2018). Bu çalışmada ise kültürel zenginliğimizin bir parçası olan Topkapı Sarayı Müzesi'nde yoğunluğun etkilerini ve aşırı turizm kaynaklı oluşabilecek sorunların var olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Müzede aşırı turizm nedeniyle yaşanan sorunların gözlem tekniği ile birebir olaylara şahit olunarak somut bir şekilde ele alınması, çalışmayı literatürdeki diğer çalışmalardan ayırırken sorunların çözüme ulaşma noktasında da etkili olacağı düşünülmektedir.

Gözlem formu doğrultusunda incelenen bu çalışmanın bulgularına göre, öncelik olarak aşırı turizmin Topkapı Sarayı'nda etkileri ele alındığında müzede yaşanan yoğunluk ve kalabalığın profesyonel turist rehberlerini çoğunlukla olumsuz etki altında bıraktığı gözlemlenmiştir. Özellikle müze girişinde (II. Avlu) ve müzenin diğer bölümlerinde yer alan mekânlarda rehberler, kendi turundaki ziyaretçileri bir arada tutmaya çalışmak, grubundaki eksilen ziyaretçiyi kalabalık arasında aramak durumunda kalmak, kalabalıktan dolayı oluşan aksaklıklar sebebiyle tur programında yer alan diğer bölgelerin gezilebilmesi için süreyi ayarlama noktasında ekstra çaba sarf etmeleri gerektiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte çoğu rehberin hem kalabalıkta hem de hava durumunun değişkenlik gösterdiği zamanlarda anlatımlarını duyurabilmek için bağırarak durumunda kalması, yoğunluk sebebiyle mekânlara giriş sırasında bekleyen grubunun sıkılmaması adına yoğun gayret göstermesi ve bölgedeki yoğunluğun etkisiyle anlatımların dış etkenler sebebiyle yarıda kesilmesi/ kısa tutulmak zorunda kalması gibi rehberlerin iş yükünü arttıracak durumlarla karşı karşıya kalabildiği de yine çalışmanın sonuçları arasındadır.

Yapılan gözlemler doğrultusunda aşırı turizmin olası etkileri ziyaretçiler perspektifinden ele alındığında; yoğunluğun ziyaretçilerin üzerinde olumsuz etkileri görüldüğü kadar birtakım olumlu etkiler bıraktığı da görülmüştür. II. Avlu müze girişinin turnikelerinde artan yoğunlukla birlikte giriş biletlerinde yaşanan aksaklıklardan dolayı ziyaretçilerin hem kendi aralarında hem de çalışanlar ile sorunlar yaşadığı, çoğu ziyaretçinin müze içerisindeki bazı mekânların kalabalık olmasından dolayı sergilenen eserleri görmekten vazgeçtiği, not edilmiştir. Bununla birlikte gözlemler boyunca yerli ziyaretçilerin hem müze bilet gişelerinde hem de müze içerisindeki yapılarda fazlasıyla sıra bekledikleri için sıkılıp bunaldıkları, kalabalıkta gezerken bu kadar zahmete değmediği ve bundan dolayı beklentilerinin karşılanmayıp hayal kırıklığına uğradıkları, içerideki yoğunluk sebebiyle rahat gezemedikleri için yabancı turistlere girişin daha yüksek meblağlarda olması gerektiği gibi düşüncelerde olduğu da tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç Ünlüöner ve Tokmak'ın (2009) Topkapı Sarayı'nda ziyaretçilerin taşıma kapasitesi algılamaları üzerine yaptıkları çalışmada Türk ziyaretçilerin yabancı ziyaretçilere oranla yoğunluktan daha fazla rahatsızlık duyduğu sonucuna ulaşmaları ile benzerlik

göstermektedir. Bazı ziyaretçilerin ise olumsuz düşüncelerin tam tersi olarak müzede meydana gelen aşırı kalabalığı olması gerektiği gibi bulduğu, hatta buradaki kalabalığı gurur verici bir etken olarak gördükleri gibi ziyaretçiler üzerinde olumlu etkiler bıraktığı da dikkat çeken sonuçlar arasındadır.

Topkapı Sarayı'nda yapılan gözlem çalışmaları boyunca yoğunluğun ve kalabalığın belirli periyotlar dâhilinde kendini gösterdiği görülmektedir. Yoğunluğun yaşandığı zaman aralıklarında ise sorunların en çok müzeye giriş turnikelerinde ve Kutsal Emanetler bölümünde meydana geldiği tespit edilmiştir. Gözlem tarihleri boyunca yoğunluğun ve sorunların yaşanmadığı bölüm olarak ise sarayın mutfak bölümü olduğu sonucuna varılmıştır. Müze girişinde bazı profesyonel turist rehberleri gruplarını belirli bir sıra hizalayarak giriş yapmaya çalışırken bazı rehberlerin ise buna dikkat etmediği görülmüştür. Her ne kadar rehberler kendi gurubundaki kişilerin karışmasını önlemek adına belirli bir hizada sıra yapmaya çalışsalar da sıklıkla grupların birbirleriyle karışarak girişte sekronizasyon problemlerinin doğmasına ve aynı zamanda yoğunluk yaratarak diğer girişlerin aksamasına sebebiyet verdiği sonucuna da ulaşılmıştır. Ayrıca girişlerin aksamasının diğer ziyaretçiler ile çalışanlar arasında da gerilim ve problemlerin yaşanmasına neden olduğu görülmüştür. Bununla birlikte girişte yerli ziyaretçiler ve çalışanlar arasında sürekli olarak bilet sorunu yaşanarak girişte yığılmaların meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu da hem çalışanların iş yükünün fazlaca artmasına hem de biletler hakkında verilen bilgilerin yeterli olmadığı yönünde varılan sonuca dikkat çekmektedir. Girişte kalabalığın etkisiyle kaçınılmaz olarak yaşanan diğer bir sorun ise kaçak girişlerdir. Yoğunluğun yaşandığı periyotların bazı zamanlarında kaçak girişlerin olduğu tespit edilmiş ve bu durumun herhangi bir güvenlik görevlisi ya da çalışanlar tarafından fark edilmediği görülmüştür. Bu bağlamda güvenlik önlemlerinin kalabalık saatlerde yeterli olmadığı görüşüne hâkim olunmuştur. Müzenin Kutsal Emanet bölümü başta olmak üzere diğer bölümlerinde ve bilet gişelerinde kalabalıktan dolayı saatler süren uzun kuyrukların oluştuğu ve bundan dolayı da sırada birbirinin önüne geçme olaylarının yaşanarak kaçınılmaz tartışmaların meydana geldiği görülmektedir. Bu sebeple ziyaretçilerin içindeki buldukları durumdan memnun olmadıkları ve deneyim kalitesinin direkt olarak olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır. Müze içerisinde eserlerin sergilendiği, uzun kuyrukların oluştuğu bölümlerde fazla kalabalık sebebiyle güvenlikler içeride sirkülasyonun hızlı ilerlemesi adına uyarılar yapmaktadır. Bundan kaynaklı olarak eserler ziyaretçiler tarafından detaylı incelenememektedir. Bahsedilen bu durumun oluşmasında yine ziyaretçiler üzerinde deneyim kalitesinin olumsuz yönde etkilenmesi ve alınan hizmetten memnun kalınmaması gibi sonuçlar doğurduğu görülmüştür. Müzenin içerisinde "Sigara İçilmez" uyarı levhasının yer almadığı dikkat çekmektedir. Bu sebeple müzenin II. avlusunda sigara içen ziyaretçilere belirli tarihlerde rastlanılmış ve çoğu zaman kalabalık dolayısıyla fark edilmemelerinden herhangi bir müdahalenin yapılmadığı tespit edilmiştir. Hatta kalabalık nedeniyle sigara izmaritinin çöp kutusunda ufak çaplı alevin oluşmasına sebep olduğu ve çok sonradan görevlilerin fark etmesiyle müdahale edildiği de gözlemlenmiştir. Yaşanan bu durum müze içerisinde uyarı tabelalarının yetersiz konumda olduğunu göstermektedir. İlerleyen safhalarda bu kalabalığın müzeye ciddi zarar vereceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Topkapı Sarayı özelinde mevcut durum göz önüne alınarak geliştirilen öneriler şu şekildedir;

- Topkapı Sarayı'nda anlık ziyaretçi sayılarındaki artış belirli aralıklarla alanın yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu sebeple günümüz teknolojileri kullanılarak giriş yapan ziyaretçi sayılarının anlık takibini yapan bir sistem geliştirilebilir. Böylece hangi aralıklarla kalabalığın artış gösterdiği hakkında bilgi sahibi olunabilir.
- Üst yönetimlerin büyük grup girişleri için ayrı ziyaretçi yönetim politikaları uygulayarak geliştirilmeleri gereklidir. Bu uygulamanın istenilen sonuca ulaşma

noktasında biraz vakit alacağı düşünülse de ilerleyen dönemlerde büyük etkiler yaratarak sorunun önüne geçileceği düşünülmektedir.

- Yoğunluğun kontrollü bir şekilde olması adına turistlere ya da ziyaretçilere giriş ücretlerinin arttırılması, günümüzde sağlıklı bir uygulama olmayıp turisti küstüren bir politika olarak dönüşlerin yaşanmasına neden olacaktır. Bunun yerine farklı alternatifler geliştirilmelidir. Örneğin müze genelinde günlük bir ziyaretçi kotası sınırlandırılmasının getirilmesi ya da anlık maksimum ziyaretçi sayısı için bir kota konulması, müze içerisinde yoğunluktan dolayı yaşanan sorunların giderilmesi noktasında yardımcı olabilir.
- Yerel yönetimler bölgede farklı turizm alternatifleri geliştirerek yoğunluğun o bölgelere dağılmasını sağlayabilir.
- Yoğunluğun mevcut olduğu aylarda veya mevsimlerde müzenin güvenlik önlemleri arttırılmalıdır ve müze içerisinde uyulması gereken kuralların bilgilendirilmesi tabelalar haricinde bilet alım aşamasında da ziyaretçilere broşür olarak verilmelidir.
- Planlama ve yönetim konusunda aşırı turizmin olumsuz etkilerine maruz kalan ziyaretçilerin, çalışanların ve özellikle sahada çalışan profesyonel turist rehberlerinin görüşleri de alınarak alanda yaşanan aşırı turizm hareketliliğinin giderilmesi gerekmektedir. Böylece o bölgede yaşanan kalabalıktan etkilenen kişilere yönelik uygulamaların da geliştirilerek iş yüklerinin giderileceği ve deneyim kalitesinin yükseleceği söz konusu olabilir.

Topkapı Sarayı'nda aşırı turizmin etkilerini ve olası sorunlarını ortaya koymaya yönelik ele alınan bu çalışmada bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Çalışmaya yönelik verilerin elde edilebilmesi için 08-15 Temmuz 2022 tarihlerinde gözlemler birinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada hem araştırma sahasının oldukça büyük olması hem de tek bir gözlemci tarafından gözlemlerin gerçekleştirilmesinden dolayı müze bölümlerinde kalabalık sebebiyle yaşanan sorunların takibi zorlaşmıştır. Dolayısıyla bu durum araştırmanın sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır. Bu sebeple gelecek çalışmalara öneri olarak farklı araştırma teknikleriyle Topkapı Sarayı'nda çalışanlar veya ziyaretçiler ile görüşmeler yapılarak gözden kaçan ayrıntıların ve yaşanan aşırı turizm sorununun detayına inilmesi sağlanabilir. Ayrıca araştırmanın İstanbul'un pek çok gözde kültürel unsurları arasından sadece Topkapı Sarayı Müzesi'nde gerçekleştirilmiş olması da çalışmanın diğer bir kısıtını oluşturmaktadır. Bu sebeple aşırı turizm sorunu her destinasyonda farklılık gösterdiği için farklı bölgelerde bu çalışmaya benzer araştırmalar da gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Acar, V. & Tanrısevdi, A. (2022). Katılımlı Gözlem, içinde *Nitel Araştırma Yöntemleri 1. Baskı*, Atay, H. & Ayyıldız, T. (Ed.), ss. 1-37, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Almeida-García, F., Cortés Macías, R. & Parzych, K. (2021). Tourism Impacts, Tourism-Phobia and Gentrification in Historic Centers: The Cases of Málaga (Spain) and Gdansk (Poland), *Sustainability*, 13 (1), 408.
- Aksoy, Z. (2013). *Kültür ve Turizm Vizyonu Bağlamında Topkapı Sarayı Müzesinin Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Topkapı Sarayı Müze Müdürlüğü, İstanbul.
- Aylan, F. K. & Aylan, S. (2020a). Aşırı Turizm Kavramının Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi: Instagram 'da Paylaşılan Fotoğraf ve Yorumların İçerik Analizi, *Turizm ve Gastronomi Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), 584-607.
- Aylan, S. & Aylan, F. K. (2020b). Sosyal Medyada "Overtourism" Etiketini ile Yapılan Paylaşımların İncelenmesi: Twitter Örneği, *Turizm ve Gastronomi Araştırmaları Dergisi*, (4), 411-422.
- Bahar, O. (2003). Kitle Turizminin Çevre Üzerindeki Olası Etkileri: Bodrum Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 150-158.
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Blanco- Romero, A., Blazquez- Salom, M., Morell, M. & Fletcher, R. (2019). Not Tourism-Phobia but Urban- Philia: Understanding Stakeholders' Perceptions of Urban Touristification, *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 83 (2834), 1-30.
- Capocchi, A., Vallone, C., Pierotti, M. & Amaduzzi, A. (2019). "Overtourism: A Literature Review to Assess Implications and Future Perspectives", *Sustainability*, 11(12), 1-18.
- Cançat, A. (2016). 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul Kültür ve Sanat Projelerinin Kurumsal Disiplinleri; İstanbul Kültür Sanat Vakfı Kültür A.Ş. Örneği, *Art- Sanat Dergisi*, (6), 229-241.
- Çetinoğlu, D. & Meydan Uygur, S. (2020). Aşırı Turizm Sorununa Çözüm Olarak Pazarlamama Stratejileri Kullanılabilir Mi?, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 3008-3026.
- Çolak, O., Kiper, V. O. & Batman, O. (2020). Ölçsüz Turizm'e (Over- Tourism) Dair Kavramsal Bir Yaklaşım, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(23), 609-621.
- Dichter, A. & Manzo, G. G. (2017). *Coping With Success - Managing Overcrowding in Tourism Destinations*, McKinsey & Company and World Travel & Tourism Council.
- Duyar, M. & Bayram, M. (2019). Aşırı Turizm ve Turizm Korkusu: Yerel Halk ve Turizm İlişkisinin Evrimi, *International Journal of Geography and Geography Education*, (40), 347-362.
- Genç, K. (2020). *İstanbul'da Aşırı Turizm: Sivil Toplum Kuruluşları Görüşleri Üzerinden Yorumlayıcı ve Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Doktora Tezi. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.
- Goodwin, H. (2017). The Challenge of Overtourism, Responsible Tourism Partnership Working Paper 4. October 2017: 1-19. <https://haroldgoodwin.info/wpcontent/uploads/2020/08/rtpwp4overtourism012017.pdf>

[Erişim Tarihi: 05.01.2023].

Hamari, J., Sjöklint, M. & Ukkonen, A. (2015). The Sharing Economy: Why People Participate in Collaborative Consumption?, *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(9), 2047-2059.

Kharas, H. (2017). *The Unprecedented Expansion of The Global Middle Class: An Update*, (Working Paper,100). https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/02/global_20170228_global-middle-class.pdf [Erişim Tarihi: 05.01.2023].

Kılıçarslan, D. (2016). *Ziyaretçi Yönetimi Kapsamında Ziyaretçilerin Atmosfer ve Kalabalık Algılarının Memnuniyet Üzerindeki Etkisinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma: Topkapı Sarayı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Koens, K., Postma, A. & Papp, B. (2018a). Is Over Tourism Overused? Understanding the Impact of Tourism in a City Context, *Sustainability*, 10 (12), 1-15.

Koens, K., Postma, A. & Papp, B. (2018b). 'Overtourism'? – *Understanding and Managing Urban Tourism Growth Beyond Perceptions (Executive Summary)*, Madrid: UNWTO.

Kurnaz, H. A. & İpar, M. S. (2020). Yavaş Şehir Akyaka'da Aşırı Turizm Olgusunun Esnafın Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi, *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 2(1), 39-55.

Küçük, O. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (S. Turan, Çev.) Nobel Akademik Yayıncılık.

Milano, C. (2017). *Overtourism and Tourismphobia: Global Trends and Local Contexts*. Barcelona: The Ostelea School of Tourism & Hospitality.

Milano, C., Cheer, J. M. & Novelli, M. (2018). *Overtourism: A Growing Global Problem. The Conversation*. <https://theconversation.com/overtourism-a-growing-global-problem-100029> [Erişim Tarihi: 05.01.2023].

Mutlu, E. (2021). *Doğu Karadeniz'deki Doğal Turistik Alanlarda Aşırı Turizm Sorunu: Ayder ve Uzun Göl Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.

Ortaylı, İ. (2010). *Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı*, İzmir: Kaynak Yayınları.

Peeters, P. M., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C. H. S., & Mitas, O. (2018). *Research for TRAN Committee-Overtourism: Impact and Possible Policy Response*, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, 184-624.

Sekaran, U. (2003). *Research methods for business: A skill building approach* (4th Edition). USA: John Wiley and Sons.

T.C. İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *İstatistik ve Raporlar*, <https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-276883/istatistik-ve-raporlar.html> [Erişim Tarihi: 07.01.2023].

Türkiye Kültür Portalı (2020). *Topkapı Sarayı- İstanbul*, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecekler/topkapi-sarayi> [Erişim Tarihi: 07.01.2023].

TÜRSAB (2022). Turizm Rapor ve İstatistikleri, *Dünya Turizm İstatistikleri*, <https://www.tursab.org.tr/dunya-turizm-istatistikleri> [Erişim Tarihi: 07.01.2023].

Ünlüöner, K. & Tokmak, C. (2009). Topkapı Sarayı'na Gelen Ziyaretçilerin Taşıma Kapasitesi Algılamaları, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 24-46.

Van Maanen J. (1979). Reclaiming Qualitative Methods for Organizational Research: A Preface, *Administrative Science Quarterly*, 24(4), 520-526.

Veríssimo, M., Moraes, M., Breda, Z., Guizi, A. & Costa, C. (2020). Overtourism and Tourismphobia: A Systematic Literature Review, *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 68(2), 156-169.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yumuk, Y. & Altıntaş, V. (2019). Bodrum'da Yaşayan Yerel Halkın Kentsel Yaşam Kalitesi Algılarının Aşırı Turizm (Overtourism) Kapsamında Değerlendirilmesi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (Özel Sayı), 90-102.

Yüksel, F., Esen Ön, F., Kılıç, B. & Akçay, S. (2020). Paydaşların Gözüyle Yavaş Şehir Akyaka'da Aşırı Turizm, *Turizm Akademik Dergisi*, 7(1), 257-268.

Rehber Anlatımında Anadolu'daki Aziz ve Azizeler*

Araştırma Makalesi/ Research Article

Gizem ERÇOLAK

Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi/ *Kastamonu University, Faculty of Tourism*

e-mail: gizemercolak@gmail.com

Canan TANRISEVER YİĞİT

Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi/ *Assoc. Prof. Dr., Kastamonu University, Faculty of Tourism*

e-mail: ctanrisever@kastamonu.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın amacı Hristiyanlık tarihinde önem arz eden, Anadolu'da bulunmuş veya bir şekilde yolu Anadolu'dan geçmiş aziz ve azizelerin rehber anlatımındaki yerini incelemektir. Bu kapsamda çalışmada 279 aziz ve azizeye yer verilmiştir. Araştırmada turist rehberlerine nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu doğrultuda 28 turist rehberi ile görüşülmüştür. Turist rehberleri belirlenirken alanında uzman kişiler olmasına ve aktif olarak rehberlik yapanlar olarak seçilmeleri tercih edilmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda turist rehberleriyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda Anadolu'da yaşamış azizler arasında en fazla rehber anlatımlarında yer alan azizler; İsa Peygamber, Vaftizci Yahya, Havariler, Paul, George, John, Nikolaos, Konstantin, Sergios ve Bachos, Kapadokyalı Babalar, 4 Evangelist, Polikarpos, Gregorios, Simeon, Lazarus, Panteleimon, Mamas, Barnabas, Onouphrios, Stilit Simeon, Amasyalı George, Mor Efrem, Gregor Lusavoriç, Papias, Yedi Uyurlar, Sivaslı Kırk Martyr, Ignatios ve Theodor iken azizeler ise; Meryem, Tekla, Katherina, Barbara, Euphemia, Mecdelli Meryem, Helena, Theodore, Elizabeth ve Anna'dır.

Anahtar Kelimeler

Turist Rehberliği, Anadolu Azizleri, Anadolu Azizeleri

Makalenin Künyesi/ Article Information: Erçolak, G. & Tanrısever Yiğit, C. (2023). Rehber Anlatımında Anadolu'daki Aziz ve Azizeler, *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 58-76.

* Bu makale 2021 yılında Gizem Erçolak tarafından "Anadolu'da Görülen Aziz/Azizeler ve Rehber Anlatımındaki Yerleri" isimdeki Doç. Dr. Canan Tanrısever Yiğit danışmanlığında hazırlanmış olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Aziz ve azizelerle ilgili detaylı okuma için teze ulaşılabilir.

Saints in Anatolia in the Expression of Tourist Guides

Abstract

The aim of this study is to examine the place of the saints, who are important in the history of Christianity, who were in Anatolia or who somehow passed through Anatolia, in the guide narrative. In this context, 279 saints and saints were included in the study. In the research, the interview technique, which is one of the qualitative research methods, was applied to the tourist guides. In this context, 28 tourist guides were interviewed. While determining the tourist guides, it was preferred that they be experts in their field and that they should be chosen as those who actively guide. In line with the information obtained, in-depth interviews were conducted with the tourist guides. In line with the information obtained from the interviews, among the saints who lived in Anatolia, those who took part in the guide narratives the most; Jesus Christ, John the Baptist, Apostles, Paul, George, John, Nicholas, Constantine, Sergios and Bachos, Cappadocian Fathers, 4 Evangelists, Polycarpus, Gregorios, Simeon, Lazarus, Panteleimon, Mamas, Barnabas, Onouphrios, Stilit Simeon, George of Amasya, While Mor Efreem, Gregor the Illuminator, Papias, Seven Sleepers, Forty Martyrs from Sivas, Ignatios and Theodor are among the saints; Mary, Thecla, Katherina, Barbara, Euphemia, Mary Magdalene, Helena, Theodore, Elizabeth and Anna.

Keywords Tourism Guidance, Anatolian Saints

Giriş

Birçok dini, dili ve ırkı yaşatmış olan Anadolu, Hristiyanlık için önemli bir merkez olmuştur. Filistin, Hristiyanlığın doğduğu yer olarak bilinse de büyük ölçüde yayılım gösterdiği yer Anadolu'dur. İsa Peygamber ile beraber şekillenmeye başlayan Hristiyanlık, Konstantin'in bu dine serbestlik tanınması ve I. Theodosios'un Hristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi üzerine Anadolu Hristiyanlık için merkez konumuna gelmiştir. Hristiyanlığın Kutsal Kitabı'nın da neredeyse yarısı Anadolu ile ilişkilendirilmiştir (Tiefenbach, 2012). Bunun yanı sıra İncil'de Anadolu'da geçen pek çok mekân ismi de vurgulanmıştır. İsa'nın ölümüyle birlikte onun mesajını yaymak için kendi seçtiği havarileri dünyanın dört bir yanına dağıldığı gibi birçoğunun yolu ise Anadolu'dan geçmiştir. Bununla birlikte adı Yeni Ahit'te yer alan ve kitabın 13 bölümü kendisine ayrılan Tarsuslu Paul, Timothy, Petrus ve Philip gibi isimler Anadolu'da faaliyetlerde bulunmuş ve o dönemde birçok yere geziler düzenleyip misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir (Urgun 2011:6).

Hristiyanlık için önemli olan yedi kilise Efes/Selçuk, İzmir/Symrna, Bergama/Thyateria-Akhisar, Sardes/Salihli, Philadelpheia/Alaşehir ve Laodikeia/Goncalı'da Anadolu'da kurulmuş ve ilk olarak kurulduğu bölgede Hristiyanlığın yayılım gösterdiği ilk Hristiyan toplulukları oluşturulmaya başlanmıştır (Varış, 2000: 3). Hatay'da bulunan Hristiyanlığın ilk kilisesi olarak bilinen St. Pierre Kilisesi'nde ilk kez "Hristiyan" kelimesi kullanılmıştır (Sargın & Tanrısever, 2020: 334-341). Hristiyanlık için önemli bir diğer isim ise St. Paul'dur. İncil'de 13 bölümü kendisine ayrılan ve yaptığı misyonerlik yolculuklarıyla havarilere eş tutulan St. Paul Kilikya Bölgesi'nden Tarsusludur. Bunun yanı sıra Hristiyanlıkta aziz olarak kabul edilmiş (Seven Sleepers) Yedi Uyurlar'ın derin bir uykuya dalıp tam 300 küsur yıl uydukları mağaranın da Tarsus'ta olduğu söylenir (Budak, 2012). Efes, Hristiyanlık için oldukça önemli bir diğer merkez statüsünde bulunmaktadır. Meryem Ana ve Havari Yuhanna hayatlarının bir kısmını Efes'te geçirmişlerdir. Havari Yuhanna yazdığı yedi mektubunu burada yazmış ve Hristiyanlığın önemli kabul ettiği yedi kilisesine yine buradan göndermiştir. Yine Hristiyanlık için önemli olan Yedi Uyurlar'ın Efes'te de yaşadığına inanılmaktadır. Hristiyanlığı o dönemde kabul etmiş bir diğer şehir ise Urfa olmuştur.

Hristiyanlık alemi için önemli kabul edilen "Kutsal Mendil" olayı burada gerçekleşmiştir (Budak, 2012: 67-76). Hristiyanlık için önemli olan konsiller dinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Bu konsiller Anadolu'da gerçekleşmiş ve kiliselerde meydana gelmiş o dönemde Hristiyanlık dini sorunlarına çözüm önerilerinde bulunulmuştur (Madrigal, 2015). Hristiyanlık için Anadolu'da bir diğer önemli nokta ise Kapadokya'dır. Birçok kilise babası burada yaşamış,

yapılan kilise ve manastır yapıları ile hem Hristiyanlığın yayılmasında hem de şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu sebeple Hristiyanların birçok hac güzergahında bulunan mekanlar Anadolu toprakları içindedir. Bu sebeple Hristiyan inanç sistemindeki birçok aziz ve azize ya Anadolu'da yaşamış ya da yolu Anadolu'dan geçmiştir. Yapılan literatür araştırmasında yolu Anadolu'dan geçen 279 aziz ve azize bu çalışma kapsamına alınmıştır.

Çalışmanın amacı; Hristiyanlık tarihinde önem arz eden aziz ve azizeler incelenmiş olup, Anadolu'da yaşamış olanları veya bir şekilde yolu Anadolu'dan geçmiş olan aziz ve azizelerin rehber anlatımındaki yerleri incelemiştir. Çalışmanın önemi ise daha önce literatürde hepsinin bir arada olduğu toplu bir kaynak olmamasıdır. Bu yüzden Anadolu'da yaşamış aziz ve azizelerin bir arada bulunduğu toplu bir kaynak hazırlanmış ve okuyucuya sunulmuştur.

Aziz ve Azize Kavramları

Anadolu diğer bir adıyla Küçük Asya, 12.000 yıllık tarihiyle en eski medeniyetlerden biridir ve birçok medeniyete ev sahipliği yapan merkez konumundadır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapması beraberinde farklı din ve inanışları da getirmiştir (Güzel, 2012: 133-141). Anadolu, diğer dinlerde olduğu kadar Hristiyanlık içinde önemli bir merkezdir. İsa Peygamber'in doğumu olarak kabul edilen Miladi Takvim başlangıcı ile ortaya çıkan Hristiyanlık, Kudüs'te baş göstermiş, Roma'da şekillenmiş ve Anadolu'da yayılım göstermeye başlamıştır. Hristiyanlık, İsa Peygamber'den sonra havarileri, Paul ve din öncüleri ile birlikte geniş kitlelere ulaşabilmiş ve temeli sağlam taşlar üzerine kurulmuştur (Ulutürk, 2005).

Dinler var olduğu günden beri tüm dinlerde Tanrı'ya diğer insanlardan daha yakın olduğu düşünülen insanların varlığına inanılmaktadır. Bu kişiler, Hristiyanlıkta "aziz" ve "azize" olarak adlandırılmıştır (Budak, 2012: 4-6). İki bin yıllık Hristiyan kilise tarihinde kutsallıklarıyla bilinen binlerce aziz ve azize kabul görmüştür. Aziz ve azizeler Hristiyanlık dininin önemli bir parçası olarak bilinmektedir (Kazdhan & Sevcenko, 1991). Aziz kavramı ilk kez Hristiyanlıkla ortaya çıkmıştır. Daha önceleri "aziz" kelimesi yerine "kutsal" kelimesi kullanılmaktadır. Azizlerin kültleri, kendilerinden geriye kalan rölikleri, göstermiş oldukları mucizeleri, ikonaları ve anmak için özel günlerinde anılmalarıyla kutsallıklarını devam ettirmişlerdir (Akyürek, 1999: 175). Bu bağlamda kutsallık kavramı zaman içerisinde azizlik kavramına dönüşmüştür. İsa Peygamber ile başlayan bu kavram daha sonra havarileri ve ona inananlarıyla devam etmiştir. Bu kişiler Hristiyanlık inancında doğru inancın oluşmasında ve yer edinmesinde oldukça zorlu zamanlardan geçmiş, gayretler göstermiş, mucizeler göstermiş ve kendilerinden aziz olarak bahsedilmiştir. Aziz ve azizeler Hristiyanlığa davetkar bir tavır sergilemiş ve şifa veren, doğüstü güçler gösteren, daima doğruluğu simgeleyen ve gösteren, kötülüklerden koruduğuna inanılan kimseler olmuşlardır. Tanrı ile insanlar arasında bir çeşit köprü görevi görmüş ve yaşadıkları hayat tarzı ile hep ayrı tutulmuşlardır (Budak, 2012). İlk başlarda karşı çıkılan aziz ve azizeler göstermiş oldukları mucizelerle insanlar arasında saygı duyulmuş ve inanç gereği kabul edilmişlerdir.

Aziz kelimesi ilk kez St. Paul'un mektuplarında karşılaşılan bir ifade olmuştur (Urgun, 2011: 8). Aziz kelimesi başlarda Hristiyanlığı benimseyen her birey için söylenmiş daha sonraları kiliseye bağlı olan ve yaşamlarını bu yolda sonlandırmış bireyler için kullanılmıştır. Daha önceki zamanlarda ise vaftiz olan her bireye aziz denilmiştir. M.S. 2. yüzyılın başlarında ise aziz kelimesi belli başlı kişilere söylenmiştir. Sonra bu kavram yerini imanlarından dolayı ağır baskı ve zulümler yapılanlar içinde geçerli kılınmıştır. O dönemde soylu ailelere mensup kişilere de aziz denilmiştir (Budak, 2012). Aziz kelimesi zamanla değişime uğramıştır. İlk zamanlar sadece peygamberlere, meleklere, din şehitlerine söylenmektedir. Sonraları ise işkencelere maruz bırakılan ama öldürülmeyen kimselere de denilmiştir. Hristiyanlığın kabulü ile birlikte ise hayatını mütevazı bir şekilde idame ettirmek isteyen Hristiyanlığı insanlara

öğreten keşiflere de aziz unvanı verilmiştir. Daha sonraları yönetici sınıfındaki kişilere de aziz denilmiştir (Mamytov, 2010). Azizler normal insanlar gibi yaşamış, kimilerinin aziz olacağı önceden bildirilmiştir. Aziz ve azizeler hayatlarını Tanrı'ya adanmış ve Hristiyanlık çerçevesi içerisinde yaşamışlardır (Kazdhan & Sevcenko, 1991). Kilise tarafından kabul edilen aziz ve azizeler insanlara en şeffaf olan, Tanrıya yakınlıklarıyla bilinen, dini vazifelerini yerine getiren, inandıkları din uğruna tüm fedakarlıkları yapabilen, mucizeler gösteren ve Tanrı tarafından kabul gören kimselerdir (Budak, 2012). Fakat bazılarının kutsal olarak bilinmesi ölümlerinden sonra başlamış bir olgudur. Benimsedikleri hayat tarzı, karakteristik yapıları onları kutsal mertebeye ulaştıran etmenler olmuştur. Aziz ve azizelerin diğer insanlardan ayrı tutulmalarındaki etmenler Hristiyanlık dininin buyruklarına göre yaşamış olmak, dünyevi zevklerden uzaklaşmak ve sahip oldukları nimetleri terk etmek, sadece tek doğrunun İsa Peygamber'in öğretilerini yaymak olduğunu düşünen kimseler olmasıyla ayırt edilmektedir. Bunların yanı sıra mucizevi yetenekler de sergilemişlerdir (Ulutürk, 2005). İlk aziz unvanı ise İzmir'de öldürülen Polikarpos olmuştur. Azizliğin çeşitlerinden bir diğeri "Şehit (marytr)" dir. Hristiyanlık tarihi boyunca dinleri uğruna faaliyetler göstermiş, sayısız işkenceler görmüş, inançları uğruna şehit olmuş sayısız aziz ve azize var olmuştur (Budak, 2012). Şehit kabul edilenler kutsal olarak kabul görmüş kimselerden seçilmiştir. Hz. Yahya'nın şehit edilmesi, Aya Tekla'nın şehitliği bunlara örnek isimler olarak kabul edilmiştir (Budak, 2012).

İsa Peygamber'in öğrencileri Hristiyanlığı yaymak için ilk aziz statüsündeki kişiler olmuşlardır. İsa Peygamber'den sonra mesajı kendi seçtiği havarileri tarafından öğrenilmiştir. İsa Peygamber'in ölümünden sonra mesajını geniş kitlelere ulaştırmak isteyen öğrencileri dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır (Kılıç, 2006). Havarilerden Petrus, Filipus, Yuhanna, Bartholomeos Anadolu'da yaşamış havariler arasındadır. Havarilere eş tutulan bir diğer isim Paul, misyonerlik faaliyetleri adı altında yapmış olduğu yolculukların çoğunu Anadolu toprakları içerisinde gerçekleştirmiştir. İsa Peygamber'in yolundan gitmeyi seçen Paul, yaşadığı dönemde oldukça etkili topluluklar oluşturmayı başarmıştır. İsa Peygamber'den sonra Hristiyanlık için en etkili kişi olarak adından bahsettiren Paul, oldukça zorlu ve uzun olan yolculuklarından İncil'de de yer verilmiştir (Erçolak vd. 2019: 537). İsa Peygamber'in annesi Meryem, havariler, İncil yazarları, ilk din şehitleri ve İsa'nın ilk inananları aziz kabul edilmiş ve yaşadıkları yerler kutsal kabul edilmiştir. Anadolu'da yaşamış, burada doğmuş ve bir şekilde yolu Anadolu'dan geçmiş bu yerler Hristiyanların hac güzergâhında bulunan bu mekânların çoğu şehit düşenlerin, din önderlerinin ve aziz ve azizelerin yerleri olmuştur. Havari Yuhanna ve Meryem Efes'te, Havari Filipus Pamukkale'de, Azize Barbara İzmit'te, Havari Bartholomeos Pamukkale'de izler bırakmışlardır (Zaman, 2005). Bunların yanı sıra Antakya, Kapadokya, Urfa, Trabzon, Hatay, Tarsus, Çorum, İznik, Konya, Silifke, Kayseri, Isparta-Yalvaç gibi yerlerin çoğu aziz ve azizelerin olduğu kadar önemli olaylara da ev sahipliği yapmış mekânlar olmuştur (Keskin, 2018). İncil'de Vahiy Bölümü'nde adları geçen kiliseler, İsa'nın kendisine görünmesinden sonra mektuplarını yedi kiliseye yollayan Havari Yuhanna ile ilk Hristiyan topluluklarının oluşumlarında önemli derecede etkili olmuştur (Türkoğlu, 2006). Bu kurulan kiliselerdeki amaç Hristiyanlığın mesajını ulaştırmaktan ziyade Hristiyanlaşmayı sağlayabilmek olmuştur (Gündüz, 2002).

Anadolu'daki Aziz ve Azizeler

Hristiyanlık dini içerisinde sayısı bilinmeyen oldukça fazla aziz ve azize vardır. Yapılan literatür çalışmasında Anadolu'da yaşamış veya bir şekilde yolu Anadolu'ya düşmüş aziz ve azizeler incelenmiştir. Anadolu'da yaşamış bölgelere göre dağılım gösteren bu aziz ve azizelerden incelenmiştir. Bu aziz ve azizelerin hangilerinin ne kadar sıklıkla rehber anlatımında yer aldığı okuyucuya aktarılmıştır.

Anadolu'da yaşamış en önemli azizler; Vaftizci Yahya, Havariler, Paul, George, John, Nikolaos, Konstantin, Sergios ve Bachos, Kapadokyalı Babalar, 4 Evangelist, Polikarpus, Gregorios, Simeon, Lazarus, Panteleimon, Barnabas, Manas, Onouphrios, Stilit Simeon, Amasyalı George, Mor Efrem, Gregor Lusavoriç, Papias, Yedi Uyurlar, Sivaslı Kırk Martyr, Ignatios ve Theodor'dur. En önemli azizeler ise; Meryem, Katherina, Tekla, Barbara, Euphemia, Mecdelli Meryem, Helena, Theodore, Elizabeth ve Anna'dır (Budak, 2012).

İncil'de geçen en önemli isimler; Meryem, Yusuf, 3 Müneccimler, Vaftizci Yahya, Havariler (Petrus, Andreas, Büyük Yakup, Yuhanna, Filipus, Bartholemeus, Thomas, Matta, Küçük Yakup, Simun, Yudas, Yahuda İşkaryot, Matthias), Paul, Mecdelli Meryem, Yakup ile Yusuf'un annesi Meryem ve Zebedi oğullarının annesi Meryem, Elizabeth, Zekeriya, Barnabas, Nikolaos ve Lazarus'tur (Urgun, 2011).

Yöntem

Araştırmada daha önce yapılmış çalışmalar ve ikincil veri kaynaklarına başvurulmuştur. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme soruları ile açık uçlu soru formu yoluyla elde edilmiştir. Bu anlamda profesyonel turist rehberleri ile görüşme yapılmıştır. Çalışma ile ilgili alan yazım taraması derinlemesine bir inceleme yapıldıktan sonra elde edilen ikincil veriler yardımı ile Anadolu'da Yaşamış Aziz ve Azizelerin Rehber Anlatımındaki Yeri ile ilgili çalışmada profesyonel turist rehberleri ile görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu hazırlarken aşağıda belirtilen çalışmalardan yararlanılmıştır:

- Erçolak & Tanrısever & Pamukçu (2018) İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Paulus'un Önemi ve Tarsus Turizmine Etkisi,
- Tanrısever & Koç (2018) Motifler ve Sayıların Rehber Anlatımındaki Yeri,
- Başer & Başçı (2012) İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus Evi'nin Önemi ve Tanıtım Faaliyetlerine İlişkin Ziyaretçi Görüşlerinin Değerlendirilmesi,
- Durmuş (2019) Unesco Geçici Listesine Alınan Kasaba Köyü Mahmutbey Camii ve Kastamonu Turizmine Yönelik Değerlendirmeler,
- Başçı (2011) Türkiye'de İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus'un Yeri Önemi ve Turistik Ürün Potansiyelinin Değerlendirilmesinde Tanıtım Faaliyetlerinin Rolü

Çalışmaya dahil olan katılımcılar, alanında uzman rehberler arasından seçilmiştir. Çalışmaya katılım sağlayan turist rehberlerini belli konularda uzmanlık sahibi insanlara özen gösterilmiştir. Yapılan bu çalışmanın katılımcıları olan profesyonel turist rehberleri, gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Bir rehberin başka bir rehberine yönlendirmesiyle birçok kişiye ulaşılmış ve farklı dillerde ve farklı turist gruplarıyla çalışan turist rehberleri çalışmaya eklenmiştir. Özellikle sahada aktif olarak çalışan turist rehberleri olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmaya katılım sağlayan 28 turist rehberi rehberlik çalışma kartına, tecrübelerine (iki yıldan kırk yıla kadar) ve çeşitli uzmanlık alanlarına (örn. bölge, kültür, gastronomi, müze ve inanç turizmi) sahiptir. Araştırmaya katılan rehberlere görüşme formu uygulanmıştır.

Rehberlere uygulanan görüşme formu 28 sorudan oluşmaktadır. İlk 14 soru katılımcıların demografik bilgilerinden elde etmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde rehberlerin; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, yaşamakta oldukları şehir, bağlı oldukları oda, uzmanlık alanları, çalışma lisanslarını nereden aldıklarını, lisans türü, mesleki deneyimleri, hangi bölge rehberi oldukları, en çok hangi bölge turlarına çıktıkları, hangi dil/dillerde rehberlik hizmeti verdikleri ve hangi bölgeden gelen turistlere hizmet verdikleri sorulmuştur. Geriye kalan 14 soru ise anlatım yapılan aziz ve azizelerin, detaylı anlatımlarından, aziz ve azizelerin hayatlarından, efsanelerinden, en çok ve en az merak

edilenlerinden, rehberlerin anlatılmasını önerdikleri aziz ve azizelerden, Hristiyanlık tarihi için önemli olanlarından, karakteristik özelliklerinden, yaptıkları işlerden, aziz ve azizelerle bağlantılı olan ziyaret yerlerinden, anlatım yapılacak aziz ve azizelerin ne tür kıstaslar ele alınarak seçildiğinden ve son olarak da anlatımların Türk veya yabancı turiste göre farklılıklarını belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Hazırlanan görüşme formuna 5 akademisyen ve 5 lisanslı rehberden kapsam geçerliliği alınarak son hali verilmiştir. Görüşmeler telefonda sesli arama, görüntülü konuşma ve mail yolu ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan rehberlerin isimleri gizli tutulmuştur. Görüşme esnasında katılımcıların izni ile ses kaydı alınmıştır. Görüşme süreleri ortalama 30 ila 60 dakika arasında sürmüştür. Görüşme formundaki sorular çalışmaya katılım sağlayan rehberlere aynı sıra ve aynı şekilde sorulmuştur. Görüşme yapılan rehberlerle görüşmenin sonunda bölgelere göre ayrılmış aziz ve azizeleri, anlatımlarında ne sıklıkla kullandıkları sorulmuştur.

Rehberlere uygulanan görüşmeleri ve açık uçlu soru formunu müsaitlik durumuna göre cevaplamaları istenmiştir. Katılım sağlayan rehberlerin bazıları telefonla katılım sağlamış bazılarına ise e-posta ile form iletilmiştir. Bu bağlamda rehberlerle yapılan görüşmeler, sosyal medya ağları, telefon ve e-posta aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin 18'i telefonla görüşülerek yapılmış olup, 5'i ile e-mail yoluyla görüşme formu aktarılmış ve görüşlerini yazılı bir şekilde tarafımıza iletmeleri istenmiştir. Diğer 5 kişi ise sosyal medya aracılığıyla ulaşılmış açık uçlu form gönderilmiş ve yine görüşlerini tarafımıza yazılı bir şekilde iletmeleri istenmiştir. Yapılan görüşmeler toplamda 30-60 dakika arası sürmüştür. Görüşmelerin tamamı Eylül-Ekim 2020 tarihleri arasında gönüllülük esasına dayanılarak yapılmıştır. Araştırmaya davet edilen rehberlerden daveti geri çeviren olmamıştır. Araştırma kapsamında toplamda 28 turist rehberi ile görüşülmüştür. Elde edilen verilerin tekrara düşmesiyle 28 turist rehberi ile görüşmeler sonlandırılmıştır.

Katılımcılar K1, K2, K3 şeklinde kodlanarak aktarılmıştır. Görüşmeler Covid-19 sebebi ile yüz yüze yapılamamıştır. Araştırmanın nitel veri toplama araçlarından biri olan görüşme yöntemi ile elde edilen verilerin çözümlenmesi ise İçerik Analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik Analizi araştırmaya katılım sağlayan kişilerin görüş ve düşüncelerinin keşfedilmesini amaçlayan bir analiz tekniğidir. Elde edilen veriler düzenlenerek ve okuyucuya aktarılması için doğrudan alıntılanma yapılmasının yanında araştırma yapan kişinin elde ettiği verileri de betimsel analiz ile yorumlaması gerekmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2016). İçerik analizinde katılım sağlayan rehberlerin her biri için bir numara verilir ve görüşleri numaralarıyla birlikte not edilir. Bu numaralandırma sisteminde birbirinden bağımsız iki akademisyen tarafından belirlenmiş ve ortak bir şekilde bu numaralar kabul edilmiş şekilde gruplandırılmıştır. Sonrasında ise sorulan sorulara karşı hepsinin neler söylediği yazılmaktadır. Aynı düşüncede olanlar veya farklı düşüncelere sahip olanlar yöneltilen sorulara karşı nasıl cevap verdikleri numaralarıyla birlikte analiz edilmektedir. İçerik Analizi, birden fazla olanın tümevarım şeklidir. İçerik analizinin yapım sırası; verilerin kodlanması ve ayrıştırılması, temaların belirlenmesi, kod ve temalar düzenlenmesi ve son olarak ise tanımlanan bulguların yorumu yapılmaktadır. Rehberlerle yapılan görüşmelerin analizinde ise Betimsel Analiz yöntemi tercih edilmiştir. Betimsel Analiz dört aşamada yapılmaktadır. İlk olarak bir çerçeve hazırlanmıştır. Bununla birlikte yine önceden hazırlanmış verilerin düzenlenmesi yapılır. Yapılan bu düzenlemeler sonucu bulguların tanımlanması sağlanır ve varsa bunlara atıflar yapılır. Son aşamada ise bulguların yorumlanması ve net bir dille açıklanması yapılır (Şimşek, 2012). Bu sayede katılım gösteren turist rehberlerinin önemli ifadeleri belirlenmiştir. Sonuç olarak ise ortak ifadelerin belli temaları oluşturacak şekliyle sınıflandırılmıştır.

Geçerlilik ve güvenilirlik bir araştırmanın en önemli ölçütlerinden biridir. Bu sebeple araştırmada elde edilen sonuçların inandırıcılığı o çalışmanın geçerlilik ve güvenilirliğinden

geçer. Bu çalışmada geçerlilik ve güvenilirlik açısından araştırmanın amacına uygun sorular belirlenmiş olup bir bütün halinde yol izlenmiştir. Katılım gösteren gönüllü rehberlerle uzun süre etkileşimde bulunulmuş ve araştırma amacı hakkında bilgiler verilmiştir. Görüşme formundaki sorular sorulmuş ve veriler toplanmıştır. Elde edilen bulgularla birlikte literatürde karşılaştırma yapılmıştır. Katılımcılar kodlama şeklinde belirtilmiş olup ortak bir paydada toplanmıştır. Alanında uzman turist rehberleri ile yapılan bu görüşmeler analiz edilmiş ve okuyucuya aktarılmıştır (Şimşek, 2012).

Bulgular

Elde edilen bulgular iki kısımda incelenmiştir. Tablo 1 ve Tablo 2'de, katılım sağlayan 28 turist rehberinin demografik özelliklerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Tablo 1.'den anlaşılacağı gibi katılımcıların 19'u erkektir. Katılımcıların 18'i üniversite mezunu, 8'i yüksek lisans, 1'i ise doktora mezunudur. Uzmanlık alanları kişiye göre farklılık gösteren rehberlerin Anadolu, kültür ve İstanbul alanlarında yapmış oldukları çalışmalarını sebebiyle bu alanlarda uzmanlıklarının fazlalığı dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular

Katılımcı (K)	Cinsiyet	Eğitim	Oda	Uzmanlık Alanı
K1	Erkek	Y. Lisans	İRO	Gastronomi, Bisiklet
K2	Erkek	Y. Lisans	İRO	Anadolu, kültür, İstanbul, askeri tarih
K3	Kadın	Üniversite	İRO	x
K4	Kadın	Y. Lisans	NERO	Pazarlama
K5	Erkek	Üniversite	İRO	x
K6	Erkek	Y. Lisans	ANRO	x
K7	Erkek	Üniversite	ADRO	x
K8	Kadın	Y. Lisans	TRO	Ermeni Tarihi
K9	Kadın	Üniversite	İRO	İstanbul, Güneydoğu Anad. Bölgesi
K10	Erkek	Üniversite	İRO	Gazeteci, yazar, fotoğrafçı, Ejiptoloji, Eğitimci, Kültür ve Turizm
K11	Erkek	Üniversite	İRO	x
K12	Kadın	Doktora	ANRO	Kültür Rotaları, Kültürel Miras, Sanat Tarihi
K13	Kadın	Y. Lisans	İRO	x
K14	Erkek	Üniversite	ARO	Dini ve Kültürel Gruplar, Türkiye, Kıbrıs, Girit
K15	Kadın	Üniversite	İRO	Çocuk ve Müze, Gemi Rehber
K16	Erkek	Üniversite	İRO	x
K17	Erkek	Y. Lisans	GARO	x
K18	Erkek	Üniversite	ARO	x
K19	Erkek	Üniversite	İRO	x
K20	Erkek	Üniversite	İRO	x
K21	Erkek	Y. Lisans	İRO	Mimar Sinan Eserleri, İstanbul Su Kültü, İstanbul Surları, İstanbul'da Uç Manevi Din Mirası
K22	Erkek	Üniversite	İRO	x
K23	Kadın	Üniversite	İRO	x
K24	Erkek	Üniversite	İRO	x
K25	Erkek	Üniversite	NERO	Kapadokya yürüyüş, gurme ve gastronomi, Hristiyanlık inanişindeki Kapadokyalı Babaların rolü uzmanlıkları
K26	Kadın	Üniversite	NERO	Gurme ve mozaik yolu
K27	Erkek	Üniversite	NERO	x
K28	Erkek	Üniversite	NERO	Gurme ve mozaik yolu

Tablo 2.'de rehberlerin çoğunluğunun ülkesel olarak çalışma gösterdiği görülmektedir. Çalışma lisanslarına bakıldığında; 10 rehberin turizm rehberliği lisans programı mezunu olduğu, 10 rehberin bakanlığın açmış olduğu kurs ile rehber olduğunu son olarak da 8 rehberin turizm rehberliği ön lisans programı mezunu olduğu belirlenmiştir. Mesleki deneyimlerine

bakıldığında 1 yıldan az süredir eylemli çalışan rehber bulunmamaktadır. 1-3 yıl arası 5 rehber, 4-7 arası 5, 8-11 arası 7, 12-15 arası 4, 15 yıl ve üzeri 7 rehber bulunmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular

Katılımcı (K)	Çalışma Lisansı	Rehberlik Türü	Mesleki Deneyim	Dil/Diller
K1	Lisans turizm rehberliği	Ülkesel	9 yıl	İngilizce
K2	Bakanlık kursu	Ülkesel	23 yıl	İngilizce
K3	Ön lisans turizm rehberliği	Bölgesel	2 yıl	İngilizce, Almanca
K4	Lisans turizm rehberliği	Ülkesel	9 yıl	İngilizce,
K5	Ön lisans turizm rehberliği	Bölgesel	2 yıl	İspanyolca, Portekizce
K6	Lisans turizm rehberliği	Bölgesel	4 yıl	İngilizce
K7	Ön lisans turizm rehberliği	Ülkesel	14 yıl	İngilizce
K8	Lisans turizm rehberliği	Ülkesel	9 yıl	İngilizce
K9	Bakanlık kursu	Ülkesel	23 yıl	İngilizce
K10	Bakanlık kursu	Bölgesel	40 yıl	İngilizce, Fransızca, Almanca, Arapça, İtalyanca
K11	Ön lisans turizm rehberliği	Bölgesel	2 yıl	Rusça
K12	Lisans turizm rehberliği	Ülkesel	15+	İngilizce
K13	Lisans turizm rehberliği	Ülkesel	4-7 yıl	İngilizce
K14	Bakanlık kursu	Ülkesel	15+	Almanca
K15	Bakanlık kursu	Ülkesel	18 yıl	İngilizce, İtalyanca
K16	Ön lisans turizm rehberliği	Ülkesel	11 yıl	İngilizce
K17	Bakanlık kursu	Ülkesel	12-15 yıl	İngilizce, Arapça
K18	Ön lisans turizm rehberliği	Ülkesel	18 yıl	İngilizce
K19	Lisans turizm rehberliği	Bölgesel	1-3 yıl	İngilizce
K20	Bakanlık kursu	Ülkesel	4-7 yıl	Japonca, Çince
K21	Bakanlık kursu	Ülkesel	8-11 Yıl	Arapça
K22	Bakanlık kursu	Ülkesel	8-11 yıl	Japonca, Çince
K23	Bakanlık kursu	Ülkesel	8-11 yıl	İngilizce
K24	Ön lisans turizm rehberliği	Bölgesel	1-3 yıl	Arapça
K25	Lisans turizm rehberliği	Ülkesel	4-7 yıl	İngilizce
K26	Lisans turizm rehberliği	Ülkesel	12-15 yıl	İngilizce
K27	Ön lisans turizm rehberliği	Ülkesel	4-7 yıl	İngilizce
K28	Lisans turizm rehberliği	Ülkesel	12-15 yıl	İngilizce

Katılımcılara yöneltilen açık uçlu sorular ve yanıtlara ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir;

Tablo 3. Aziz ve azizelere yönelik katılımcı görüşleri

Turlarda anlatımlarınızda en çok hangi aziz/azizelerin bahsi geçer?	<p>Azizler: İsa Peygamber, Havariler, Paul, George, John (İncilci), Nikolaos, Vaftizci Yahya, Konstantin, Sergios ve Bakhos, Kapadokyalı Babalar, 4 Evangelist, Gregorius, Simeon, Lazarus, Panteleimon, Mamas, Barnabas, Onouphrios, Stilit Simeon, Polycarpus, Mammias, George, Nusaybinli Eftem, Gregor Lusavoriç, Papias, Yedi Uyurlar, Sivaslı 40 Marytr, İgnatios, Theodor, Nasıralı Yusuf</p> <p>Azizeler: Meryem Ana, Katherine, Barbara, Tekla, Euphemia, Mezdelli Meryem, Helena, Theodore, Elizabeth, Anna</p>	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28
---	---	---

Tüm katılımcılar Tablo 3'te belirtilen turlarda en çok hangi aziz/azizeleri anlatırlar sorusuna katılım göstermiş olup, bölgelere göre değişir cevabını vermişlerdir.

Ayrıca K2 azizlere ek olarak “*Mevlana (Celalettin Rumi), Hacı Bektaş Veli*”,

K10: “*Azize Theophania*”,

K14: “*Kiril/ Cyrill (İskenderiyeli), Nestorius (İstanbul), Theodore (amasyada öldürülen), Harambalos, Antonius, Crysostomos, Basus, Hilarion, Augustinus, Silas, Athonosios, Anatolius (Laodikyalı), Ephopres (Laodikya ve Adlossea)*”,

K17: “*Nikeforas*”

K21 ve K24: “*Simeon Stilit*”,

K28: “*Hieron*” cevabını eklemiştir. Azizelere ek olarak ise

K8: “*Azize Hripsime, Azize Gayane, Azize Nino*”,

K13: “*Azize Kyriaki*”, K14; “*Dorotheo, Theopano, Margarett Meryemler*”i eklemiştir (Tablo 3).

Tablo 4. Aziz ve azizelere yönelik katılımcı görüşleri

Detaylı anlatım yaptığınız aziz ve azizeler hangileridir?	Tüm katılımcılar bu soruya 1. ve 2. Soruya verdikleri cevapların aynısını vermişlerdir.	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23, K25, K26, K27, K28
---	---	--

27 katılımcı Tablo 4'teki detaylı anlatım yaptıkları aziz/azizeler sorusuna yukarıdaki gibi cevap vermiştir.

K14 ek olarak ise: “*Nuh Peygamber, Zekeriya, 3 Müneccimler (Casper, Melchiar, Balthasar), Yunus Emre, Bektaş Veli, Mevlâna Celalettin Rumi, Juliana, Demetrios, Gregor (kuyuya başa aşağı asılan)*” eklemiştir (Tablo 4).

Tablo 5. Aziz ve azize hayatları ile ilgili katılımcı görüşleri

Aziz ve azizelerin hayatından nasıl bahseder, en çok hangi bilgileri vurgularsınız?	Aziz ve azizelerin yaşamları, ölümleri, yaşadıkları dönem, çektikleri eziyetleri, nasıl şehit edilişleri, Hristiyanlığı yaymak için yaptıkları işler, göstermiş oldukları mucizeleri, sembolleri, kendilerine atfedilen yerler, kendileriyle aynı isimde aziz ve azizelerden, kendilerinden geriye bıraktıkları izler, Dünya'nın Hristiyanlığı kabulünden, kültürlere bıraktıkları etkilerden, nasıl aziz ve azize olduklarından ve anma günlerinden bahsetmektedir.	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K22, K23, K25, K26, K27, K28
---	--	---

26 katılımcı Tablo 5'teki aziz/azize hayatlarından nasıl bahsettikleri, en çok hangi bilgiler üzerinde durdukları sorusuna yukarıdaki gibi cevap vermiş olup buna ek olarak ise;

K2: “*Dini konularda herhangi bir dine mensup değilim bu nedenle dinle ilgili konuları tarihçi gözüyle anlatım yaparım. Anlatım sırasında rivayet edilmekte, inanılır vb. şekilde anlatırım. Anlatım yapılan şahıs veya mekânın rehberlik mesleği ile olan bağlantısına değinirim. İnanç sübjektif rehber ise objektif olmalıdır. Tarihsel vaka anlatmam fakat tarihsel kaynaklar ışığında neler yapılmış onları anlatırım*”

K4: “*Vaftizci Yahya ve Ürdün Nehri’nde İsa’yı vaftiz etmesi, Yahuda’nın ihaneti, Barbara’nın yıldırım olayını eklemiştir.*

K14: “*Bu çok uzun bir konu sadece Nikolas’ın 30 ayrı efsanesi var*” demiştir.

K25: “*Konstantin’in Milvian Köprüsü savaşını haçla ilgili gördüğü rüya ile kazanması ve Helena’nın gerçek haçı bulmasını*” eklemiştir (Tablo 5).

Tablo 6. Aziz ve azizelerin efsaneleriyle ilgili katılımcı görüşleri

Anlattığınız aziz ve azizelerin hangi efsanelerinden bahsedersiniz?	İsa Peygamber ve Meryem’in hayatını, Paul’un Efes Tiyatrosu’nda Hristiyanlık konuşması, Hristiyanlığa olan katkısından ve Tarsuslu olması ve adının İncil’de geçmesinden ve Aziz Paul Yolu’ndan, İsa’nın çarmıhta Meryem’i John’a emaneti ve Efes’e gelmeleri buradaki yaşamları Peter (Pierre)’in Vatikan ile olan ilişkisinden, Hristiyanlığa olan katkısından, Nikolaos’un popüler kültürdeki yeri ve Noel Baba ile olan ilişkisi, Kapadokyalı Babalar’dan Kayserili Büyük Basil’in Doğu manastır yaşamının temellerini attığından ve manastır yaşamı için önemli bir isim oluşu, Büyük Konstantin’in İstanbul kurucusu olması ve adını şehre vermesinden, İznik Konsili’nde aldığı kararlarla kilit rol oynadığından, Bizans’ın temellerinin atıldığından ve annesi ile Hristiyanlığı kabul etmesi, Barbara’nın Hristiyan oluşundan, Onouphrios hayatından, Stilit Simeon’un çilekeş hayatından.	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K22, K23, K25, K26, K27, K28
---	--	---

26 katılımcı Tablo 6’daki aziz/azizelerin hangi efsanelerinden bahsetmektedir sorusuna yukardaki gibi cevap vermiştir. Bunlara ek olarak ise Nicholas’ın Noel Baba ile ilişkisi ve kültü, denizcilerin koruyucusu, fakirlere yardım etmesinden, Meryem’in John’a emanet etmesi, Petrus’un çarmıha baş aşağı gerilmesi, Paul’un Şam yolunda İsa ile karşılaşması, George’un ejderhayı öldürmesi, prensesi kurtarması ve yılanla olan savaşı, Lazarus’un öldükten sonra İsa tarafından diriltilmesi, Euphemia’nın çektiği işkenceleri, Theodore’nin yılanla savaşı, Tekla’nın bakire kalmak için duası ve birden yok olması, Simeon’un sütun efsanelerinden de bahsedilmiştir.

K4: “*Ülkelere göre değişim göstermekte örneğin İngilizlere Azize Barbara, Brezilya’da Theodore ve George, İsa’dan önce gelmektedir*”,

K5: “*Konstantin’in Hristiyanlığı kabulü, Roma Dönemi kültürü ve o dönemde yapılan surlar, aqua sistemini anlatırım. Efes’in denizden uzak olduğu halde ticaret liman kentinin tercih edilmesini anlatır ve ek olarak Konstantin’in seçilmesiyle halîç ve boğazlardan bahsederim*” (Tablo 6)

Tablo 7. Aziz ve azizeler ile ilgili katılımcı görüşleri

Turistler en çok/en az hangi aziz ve azizeleri merak ediyor? Hiç ismi geçmeyen aziz ve azizeler var mıdır?	En çok İsa Peygamber, Nikolaos, Paul, Meryem Ana, George, John, Havariler, Basil, Meryem, Vaftizci Yahya, En az Filipus, Kayserili Basil, Theodore, Pisidya Antakyalı Margaret, Tekla, Katherina, Euphemia, Theodore, Salmore (Patrikhanede kemikleri var) Yahuda İşkaryot	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K22, K23, K24, K25, K26, K27, K28
--	--	--

27 katılımcı Tablo 7'deki turistlerin en çok/en az hangi azizleri merak etmekte, adı geçmeyen aziz/azizler sorusuna yukardaki gibi cevap vermiştir. Katılımcıların hepsi en az ismi geçen aziz/azizeler sorusuna ise “*Hristiyanlıkta binlerce ismi geçmeyen aziz ve azize vardır*” şeklinde belirtmişlerdir.

En çok adı geçen aziz ve azizelere ek olarak; K25: “*Konstantin, Onouphrios, Helena*”,

K7: “*Yedi Uyurlar mucizesi*”,

K20, K21, K24: “*Uzakdoğulu turistler Meryem Ana*”,

K26: “*Simeon*”u eklemiştir. En az adı geçenlere ise K3: “*Stefan’ın kim olduğunu ve taşlanarak öldürüldüğü*”,

K25: “*Aramatyalı Yusuf, Nysalı Gregorius, Hieron, Nazianzolu Gregorios, Menas, Filistinli Zosimos, Blasios, Kleopas’ın karısı Meryem, Barbara*”,

K26 ve 27: “*Prokopias, Mamas, Hieron*”da eklemiştir.

K12: “*Turistlerin geldikleri yere göre değişim gösterir ama Hristiyan grupsa özellikle İncil’de geçen aziz/azizeleri merak ederler. Eğer Türk turistlerse genellikle Meryem merak edilmektedir. George gibi efsaneleri yoksa...*”,

K14: “*Turistler aziz ve azizeleri merak etmiyor*” (Tablo 7)

Tablo 8. Aziz ve azizeler ile ilgili katılımcı görüşleri

Turlarda çok da sık anlatılmadığı halde mutlaka anlatılmasını önerdiğiniz aziz ve azizeler hangileridir?	Basil (Kapadokyalı Babalar), Paul, Nikolaos, Meryem Ana, Simeon, Yahuda İškaryot, Nazianzolu Gregor, Mamas, Katherina, Barbara, Onouphrios, Tekla	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K22, K23, K25, K26, K27, K28
--	---	--

Katılımcıların 25’i turlarda mutlaka anlatılmasını önerdiğiniz aziz/azizelerin hangileri olduğu sorusuna yukardaki gibi cevap vermiştir. Aynı zamanda katılım gösteren 25 rehber, turistin geldiği yere ve kültüre göre değişiklik göstermekte cevabını vermişlerdir. Turistlerin anlatılan her şeyi merakla dinlemediğini söylemişlerdir. Az bilinen aziz ve azizelerin anlatımlarda yer almadığını söylemiştir.

Ek olarak K5: “*Pierre Kilisesi tur programı*”,

K25: “*Mecdelli Meryem, Aramatyalı Yusuf, Meccani Kozma ve Damyon*”

K26: “*Kutsal doktorlar*”,

K27: “*Prokopias*” cevabını da eklemiştir (Tablo 8).

Tablo 9. Aziz ve azizeler ile ilgili katılımcı görüşleri

Turistler tarafından en çok hangi aziz ve azizelerin hangi efsaneleri merakla dinlenmektedir?	Meryem ve İsa Peygamber’in hayatından, Meryem Ana Evi bulunması, Meryem ve İncilci Yahya Paul’un hayatı ve Anadolu olduğunu, Nikolaos’un efsanelerinden ve Anadolu olması, Noel Baba ile ilişkilendirilmesinden, St. Pierre’nin mağarasında Hristiyanlığı topladığı ilk yer olmasından, İsa’nın Lazarus’u diriltmesinden, Gregor Lusavoriç’in hayatı	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K22, K23, K25, K26, K27, K28
---	--	--

Katılımcıların 25'i turistlerin en çok hangi aziz/azizelerin efsanelerini merakla dinlemektedir sorusuna yukardaki gibi cevap vermiştir. Ek olarak ise anlatım yapılan turistlerin aziz ve azizeler hakkında gerçek bir kişilik olduğunu bilmediğini belirtmişlerdir.

K2: “*John, Meryem Ana, Nikolaos ve Paul’un hayatında Anadolu*”,

K3: “*Euphemia*”

K4 ve K5: “*Theodore, George, Simeon, Vaftizci Yahya, Barbara efsanesi, melekler, Mamas’ın Kilisesi türbeye çevrilmiştir*”

K7: “*Yedi Uyurlar*”,

K9: “*Tekla*”,

K14: “*Kapadokyalı kilise babaları, asker azizler, konsillerde adı geçen kilise önderleri, K17 ve K26 Simeon Stilit ve efsanesi, Mecdelli Meryem*”,

K25: “*Konstantin ve Helena*”,

K27: “*Basil ve Gregory*”,

K5: “*Katherina, Meryem Ana sahnelerini yaşadığına inanılmaktadır. Psikologlar notlar alıp bu notlarla Efes’te bulunan Meryem Ana Evi koordinatları bulunuyor. İncilci Yahya’nın buradaki bazilikada bulunması önemli çünkü aziz ve azizenin mutlak orada bulunmuş olması gerekir*” (Tablo 9).

Tablo 10. Aziz ve azizeler ile ilgili katılımcı görüşleri

Anlatımlarımızda önem sırasına koymak isteseyiz Hristiyanlık tarihi için en çok önemini vurguladığımız ilk beş aziz ve ilk beş azizenin ismini verebilir misiniz?	Azizler; İsa Peygamber, Vaftizci Yahya, Havariler, Paul, John (İncilci Yahya), Petrus, Nikolaos, Basil (Büyük), Nazianzolu Gregor, George, Yorgi, Onouphrios, Konstantin, Lazarus, Bartholemeus (Havari), Gregor, Yohakim, Yusuf Azizeler; Meryem Ana, Anna, Theodore, Tekla, İrene, Mecdelli Meryem, Euphemia, Barbara, Helena, Elizabeth, Katherina, Margareta	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K22, K23, K25, K26, K27, K28
---	---	--

Katılımcıların 25'i anlatımlarda önem sırasına koymak isteseyiz Hristiyanlık tarihi için en çok önemini vurguladığımız ilk beş aziz/azize sorusuna yukardaki gibi cevap vermiştir. Bunlara ek olarak

K17: “*Kutsal Kase ve Barnabas İncili*”ni de eklemiştir (Tablo 10).

Tablo 11. Aziz ve azizelerin özellikleri ile ilgili katılımcı görüşleri

Anlatımların sırasında aziz ve azizelerin hangi özelliklerinden bahsetmektedir? Karakteristik özellikleri mi yoksa yaptığı işlerden mi bahsetmektedir?	Yaptığı işlerden, Efsanesi ve mucizelerinden, Yaşamlarından Hristiyanlıktaki yerlerinden	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K22, K23, K25, K26, K27, K28
--	---	--

Katılımcıların 25'i anlatım sırasında aziz/azizelerin hangi özelliklerinden bahsetmektedir, karakteristik özellikleri mi yoksa yaptığı işler mi sorusuna yukardaki gibi cevap vermişlerdir.

Ayrıca K2: “*Biyografisinden yaptığı işler geri planda kalmaktadır. Karakteristiğe ise her zaman giremezsin Mevlâna ve Şems şairsel anlatırım*” (Tablo 11)

Tablo 12. Aziz ve azizeler ile ziyaret yerlerine ilişkin katılımcı görüşleri

Anlatımlarımızda aziz ve azizelere özellikle yer verilmesi gereken ziyaret yerleri var mıdır? Varsa bu yerler nerelerdir?	Tarsus ve Efes: Paul, Peter: Vatikan, Petersburg, Pierre ve Lukas: Antakya, Nikolaos: Perge, Büyük Basil, George, Aya Yorgi, Hacı Bektaş Veli: Kapadokya, Filipus: Hieropolis, Meryem Ana, Tiyatro, John'un Kilisesi: Efes, Ayasofya: Vaftizci Yahya ve Konstantin, Tekla: Aya Tekla Kilisesi, Barnabas: Kıbrıs, İrene, Helena, Büyük Konstantin, Theodore: İstanbul, Mevlana: Konya, İbrahim: Urfa, Mor Yakup, Mor Efremler ve Mor Gabriel: Mardin, Ani Harabeleri: Hripsime ve Gayane, Sümela Manastırı, Gürcistan: Aziz George	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K22, K25, K26, K27
---	---	--

Katılımcıların 23'ü anlatımlarımızda aziz/azizelere özellikle yer verilmesi gereken ziyaret yerleri var mıdır, varsa bu yerler nerelerdir sorusuna yukardaki gibi cevap vermiştir. Buna ek olarak;

K2: “*Ayak bastıkları yerlerden. Kilise ve şapellerdeki fresk ve ikonlardan. Pamukkale, Fener Rum Patrikhanesi, Ayasofya, Fener Balat Rum-Ortodoks Kilisesi,, Ermeni Kilisesi (İstanbul), Kapadokya Kiliseleri, Açık Hava Müzesi, Soğanlı Açık Hava Müzesi, Keşlik Manastırı, Kırk Şehitler Kilisesi, İhlara Vadisi, Yılanlı Kilise*”,

K25: “*Paşabağ Simeon inzivagahı, Cambazlı, Kılıçlar, Üzümlü, Ayvalı, Anna ve Yohakim*” (Tablo 12).

Tablo 13. Aziz ve azizeler ile ilgili katılımcı görüşleri

Bulduğunuz bölgedeki aziz ve azizelerin anlatımını ne tür kıstasları ele alarak seçersiniz? (Daha önceki deneyimleriniz, turist profili, mekânın mutlaka olmazsa olmazı, inanış biçimleri???)	Mekânın olmazsa olmazı, Turist profili, Daha önceki deneyimleriniz, İnanış biçimleri	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K22, K23, K25, K26, K27, K28
---	---	--

Katılımcıların 25'i bulduğunuz bölgedeki aziz/azizelerin anlatımını ne tür kıstasları ele alarak seçersiniz (önceki deneyimler, turist profili, mekânın mutlaka olmazsa olmazı, inanış biçimleri) sorusuna yukardaki gibi cevap vermiştir. Buna ek olarak;

K27: “*Gezilen müzenin veya bölgenin tarihini ve önemini anlatırken bazı azizlerden mutlaka bahsedilmektedir. Bu sayede Hristiyanlık gelişimi ve günümüze yansımaları bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Efsanevi azizlerin Hristiyanlıktaki önemine atfen ülkemizle olan ilişkisi ziyaretçilere ilginç gelmektedir. Gelen ziyaretçi Müslüman bir ülke ziyaretinde olduğunun farkındadır fakat Hristiyan tarihinin bu topraklara ait olduğunu gezi boyunca anlamaktadır*”

K10: “Yıllardır papaz grupları ile çalışıyorum onlar bilgiye susamış insanlardır. Mekanla olan bağlantısı ve Hristiyanlık inancındaki önemi anlatırım” (Tablo 13).

Tablo 14. Aziz ve azizeler ile ilgili katılımcı görüşleri

Aziz ve azizeler hakkında verdiğiniz bilgiler Türk ve yabancı turistlere göre farklılık göstermekte midir? Cevap evet ise nasıl?	Katılımcıların 26’sı farklılık göstermektedir şeklinde cevap vermiştir. Anlatımlarda turist profili önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Türk turistlere detay verilmekte ve ilk olarak havari, aziz, azize kimdir diye anlatmak gerekiyor. Yabancı turiste direk bilgi verilmektedir.	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K22, K23, K25, K26, K27, K28
--	--	---

Katılımcıların 26’sı aziz/azizeler hakkında verdiğiniz bilgiler Türk ve yabancı turistlere göre farklılık göstermekte midir, cevap evet ise nasıl sorusuna yukardaki gibi cevap vermiştir. Buna ek olarak;

K2: “Mevlana’nın cinsel tercihini Türklerle tartışamazsın” demiştir.

K14: “Türk grupla çalışmıyorum. Bunları anlatsam misyonerlik yapıyor diye şikâyet ederler” (Tablo 14).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma Anadolu’da yaşamış veya yolu Anadolu’dan geçmiş aziz ve azizelerin rehber anlatımındaki yerlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemi benimsenen bu çalışmada ilk etapta Anadolu’da yaşayan veya yolu Anadolu’ya düşmüş aziz ve azizeler belirlenmiş, ikinci etapta ise bu aziz ve azizelerin rehber anlatımındaki yerleri çalışılmıştır. Çalışma grubunu alanında uzman profesyonel turist rehberleri oluşturmuştur. Gönüllü olarak katılım sağlayan 28 turist rehberiyle yapılmıştır.

Bu çalışma neticesinde Hristiyanlık tarihinde sayısı bilinmeyen oldukça fazla aziz ve azize vardır. Çalışmada Anadolu’da yaşamış, kısa bir süre Anadolu’da bulunmuş veya bir şekilde yolu Anadolu’dan geçmiş aziz ve azizeler incelenmiştir. Bölgelere göre dağılımı ise Akdeniz Bölgesi 86 aziz 9 azize, İç Anadolu ve Kapadokya Bölgesi 62 aziz 6 azize, Marmara Bölgesi 45 aziz 9 azize, Doğu ve Güney Doğu Bölgesi 7 aziz 3 azize, Karadeniz Bölgesi 14 aziz 3 azize, Sütuncu 6 aziz, yolu Anadolu’dan geçen 13 aziz 2 azize, 12 Havari ve sonradan eklenen 13. Havari ve 4 İncil yazarına yer verilmiştir. Akdeniz Bölgesi’nde en fazla “Paul, Petrus, Polikarpos, Meryem Ana, 7 Uyurlar, Nikolaos, Ignatios ve Lukas (İncilci)’ın izlerine rastlanırken, İç Anadolu ve Kapadokya Bölgesi’nde “Kapadokyalı Babalar, Vlas, Georgios, Hieron, Mamas, Katherina, Nino, Tekla ve Sivaslı 40 Martyr” in izlerine, Marmara Bölgesi’nde ise “Panteleimon, Yannis Hrisostomos, Sergios ve Bachos, Barbara, Helena, Irini, Büyük Konstantin”, Doğu ve Güney Doğu Bölgesi’nde “Mor Efrem, Mor Yakup, Gregor Lusavoriç” e, Karadeniz Bölgesi’nde “Asterios (Amaseialı), Phokas, Theodore teron, George (Amastris), Hypatios, Eugenios, Anthusa, Gregor (Niksarlı), Büyük Makrina ve Genç Makrina”, sütuncu olarak bilinen azizlerden “Yaşlı Simeon, Genç Simeon, Daniel, Alpius, Lukas ve Lazarus” ve son olarak yolu Anadolu’dan geçen “Vaftizci Yahya, Yusuf, Barnabas, Onouphrios, Mezdelli Meryem, Anna ve Yohakim” izlerine ulaşılmıştır (Erçolak, 2021:301-13).

Araştırmaya dahil edilen aziz ve azizelerin ortak özellikleri; Paul, Nikolaos ve Meryem hastaları iyileştirmeleri, Meryem ve Paul öldükten sonra göğe alınmaları, Petrus ve Vlas deniz üstünde yürümleri, 7 Uyurlar ve Ashab-ı Kehf Allah tarafından korunmaları, Polikarpos, Barbara ve Tekla ateşli rahatsızlıkları iyileştirici güçleri, Polikarpos, Vlas bereket getirdiğine

ve çoğaltma mucizeleri, Tekla, Vlas, Mamas ve Ignatios vahşi hayvanlara atılmış ve hayvanlar onlara dokunamamış olmaları, Georgios ve Nikolaos ölüleri diriltme gibi ortaklıklara ulaşılmıştır (Erçolak, 2021:301-13).

Çalışmada yapılan çözümlenmeler ile Hristiyanlık tarihine mal olmuş çok sayıda aziz ve azize varken bunların sadece bir kısmı rehber anlatımlarında geçmektedir. Yapılan çalışmada Akdeniz Bölgesi'nde; "Paul, Petrus, Polikarpos, 7 Uyurlar, İncilci Lukas, Nikolaos, Ignatios, Meryem Ana", İç Anadolu ve Kapadokya Bölgelerinde; "Kapadokyalı Babalar, Vlas, Georgios, Hieron, Mamas, Sivaslı Kırk Marytr, Katherina, Nino, Tekla"; Marmara Bölgesi'nde "Panteleimon, Yannis Hrisostomos, Sergios ve Bachos, Büyük Konstantin, Euphemia, Barbara, Helena, İrini", Doğu ve Güney Doğu Bölgesi'nde; "Mor Efrem, Mor Yakup, Gregor Lusavoriç", Karadeniz Bölgesi'nde; "Asterios (Amaseialı), Phokas, Theodore Teron, George (Amastris), Hypatios, Hypatios, Eugenios, Anthhusa, Gregory (Niksarlı), Azize Büyük Makrina ve Genç Makrina'a ve son olarak Anadolu'da yaşamış sütuncu olarak bilinen azizlerden en çok "Yaşlı Simeon, Genç Simeon, Daniel, Alpius, Lukas ve Lazarus"un rehber anlatımlarında yer aldığı belirlenmiştir (Erçolak, 2021:301-13).

Araştırmada rehber anlatımlarında en çok yer alan azizler; İsa Peygamber, Vaftizci Yahya, Havariler, Paul, George, John, Nikolaos, Konstantin, Sergios ve Bachos, Kapadokyalı Babalar, 4 Evangelist, Polikarpos, Gregorios, Simeon, Lazarus, Panteleimon, Mamas, Barnabas, Onouphrios, Stilit Simeon, Amasyalı George, Mor Efrem, Gregor Lusavoriç, Papias, Yedi Uyurlar, Sivaslı Kırk Martyr, Ignatios ve Theodor iken azizeler; Meryem, Katherine, Barbara, Tekla, Euphemia, Mecdelli Meryem, Helena, Theodore, Elizabeth ve Anna'dır. Rehberler anlatım yaptıkları bu aziz ve azizelerle ilgili Meryem'in Kutsal Ruh tarafından hamile bırakılması ve İsa'nın doğumu, Aziz Nikolaos'un Noel Baba ile ilişkisi, denizcileri fırtınadan kurtarması, fakirlere yardım etmesin, çocuğu olmayan bir kadına yardım etmesi, kıtlık ile mücadelesi, insanları kötülüklerden koruması, suçsuz üç komutanı kurtarması, kıtlıkta şehirlerini terk eden üç genci kurtarması, İsa Peygamber'in çarımhta Meryem'i John'a emaneti, İsa Peygamber'in Şam'da Paul'a görünmesi, George'un ejderhayla savaşı ve prensesi kurtarması, Theodor'un yılanla savaşı, Lazarus'un İsa tarafından diriltilmesi, Azize Euphemia'nın çektiği eziyetleri, Tekla'nın şehitliği ve Simeon'un sütun efsaneleri anlatılmaktadır (Erçolak, 2021:301-13).

Rehberlerin anlatımlarında en çok yer tutan hususlar kısaca şöyledir; İncil'de kendisine ayrılan 13 bölümü ile Paul, Hristiyanlık için yaptığı işlerle önemli olmuş, havarilere eş tutulmuş ve Hristiyanlık teolojisine oldukça fazla katkısı olan bir isimdir. Kapadokyalı Babalar'dan olan Nyssalı Gregor "Babaların Babası" unvanı almıştır. Büyük Basil Hristiyanlık dini için yaptıkları ve manastır yaşamına olan katkılarından dolayı "Büyük" unvanı kendisine verilmiştir. Helena İsa'nın gerildiği çarımhın parçasını bulduğu için önemli isimlerden olmuştur. Gregor Lusavoriç Ermeni halkına Hristiyanlığı getirmesinden dolayı "Aydınlatıcı" lakabı bahşedilmiştir. Gregorios/ Aya Yorgi'ye "Büyük Şehit" unvanı verilmiştir. Aziz Hypatios (Rouphinianaili) "Konstantinapolis'te bulunan tüm keşişlerin babası" olarak bilinmektedir. Aziz Gregory (Dekapolisli) işkenceye maruz bırakılmadan öldüğü için "Kırbaç izi olmayan" aziz olarak bilinmektedir. Ignatios (Antakyalı) "Havarisel Baba" unvanına erişmiştir. İsa'nın en sevdiği havarisi olarak bilinen Petrus "Havarilerin Prensi" olarak adından bahsettirmektedir. Büyük Konstantin ise Hristiyanlığı kabul eden ilk Roma İmparatoru olmuştur. Irenaeus (Ludgunumlu) ise "Kilise doktorini baş mimarı" olarak bilinmektedir. Lukas (İncilci) ise "Sözcüklerin Ressamı" olarak bilinmektedir. Mor Efrem (Nusaybinli) ise "Süryanilerin Güneşi" olarak bilinmektedir (Erçolak, 2021:301-13).

Çalışma doğrultusunda rehberler aziz ve azizelerin hayatlarından, nasıl öldürüldüklerinden, yaşadıkları dönemden, çağdaşlarından, çektikleri eziyetlerden, Hristiyanlık için yaptıkları

işlerden ve mucizeleri, simgeleri, mekânları anlatılmaktadır. Rehberler detaylı bir şekilde anlatım yaptıkları aziz ve azizelerin en çok kiliselerdeki resimlerde bulunanlara yer verdiklerini, tur programlarında kendi adına atfedilen kutsal mekânları bulunanlara önem vermişlerdir (Erçolak, 2021:301-13).

Rehberler ayrıca anlatımlarında aziz ve azizeleri İslamiyet ile de ilişkilendirerek örnekler vermektedirler. Hem Hristiyanlıkta hem de Müslümanlıkta önemli kabul görmüş azizler vardır. Bunlar, Meryem Ana, 7 Uyurlar, Panteleimon, Georgios, Vlas, Mamas'dır. Meryem Ana Hristiyanlıkta İsa Peygamber'in annesi olması ve Hristiyanlığa katkılarıyla olduğu kadar Müslümanlıkta da önemlidir. Kuran'da adı geçen kadınlardan olup "ıffetin sembolü" olarak görülmektedir. Hristiyanlıkta Panteleimon doktor-aziz olarak, İslamiyet'te "Lokman Hekim" olarak bilinmekte ve Anadolu'da adına birçok yatır bulunmaktadır. Bir diğer aziz ise Georgios/Aya Yorgi'dir. Asker aziz olarak bilinen Aya Yorgi'nin İslamiyet'te karşılığı Hızır-İlyas olarak bilinmektedir. Her iki din için de zor zamanlarda ihtiyacı olan insanlara yardım ettiğine ve bereket getirdiğine inanılmaktadır. 7 Uyurlar her iki dinde de önemli kabul edilmiştir. Her iki din için dinlerinden vazgeçmeyerek Tanrıları tarafından mucizevi bir şekilde uyutulmuş ve korunmuşlardır. Bu sebeple her iki din mensupları için zor zamanlarda saklandıkları bir sembol olmuştur. Müslümanlıkta Ashab-ı Kehf olarak bilinen azizler Kur'an'da Kehf Suresi 222. Ayette bahsedilmiştir. Vlas Hristiyanlıkta boğazına kılçık takılan çocuğu ölümden kurtarmış bir aziz olarak inanılmakta ve Müslümanlıkta "Boğaz Evliyası" olarak geçmektedir. Mezarı türbeye çevrilen aziz, insanların şifa bulmak için geldikleri yer olmuştur. Son olarak Kapadokyalı Aziz Mamas, Hristiyan olması ve mucizeler göstermesi ile kabul görmüştür. İslamiyette Mamas'ın ismi "Pir Şemmas Baba" olarak kilisesi ise "Erenler Tekkesi" olarak bilinmektedir. Türklerde olduğu kadar Ermeni ve Rumlar için önemli olan zatın şifa dağıttığına inanılarak ziyaret edilmektedir (Erçolak, 2021:301-13).

Çalışmada ulaşılan bir diğer sonuç ise o dönemde yaşamış aziz ve azizelere verilen unvanlardır. Hristiyanlıkta ilk kadın şehit "Aya Tekla", ilk papa "Petrus", ilk münzevi hayat yaşayan "Vaftizci Yahya", ilk aziz unvanı "Polikarpos", ilk şehit havari "Zebedi oğlu Yakup", ilk ikonodül "Aziz Niketas (Medikion)", İsa'nın ilk havarileri "Petrus ve Andreas", ilk Süryani Akademisi kurucusu "Nusaybinli Mor Yakup"tur (Erçolak, 2021:301-13).

Hristiyanlık tarihi boyunca Eski Ahit'te ve Yeni Ahit'te geçen birçok aziz ve azize olmasına rağmen iz bırakanlar arasında havariler, Petrus, Filipus, Vaftizci Yahya, Meryem, Mecdelli Meryem, Paul, Nikolaos, Matta, Markos, Luka, Yuhanna olmuştur. Bunların sebebi ise çoğunun göstermiş olduğu mucizeler, iyileştirici güçleri ve bazılarının İncil yazarı olmasından ileri geldiği düşünülmektedir (Erçolak, 2021:301-13).

Azizlerin genellikle Anadolu'da buldukları şehirler; Konstantinapolis, Tarsus, Efes, Antakya, Caeserea, Amoriun, İkonium, Pisidya Antakyası, Patara ve çevresi, Nikomedia, Bitinya, Nusaybin, Sebastie, Edessa ve Pontus olduğu bu çalışma bulgularından anlaşılmaktadır (Erçolak, 2021:301-13).

Rehber anlatımlarında aziz ve azize hayatlarından bahsedilirken daha çok yaptıkları işler ön plana çıkarılmaktadır. Hem yerli hem yabancı turist anlatımlarında bu değişmemektedir. Hristiyanlığı yaymak adına yaptıkları işler, göstermiş oldukları mucizelere de yer verilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bir diğer veri ise turistlerin en çok "İsa Peygamber, Havariler, Vaftizci Yahya, Nikolaos, John, George, Basil ve Meryem Ana" gibi isimleri daha çok merak ettikleri olmuştur (Erçolak, 2021:301-13).

Erçolak'a (2021) göre Hristiyanlıkta binlerce aziz ve azizenin olmasına rağmen çoğunun ismi hiç geçmemektedir. Çoğu azizin olduğu mekânlar tur programlarına dâhil edilmemekle birlikte anlatımlarda ismi az geçen aziz ve azize anlatımlarının üstünde durulmalıdır. Rehberlerin

anlatımlarında mekânla olan ilişkisine göre aziz ve azizelerden bahsettiği, anlatımların turist profiline göre değişim gösterdiği, rehberlerin önceki deneyimleri ve turistlerin inanış biçimine göre değişim gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan bu çalışmanın birtakım sınırlılıkları vardır. Bu çalışmada sadece Anadolu'da yaşamış veya bir şekilde Anadolu'ya yolu düşen aziz ve azizeler konu alınarak sınırlandırılmıştır. Araştırmaya katılan çalışma kartlı ve eylemli rehberlerle görüşmeler Eylül- Ekim 2020 arasında yapılmış ve sınırlayıcı faktör olarak kabul edilmiştir. Pandemi dönemine denk gelmesi nedeniyle araştırmaya katılan rehberlerle yüz yüze görüşme gerçekleştirilememiştir. Dünyayı etkisi altına alan Korona virüs (COVID-19) sebebiyle çalışmada ilk etapta tercih edilen karma yöntemden vazgeçilerek nitel araştırma yöntemi olan görüşme formu ile açık uçlu sorular ise elektronik ortamda katılımcılara ulaştırılmıştır.

Araştırmanın önerileri ise aşağıda verilmiştir:

- Rehber odalarının, bölgelere göre Anadolu aziz ve azizeler için seminerler ya da uzmanlaşma eğitimleri düzenlemesi,
- DÖSİM'in müzelerdeki satış ofislerinde aziz ve azizelerle ilgili farkındalık oluşturabilecek hediyelik eşyalar tasarlayıp üretmesi,
- Aziz ve azizelerin anma günlerine özel program veya etkinlikler yapılması,
- Anadolu aziz ve azizelerin özellikle yabancı turistlere kendi ülkelerinde de tanıtımının yapılması için dijital ya da basılı ortamda reklam ürünlerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde hazırlanması, çalışma kapsamında geliştirilen öneriler arasındadır.

Kaynakça

- Akyürek, E. (1998). Bizanslılar, Azizleri ve Khalkedon'lu (Kadıköy) Azize Euphemia, *Sanat Dünyamız*, 69/70: 175-189.
- Başçı (2011) *Türkiye'de İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus'un Yeri Önemi ve Turistik Ürün Potansiyelinin Değerlendirilmesinde Tanıtım Faaliyetlerinin Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Başer & Başçı (2012) İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Pavlus Evi'nin Önemi ve Tanıtım Faaliyetlerine İlişkin Ziyaretçi Görüşlerinin Değerlendirilmesi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 423-443.
- Budak, D. (2012). *Anadolu'da Yaşamış Aziz ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Durmuş (2019) *Unesco Geçici Listesine Alınan Kasaba Köyü Mahmutbey Camii ve Kastamonu Turizmine Yönelik Değerlendirmeler*, Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Erçolak & Tanrısever & Pamukçu (2018) İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Paulus'un Önemi ve Tarsus Turizmine Etkisi, VIII. Ulusal IV. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Erçolak, G., Tanrısever, C. & Pamukçu, H. (2019). İnanç Turizmi Kapsamında Aziz Paulus'un Önemi ve Tarsus Turizmine Etkisi, VIII. Ulusal IV. Uluslararası Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu.
- Gündüz, Ş. (2012). Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerler, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(4): 1-21.
- Güzel, F. Ö. (2012). Türkiye'deki Hıristiyan Pazarı Değerlerinin Analizi ve İnanç Tabanlı Pazarlama Kapsamında Bu Değerlerin İlgili Pazarlara İletilmesi, *Mediterranean Journal of Humanities*, 2(2): 133-141.
- Kazhdan, A. P. & Sevchenko N. P. (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium Volume I-II-III*, Oxford University Press.
- Keskin, E. (2018). Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Anadolu'dan Kudüs'e Uzanan İnanç Yolculuğu, *Electronic Turkish Studies*, (13)18: 883-900.
- Kılıç, R. (2006). Misyonerlik ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19: 327-342.
- Madrigal, M. (2015). *Anadolu'nun Ekümenik Konsilleri*. Kutsal Kitap ve Arkeoloji.
- Mamytov, A. (2010). *Rus Ortodoks Kilisesi'nde Azizlerle İlgili İnanış ve Uygulamalar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sargın, S. C. & Tanrısever, C. (2020). St. Pierre (Aziz Petrus) ve Anıt Müzesi, *Anadolu'da İnanç Turizmi: Fenomenler, Efsaneler, Kişiler ve Mekânlar* (Ed. Ö. Güzel), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 334-341.
- Şimşek, A. (2012). Araştırma Modelleri, içinde *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, (Ed. Ali Şimşek), 80-133, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Tanrısever, C. & Koç, E. D. (2018). Motifler ve Sayıların Rehber Anlatımındaki Yeri, İçinde *Turist Rehberliği Üzerine Güncel Araştırmalar* (Ed. N. Hacıoğlu, C. Avcıkurt, A. Kılıç & H. Ulusoy Yıldırım), 295-306, Ankara: Detay Yayıncılık.

Tiefenbach, H. (2012). *Anadolu'nun Azizleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Türkoğlu, A. E. (2006). *Geçmişte ve Günümüzde Antakya'da Hıristiyanlık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Ulutürk, M. (2005). *Hıristiyanlıkta Havarilik*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Urgun, O. (2011). *Anadolulu Aziz ve Azizeler*, Yayımlanmış Bitirme Tezi. Ege Üniversitesi, Çeşme Turizm ve Otelcilik Yüksekokulu.

Varış, T. (2000). *Anadolu'daki İlk Yedi Kilise*. Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zaman, M. (2005). Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Sumela (Meryamana) Manastırı, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6)2: 1-24.